

A

KEGYES-TANÍTÓREND
KECSKEMÉTI FÖGYMNASIUMÁNAK
ÉRTESÍTŐJE

az 1884/85-iki tanévről.

KÖZLI
TÓTH ANTAL
IGAZGATÓ.

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1885.

A

KEGYES-TANÍTÓREND
KECSKEMÉTI FŐGYMNASIUMÁNAK
ÉRTESÍTŐJE

az 1884/85-iki tanévről.

K Ö Z L I
T Ó T H A N T A L
I G A Z G A T Ó .

KECSKEMÉTEN,
NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.
1885.

T A R T A L O M.

- I. A magyar királyok koronázásához kötött politikai föltételek története.
Nyilassy Károly.
- II. Tanári kar.
- III. Előadott tananyag.
- IV. Írásbeli feladványok.
- V. A tanulók érdemsorozata.
- VI. Statisztikai kimutatások.
- VII. Adatok az intézet történetéhez.
- VIII. Értesítés a jövő tanévre.

A magyar királyok koronázásához kötött politikai feltételek története.

Magyarországban 1687-ig választás útján tölthetett be a trón, de az örökösödési elv kizárása nélkül. Az Árpádok alatt a választás csak annyiban volt érvényben, hogy a nemzetnek jogában állott, ezen család bármelyik férfi tagját ültetni a trónra. Választási levén a királyság, természetes, hogy a nemzet a trónváltásokat, mint legkedvezőbb alkalmakat, fölhasználta arra, hogy jogai megerősítését vagy esetleg sérelmei orvoslását követelje.

Mikor kezdett a nemzet ezen alkalmadta jogával élni, nem határozhatjuk meg; II. Endre az első, kiről kétségtelen, hogy „az ország jogainak és a korona tekintélyének föntartására megesküdött”.¹⁾

Bartal idézett helyen azt mondja, hogy II. Endrének valamivel többre kellett megesküdnie, mint a mennyire Imre, fia (III. László) helyett megesküdött, mi világos jele annak, hogy már II. Endre előtt gyakorlatban volt a koronázási eskü.

V. István 1270-ben megkoronáztatik másodszer, ugyanezen alkalommal megkoronáztatott neje a kun származású Erzsébet is s a nemesség kívánatára mindketten esküvel kötelezték magukat, hogy a nemesek jogait fentartják, birtokait, melyeket elődeik jogtalanul foglaltak le, visszaadják.²⁾

IV. László esküt tett az ország jó szokásaira is;³⁾ 1279. jún. 23-án pedig III. Miklós pápa követének, Fülöp fermói püspöknek kezébe, kit a pápa a rend helyreállítása végett küldött az országba, esküt tesz arra, hogy az egyházat jogaiban védi; a sz. királyok törvényeit és szokásait és a koronázási esküt megtartja.⁴⁾

Az Árpádházból származott eddigi királyainknál nyoma sincs annak,

¹⁾ Bartal, *Commentariorum ad historiam status iurisque publici Hungariae* II. pag. 107. Fejér, *Codex Dipl.* III. pag. 294. — M. G. Kovachich, *Vestigia comitorum apud Hungaros*, pag. 81.

²⁾ Hatvani (Horváth) Mihály, *Magyarország történelme*, Pest 1860, I. 440. — Fejér, *Cod. Dipl.* V. 1. 237. — Kovachich, *Vest. Com.* pag. 146.

³⁾ Ladányi Gedeon: *A magyar alkotmány története*. 25. l.

⁴⁾ Kerékgyártó Á.: *Magyarország tört. kézi könyve* I. 162—163. l.

hogy a koronázási esküben pontonként elszámálnák, a mire az esküt leteszik, úgy látszik, a nemzet jogai csak általánosságban említettek. Egész III-ik Endréig az Árpádház férfi tagjainak trónöröklése, a választás érvényben tartása mellett, soha kétségbe nem vonatott; III. Endrénél történt ez először, kit a nemzet egy része idegennek tartott. Ily körülmények közt a rendek, hogy egyrészt a jogsértő uralomnak, mire nézve IV. László igen eklatans példát nyújtott, eleje vételessék, másrészt a király és nemzet közt a kapocs szorosabbra fűzessék, kívánták, hogy úgy a nemzet, mint a király jogai határozottabban körvonaloztassanak; azért III. Endrével fölvatási hitlevelet adtak ki, mi első eset a magyar történelemben.¹⁾

Ezen hitlevél nem maradt reánk, de az 1298-iki decretum bevezetéséből világos, hogy készült ilyen, és hogy abban pontonként számláltatnak el a nemzet jogai.²⁾ A decretum nagyrésztben föltalálható Praynál.³⁾ Ugyancsak nála olvashatjuk a 323-ik lapon: „dominum Andream, ex regali stirpe descendentem, revereamur tanquam dominum regni naturalem“. A decretum tehát III. Endrét az ország természetes urának vallja, mi által nyíltan kifejezi, hogy őt örökösödési jogánál fogva illeti a trón.

Az Árpádok korában, mint e néhány adat is mutatja, már fejledezőben volt a nemzet alkotmányos életének nagyobb mérvű kialakulása. Alkotmányunk alapját az Etelközben kelt 887-iki vérszerződés képezi ugyan, s a nemzet a fejedelmi korszakban úgy, mint a királyság korában alkotmányos életet élt; de az kétségtelen, hogy az alkotmány kifejlődése csak a II. Endre által 1222-ben kiadott nagyfontosságú arany-bulla idejétől számítható. Sajátságos dolog a magyar történelemben, hogy egész II. Endréig minden belzavart a trónra vágyó királyfiak okoznak, mi annak a jele, hogy nem voltak tisztában családjuk érdekével; II. Endrétől kezdve pedig a király tehetetlensége vagy túlszigora, vagy az esztelenséggel határos önkénykedése szolgál forrásul minden bajnak. Innen magyarázható, hogy őseink mindinkább belátták annak szükségét, miszerint a nemzet szabadságát lehetőleg biztosítani kell az önkényes uralomra hajlandó fejedelmek ellenében; ez magyarázza meg azt is, hogy már az utolsó Árpádok idejében nemcsak világos nyoma van az elmaradhatlan koronázási eskünek, de kezd fontosságban is gyarapodni.

Az Árpádház férfi tagjainak kihaltával a szabadválasztás joga visszazállt a nemzetre, bár ezen időben még korántsem ismertetett el a nő örökösödési joga, mégis azt látjuk, hogy a nemzet azok közt keres magának királyt,

¹⁾ Bartal: Comm. II. pag. 193.

²⁾ Ladányi i. m. 26. l.

³⁾ G. Pary: Historia Regum Hungariae I. 321. és köv. l.

kik az Árpádokkal női ágon rokonságban vannak, minek okát azon nagy kegyeletben kereshetjük, melylyel a nemzet az Árpádok iránt viseltetett. A cseh Venczel és a bajor Ottó, mint vetélytársak, csakhamar elesnek Róbert Károly mellett, ki ellen a nemzetnek nem is volt egyéb kifogása, mint az, hogy a szabadválasztási joggal szemben, bár ártatlanul, a pápa főhűbéruri követeléseit képviselte. Miután azonban a pápának képzelt jogai az ország fölött a nemzet erélyén hajótörést szenvedtek, Róbert Károly 1310-ben újlag királylyá választatott s megkoronáztatott, most már negyedizben. A pápának csak annyi jog engedtetett, hogy a megválasztott királyt megerősítheti, de e joggal már Lajosnál nem élt a pápa. Az imént említett koronázás előtt Róbert Károly megesküdött, hogy a róm. kath. anyaszentegyházat vallja, az egyház előjáróit s a népet tiszteletben tartja, a római pápát s követeit nemcsak meg nem támadja, de védeni fogja; az egyház jogait, tudva, nem sérti meg; az országot s a királyi jogokat, jövedelmeket meg nem kisebbíti s el nem idegeníti, sőt inkább öregbíti és az eddigelé gonoszul elidegenítetteket visszaszerzi. Magyarország nemeseit megerősített régi jogaikban megőrzi s a zsarnokok elnyomása ellen megóvja; törvényes házasságban él s azzal megelégszik; a népnek, melyet az isteni gondviselés reábizott, hasznára, nem kárára lesz, törvényszerű ítéllethozás nélkül kárhozthatni vagy kivégeztetni nem fog senkit. Ezen esküt az esztergomi érsek olvasta föl latinul, s azután megmagyarázta magyarul.¹⁾ Látjuk, hogy ezen eskü, bár sokféle dolgot érint, de a nemzet jogait csak úgy nagy általánosságban említi. Igaz, hogy ezen időben sokkal jobban érezte a nemzet nagy része a hatalmaskodó főurak zaklatását, mint nemzeti jogainak sérelmét; innét van az, hogy ezen esküformában a „gonoszul elidegenített javak visszaszerzése“, „a zsarnokok elnyomása elleni oltalom“ annyira hangsúlyozva van.

Mint a történelemből tudjuk, R. Károly, s utána fia N. Lajos, a nemzet ezen kivánatának derekasan meg is feleltek; R. Károly a népet megszabadította az igazságtalan elnyomástól, a rendet helyreállította; a féktelenkedő oligarchákat megtörvén, az érdemet királyilag jutalmazta; a közrendből sokat az ország zászlósai közé emelt, mi által egy iránta hálára kötelezett főrendiséget teremtett, mely hű támaszul szolgált a királyi székeknek, sőt még némi alkotmány-sérelmet is kész volt elnézni. Tették ezt a főrendiek részint hálából, részint pedig azért, mert az alkotmányos érzet nem is volt annyira kifejlődve, hogy némi sérelemért a jó rendet megbontották volna. A közrend is, visszaemlékezve a sok zaklatásra, melynek az előbbi korban folyton ki vala téve, szívesen tűrte alkotmányos jogainak megcsorbítását a nyugalom fejében.

¹⁾ Szalay László: Magyarország történelme II. 139. l. — Kovachich: Vest. Com. pag. 173—174. — Fejér: Cod. Dipl. Tom. VIII. Vol. 1. pag. 333—337.

Ily hangulat lévén az országban már R. Károly erőteljes kormányja alatt, nem csodálkozhatunk azon, hogy N. Lajos trónra lépésének oly színezete van, mint akár egy tisztán örökösödési országban. Igaz, hogy egy 1307-iki határozat szerint a rendek Károlyt és ennek utódait, miként ezt a törvényes örökösödés kívánja, választották Magyarország királyává, s természetes urukká fogadták: „*Dominum nostrum Carolum, ac posteritatem eius, prout legalis successio* *) *exigit, in regem Hungariae, ac naturalem Dominum perpetuum suscepimus*“.¹⁾

Ugyanazon viszonyokban kell keresnünk annak okát is, hogy Lajos megkoronáztatása alkalmával, ha tett is le esküt, — én ugyan se a nagyobb történelmi munkákban, se a latin forrásokban nem találtam — az semmi esetre sem foglalhatott magában lényeges különbséget atyja esküjétől; mert ha valami fontosabb változás történt volna rajta, úgy mindenestre történetíróink is nagy súlyt fektettek volna reá, s közölték volna.

Az bizonyos, hogy az arany-bullát, mit R. Károly sohasem erősített meg, Lajos 1351-ben, tehát kilencz évvel koronázása után, midőn az ősiséget megalapította, — 4-ik pontja módosításával egész terjedelmében megerősíté, még a nemzet fegyveres ellenállási jogáról szólót is.²⁾

Valamint N. Lajos, úgy leánya — Máriának koronázási esküjéről sem szólhatunk semmit; a mi trónrajutását illeti, ez a szabad választással vegyes trónöröklés rendje szerint történt. Erre vonatkozólag azt mondja Szalay L.: „Az elhunyt fejedelem (Lajos) nagyságát semmi sem tanúsítja inkább azon készségnél, melylyel a harczias nemzet nagyobb része, szokatlan példával, egy nőnek fejére tevé a koronát, — mi hogy megtörténjék, arra a háladat Lajos iránt kétségkívül még nagyobb tényező volt, mint azon korábbi végzése, melyek a királyi hatalmat Róbert Károly családjában örökösnek akarták.“³⁾

Itt helyén lesz megjegyezni, miért vázolólok, bár csak fővonásokban, a királyok trónrajutását is.

Az Árpádok idejében, mint tudjuk, a trónöröklés rendje a családot illetőleg meg volt határozva, melyhez a nemzet szívésen ragaszkodott, s nincs is eset arra, hogy akár bel-, akár külföldi föllépett volna mint trónkövetelő, kivéve Boricsot, ki szintén az Árpádházból való származására építette követelését. Mig tehát a nemzetnek egyrészt a törvény kijelölte a családot, melyből királyát választania kellett; másrészt tudva van, hogy a nemzet jogai komolyan soha kétségbe nem vonattak. A mennyiben pedig ezek ellen sére-

*) A „legalis successio“ alatt választással vegyes örökösödést kell érteni, mint ez az Árpádok idejében is szokásban volt.

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. Vol. I. pag. 221. ad an. 1307.

²⁾ Corpus Juris Hungarici, Tom. I. pag. 164. s köv.

³⁾ Szalay L.: Magy. tört. II. 257. l.

lem mégis elkövetetett, elégtételt nyert a nemzet az által, hogy jogai a trónra lépő király által esküvel megerősítettek, s ennél nem is áll többől a koronázási föltétel az Árpádok korában.

Az Anjouk-kora óta e tekintetben nagy változás állott be, az öröklést itt is kiterjesztik a fi utódokra, sőt már a lány öröködésére is van példa N. Lajos leánya, Mária személyében, s az kétséget sem szenvedhet, hogy a vegyes korban trónra jutott dynastiák bármelyike is állandósíttatott volna, ha az uralkodóval, vagy közvetlenül fiával a család férfitagjaiban egyenes ágon ki nem hal. De épen ezen örökös dynastia-változásnál látunk egy, az Árpádok idejében ismeretlen elvet mindvégig uralkodni, s ez: a szoros szövetségés valamely külhatalommal, mit az Anjouk hoztak be; csakhogy azok a házasságot, a nemzet pedig a királyválasztást használta erre eszközül.

A nemzet ugyanis régi szövetségesétől, t. i. a pápától, még az utolsó Árpádok alatt elvált, minthogy az III. Endre alatt már kétségbe vonta a nemzet függetlenségét, szabad királyválasztási jogát, s II. Sylvester bullájának alapján az egyházi állam hűbéres tartományának nyilvánítá Magyarországot. Tudva lévő dolog, hogy az utolsó Árpádházi király elhaltával, a pápa ezen követelése mily makacs küzdelemnek lön okozója; de végre is a nemzet függetlensége jutott diadalra, bizalmát azomban a pápával szemben elvesztette. Ismeretes volt a német császárság ellenséges hajlama is a nemzet függetlensége iránt már a honalkotás ideje óta; ily körülmények között ezen hatalmas ellenségekkel, főleg a német császársággal szemben gondoskodnia kellett a nemzetnek oly szövetségesről, kinek érdekei azonosak a magyar nemzet érdekeivel. Róbert Károly jól fogta föl a nemzet s családjának érdekét, midőn ügyes diplomatiával alapját vetette meg Magyar- és Lengyelország későbbi egyesülésének. N. Lajos kora fényes bizonyítékává lett annak, hogy mily előnyös volt e két ország összekapcsolása ugyanazon koronás fő alatt.

Lajos azomban, nagy szerencsétlenségére az országnak, fiú utód nélkül halt el, s mint főntebb hallottuk, leányát Máriát ültették trónra, a választás mellett elismerve annak örökösödését is. De a nemzet egy része a női örökösödést el nem ismerve, tisztán választási alapon durazzói (kis) Károlyt emeli trónra, kinek szomorú sorsa, valamint az ezt követő elégedetlenség és belzavar, ismeretesek. Lengyelország már előbb elszakadt volt Magyarországtól; Mária helyett Lajosnak ifjabb leányát, Hedviget emelték trónra a lengyelek, őt szíve-választotta jegyesétől, Vilmos osztrák hercegtől elszakítva, Lithvánia fejedelméhez, Jagello Ulászlóhoz kényszerítik nőül menni.

Magyarország tehát ismét egyedül állott, a belrend felforgatva, a királynék a pártosok kezében; a nemzet ezen viszonyok hatása alatt mintegy kényszerülve volt arra, hogy a különben nem előnyösen ismert, de már előbb állítólag trónutódu fogadott Zsigmondot királylyá koronázzák. Azt ugyan

bajos elhinni, hogy a főrendek, mint ez az Anjouk alatt szokássá lett, előleges biztosítást nyújtottak volna arra, hogy Lajos halála után leányával Máriával, annak jegyesét, illetve leendő férjét, Zsigmondot is királylyá koronázzák. Tudjuk, hogy Mária koronázása alkalmával Zsigmondról említés sincs téve, sőt, ha (kis) Károly be nem jön az országba, valószínű, hogy Zsigmond sohasem lesz férje Máriának. Legelfogadhatóbbnak látszik azon vélemény, kizárva minden előleges reá vonatkozó ajánlatot, hogy: „Zsigmondot egyrészben az országos zavarok és a királynők fogsága emelte trónra, másrészben az, hogy a magyar koronával mást is egyesítendő volt homlokán“. ¹⁾

Minden új király keresése alkalmával ezután mindig szembeötlőbb lesz a nemzet azon fölfogása, hogy királylyá az választandó, ki egy külhatalom szövetségét is hozza magával a magyar trónra. Minthogy pedig a vegyeskorban, kivéve II. Ulászlót, egy uralkodónknak sem volt fiúóda, ki atyja után a trónt átvehette volna, ennél fogva nagy tér jutott az említett fölfogás kifejlődésének, mit egyébiránt a szükség is parancsolt. Albertnak utószülött fia, László, épen azon fölfogás folytán mellőztetett, hozzájárulván a viszonyok kényszerítő hatása, mely a trónra erős kezeket igényelt; nem szabad felednünk azt sem, hogy őseink a szabadválasztást mindenek fölött fönn akarták tartani, mi kiválóan oka volt azon nagy bonyodalomnak, mely Albert halálát követte.

Ily körülmények között, úgyszólván minden király halála után a trónbetöltésében a választási jog fentartása mellett, egész a Habsburgokig, sőt ezek trónra jutásában is, legtekintélyesebb része a nemzet szövetségkeresésének volt; s ezt nem lehet mellőznünk, ha a koronázási föltételekről szólnunk, mert ez minden választáshoz, habár többször csak hallgatagon is, a priori hozzá volt kötve, mint azt minden egyes esetben látni fogjuk.

Zsigmondot a főnebb említett viszonyok kényszerítése folytán az ország rendjeinek egy része királylyá kiáltván, s 1387. márczius 31-ikén Székesfehérvárott a veszprémi püspök által — az esztergomi érseki szék nem lévén betöltve — megkoronáztatta, s ugyanekkor általánosságban az ország jogait, különösen pedig a főpapok, bárók, előkelők, nemesek s minden rendű lakosok szabadságát megerősíti: „Omnes et singulos Praelatos, Barones, Proceres, nobiles et alterius cuiuscunque status homines... in omnibus eorum libertatibus... salvos conservabit“. ²⁾ Ezen oklevél többi része, különösen azon párttöredék érdekével foglalkozik, mely királylyá választotta, miért is nagyobb figyelmet nem érdemel.

Zsigmond egyetlen leányának, Erzsébetnek, akarván a magyar trónt

¹⁾ Salamon F.: A magyar királyi szék betöltése stb. 19. l.

²⁾ Hatvani M. Magy. orsz. tört. II. 198. l.

biztosítani, 1411-ben elfogadtatta annak örökösödését azon esetre, ha fi-gyermek nem születne; és pedig úgy látszik, hogy először az egyházi és világi főurakkal s csak azután a rendekkel, kik ekkor Pozsonyban voltak az adó újabb szabályozása végett. A rendek kikötik, hogy ne legyen Erzsébetnek más férje, mint Albert osztrák herceg.¹⁾

Ezen kikötés, mi idézett helyen elég világosan ki van fejezve, midőn ezt mondja: „qui (Sigismundus) officiosa illorum (regni ordinum) voluntate usus, non alium filiae maritum, quam e Domo Austriaca, deligendum (Albertum) censuit“, a dolog későbbi fejleményéhez adja kezünkbe a kulcsot.

Albert és Erzsébet 1438-ban megkoronáztattak; amaz az esztergomi érsek, ez a veszprémi püspök által.²⁾ Albert koronázása alkalmából egy föltételt említenek történetíróink. Megemlékezének ugyanis az ország rendei arról, hogy Zsigmond országglata alatt mily kárára volt az országnak a király hosszas távolléte, Alberttel koronáztatása előtt megígértették, hogy a császári koronát, ha vele megkinálatnák, beleegyezésük nélkül nem fogja elvállalni; tudjuk, hogy az ország rendei ezen ígéret alul Albertet császárrá választatása alkalmával föloldozták. Közli ezt Fejér is Dlugoss után: „Albertus iniussu Baronum Ungariae, id enim illis sponderat, acceptare imperium nefas putabat, attento quod Sigismundus, Romanae Rei provisurus, Ungariam frequentius Turcorum direptioni exponebat. Postremo Ungari, victi precibus Friderici ducis Austriae, assensum dederunt, imperium summa congratulatione Germanorum ab Alberto susceptum“.³⁾

Az már magában véve is megfigyelésre méltó dolog, hogy Erzsébetet a veszprémi püspök koronázta meg, kinek a királynék koronázása régi jogai közé tartozik; de ha hozzá vesszük azt, hogy Erzsébeten a koronázás külön koronával hajtattott végre,⁴⁾ s nem sz. Istvánéval, — akkor minden kétségen fölül áll az, hogy Erzsébet csak mint királyné koronáztatott meg, s „nincs csak egy tény is, mely azt mutatná, hogy Albert neje az uralkodó jogait gyakorolta volna“.⁵⁾

Ezeket tekintetbe véve, nagyon furcsán hangzik, midőn Albert 1439-iki Decretumának 12. articulusában Erzsébetre vonatkozólag ezt olvassuk: „haeres huius Regni!“ Albert, nejére vonatkozólag, ezt mondja a decretumhoz csatolt megerősítésben: „nostro ac praedictae Dominae Reginae, Consortis nostrae, nominibus spondemus“,⁶⁾ — mi azt látszik bizonyítani, hogy

¹⁾ G. Pray: Hist. Reg. Hung. II. 206—207.

²⁾ Fejér: Cod. Dipl. az esztergomi ér. levele XI. 29. l.

³⁾ Fejér: Cod. Dipl. XI. 55. l.

⁴⁾ Kerékgyártó Árpád: Magyarorsz. tört. II. 98. l.

⁵⁾ Salamon F. i. m. 21. l.

⁶⁾ Corp. Jur. I. 201. és 205. l.

Erzsébet egyenjogú kormánytársa volt Albertnek, mit a következés, mint látni fogjuk, megezáfol. — Erzsébet egy ó-német nyelven Fejérnél közölt levélben magát és gyermekeit az ország örökösének mondja: „sie (Herren Geistlich und Weltlich zu Hungern) mich und mein Erben, Sun und Töchter, was ich gewinne, zu rechten Erbherren und Erben des Kunigreichs zu Hungarn haben, und halten sullen“.¹⁾

Azon okmány, melyre itt Erzsébet hivatkozik, 1439-ben, pünkösöd napján, máj. 24-én adatott ki; Erzsébet örökösödésének ily biztosítása a mellett tanúskodik, hogy a nemzet részéről, daczára az 1411-iki határozatnak, Erzsébet nem tekintetett trónörökösnek, mit legvilágosabban bizonyít az, hogy ezen újabb határozat is Albert halála esetére szól.²⁾

Albert sem örökösödés, hanem választás által jutott trónra, mit bizonyít az esztergomi érseknek fölebb idézett s Fejérnél XI. 29. lapján közölt levelének ezen kitétele: „Domini Alberti, ducis Austriae, in regem Hungariae electi, coronatione convenientibus, etc.“. Ez ellen nem bizonyít semmitsem Albert 1439-iki decretuma bekezdő sorainak ezen kitétele: „Nobis (értsd Albertnek) favente Divina Clementia, in regimen et solium ipsius Regni Ungariae votive succedentibus, etc.“.³⁾ Sőt ez is a választást igazolja. Mindezeket összevetve, talán nem lesz nehéz ezen, látszólag ellentmondó adatok alapján, a valót megállapítanunk.

Erzsébet trónörökösödése bár többször kimondatott, de érvényre sohasem jutott; ennek magyarázatát abban kereshetjük, hogy ezen határozatok többnyire csak az ország egyházi s világi főurainak megegyezéséből hoztak. Az 1439-iki nevezetes decretum elég meggyőző kifejezése a főnemesség túlhatalmasodásának; nem említettnek ebben sem az arany-bulla, sem III. András törvényei egy betűvel sem. Világos, hogy ezek most azért mellőzettek hallgatással, mert ezek szerint évenként tömeges országgyűléseket kellene tartani s ekként a nemesség tömege lenne az, mely ellensúlyozná mind a királyt, mind a főurakat.⁴⁾

Jellemző Erzsébet örökösödésének elismerésénél azon 1411-iki s általunk fölebb idézett kikötés, mely szerint senki más, mint Albert legyen Erzsébet férje; jele, hogy a rendek Albertet akarták trónra emelni s így ennek nem az szerzé meg a magyarok beleegyezését, mivel ő Zsigmond veje volt, hanem neki reményének kellett lenni idegen hatalomra is, a mint-hogy a németországi és cseh korona ránézett.⁵⁾ Itt tehát a király szemé-

¹⁾ Fejér: C. D. XI. 389. l. CCVIII. okl.

²⁾ Fejér: C. D. XI. 34. l. III. okl.

³⁾ Corp. Jur. I. 200. ad an. 1439.

⁴⁾ Ladányi G. A magy. alkotm. tört. 86. l.

⁵⁾ Salamon F. i. m. 21. l.

lyében egyszersmind a szövetségest keresték a rendek, minek ellentmondani látszik a koronázáshoz kötött azon föltétel, melynél fogva a császári koronát Albert a rendek megegyezése nélkül nem fogadja el; de másrészt az említett intentio érvényben tartása mellett bizonyít az 1439-iki decretum 20. articulusa, mely törvénynyé teszi, hogy Albert az ország egyházi és világi főurainak s nemeseinek tanácsa nélkül leányait nem fogja férjhez adni.¹⁾

Erzsébet ezen esete, valamint az 1439-iki decretum 20. articulusa meggyőző bennünket arról, miszerint őseink a női ág örökösödését a szó teljes értelmében nem ismerték el, hanem csak annyiban, hogy a fiutód nélkül elhalt király leányát összeházasították egy, az ország érdeke szerint választott, külfejedelemmel, miáltal egyrésztől szorosabbra fűzték a kapcsolatot az új dynastia s a nemzet között, másrésztől némi látszatát az örökösödésnek is megadták; uralkodói jogokkal felruházandó örökösnek azonban a nőt — kivéve N. Lajos leányát, Máriát, — nem ismerték el. S épen annak példáján okulva, szó sem volt róla többé őseinknél, hogy nő uralkodót óhajtottak volna. „Bizonyítja ezt Mátyás királynak egy negyven—ötven évvel utóbb kelt levele is, melyben azt mondja, hogy a Mária királyné uralkodásának ize még akkor is megvan a magyarok szájában s szó sem lehet róla, hogy a magyarok az ő, Mátyás nejét, Beatrixot elfogadják utódnak a trónon. Készebbek leöletni magukat, hogysem ilyesbe egyezzenek.“²⁾

Ezek után fölsőlegesen tovább vitatnunk, hogy Erzsébet királynője, vagy csak királynéje volt-e az országnak? Bizonyos, hogy Erzsébet uralkodónak sohasem tekintetett, örökösödése sohasem lett ténynyé. Albert választási alapon jutott trónra, az örökösödés, ha ugyan annak nevezhető, csak annyiban érvényesült, hogy Erzsébet képviselte az összekötő kapcsolatot egyrésztől a régi és új dynastia, másrésztől a nemzet és Albert közt.

Erzsébet örökösödési joga, mely Zsigmond és Albert életében annyiszor megerősítettett, Albert halálával sem jutott érvényre, s ha az előbbi korból fönmaradt adatok nem bizonyítanak is, az 1440-ik év története fényesen igazolná, hogy Erzsébet örökösödési jogát csak a főnemesség ismerte el. A köznemességnek, mely a közügyek teréről majdnem egészen leszorítottatott az Anjouk alatt, ebben nem volt elhatározó befolyása; az 1440-iki királyválasztó országgyűlésen nagy számmal fejenként jelent meg, hatalmas oppositiot képezve Erzsébetnek oly sokszor kimondott örökösödése ellenében. S a köznemesség ezen visszahatásában támogatva volt az ország politikai viszonyai által, magának a főnemességnek tekintélyes része is úgy gondolkodott, hogy most midőn a török hatalma mindinkább érezhető lesz, erős férfikezekre van szük-

¹⁾ Corp. Jur. I. 202. ad an. 1439.

²⁾ Salamon F. i. m. c. h.

sége az országnak, azért Albertnek időközben született fia, László helyett, kinek megválasztatásától más viszonyok közt a köznemesség se lett volna idegen, ők is Ulászló lengyel királyt óhajtották a trónon látni.

Ha valaha, úgy most jutott diadalra legtisztábban a nemzet azon fölfogása, mely szerint a király személyében egy külhatalom szövetségét is megnyerni törekedett; élénk emlékezetében volt a nemzetnek azon jóllét és hatalom, melyre az ország akkor emelkedett, midőn Magyar- és Lengyelország ugyanazon koronásfőt, Lajost ismerte urának; nem csoda, ha ismét ezen legtermészetesebb szövetségese felé fordult, s ezért egy régi traditiót, mely törvény által is biztosítva volt, vetett el a nemzet magától, azt t. i., hogy a meghalt király fia választás által, mint trónörökös, lépjen az ország trónjára. Ez az egyedüli eset a magyar történelemben, hogy a nemzet törvényes szokása ellenére, a szükségnek hódolva, mellőzi a király fiát s egy idegent emel a trónra.

A nemzet mintegy érezte, miszerint választási szabadságának demonstrálása — s a nehéz viszonyok daczára, az uralkodó családot nem lökheti el magától a nélkül, hogy ne gondoskodják róla, mennyiben a viszonyok megengedik, sőt ezekhez képest eljárása a törvényesség színezetét is magán hordja. Őseink ugyanis úgy akarták elejét venni minden zavarnak, hogy Ulászlóval elfogadtatták a királyi családot érdeklő következő pontokat: Erzsébetet vegye feleségül — ez azonban Erzsébet vonakodásán, főleg mióta fia született, hajótörést szenvedett — s ennek leányait méltó férfiakhoz, illő hozomány mellett adja nőül; fiát utószülött Lászlót, minden lehető módon Csehország trónjára segítse; Ulászlónak Erzsébettől születendő fiai legyenek a magyar trón örökösei, ilyenek nem létében pedig Ulászló halála után a magyar trón Lászlóra száll.¹⁾

Erzsébet semmit sem akarván tudni Ulászlóról, fiát Lászlót 1440 máj. 15-én Sz.-Fehérvártt az esztergomi érsek által kevés párthive jelenlétében megkoronáztatta.

Az ország rendei erre azzal feleltek, hogy László koronázását érvénytelennek nyilvánították, kijelentvén, miszerint a koronázás érvénye az ország rendeinek beleegyezésétől függ: „regum coronatio a regnicolarum voluntate dependet, ac efficacia et virtus coronae in ipsorum approbatione consistit.“²⁾

Egy régi, az Árpádok idejében divó elvet látunk itt megújulni. A királyság kezdetén ugyanis őseinknél sokáig erősen tartotta magát azon vélemény, hogy a megválasztott király, koronázás nélkül is gyakorolhatja a felségi jogokat: „Diu itaque firma apud Hungaros tenuit opinio: deferri imperium

¹⁾ Katona: Hist. Crit. XIII. pag. 22.

²⁾ Katona: Hist. Crit. XIII. pag. 95.

per electionem, exercerique iura Maiestatica etiam sine solemnī coronatione posse“.¹⁾

A rendek megválasztják I. Ulászlót, kihez még azok is hozzáálltak, kik előbb László pártján voltak; koronázása előtt vele előlegesen szerződést kötöttek, melyben megígéri, hogy mihelyt megkoronáztatik, az ország mindazon jogait, szabadságait s jó szokásait, melyek a jelen időig érvényben vannak, esküvel és hitlevéllel megerősíti. Ugyesztintén az egyház jogait s szabadságát sértetlenül föntartja, az adományozásokat, különösen Erzsébetét, megerősíti. Magyar- és Lengyelország közt mintegy véd- és daczsövetség köttetik minden kültámadás ellen, nevezetesen amarra vonatkozólag a törökök, emerre vonatkozólag a tatárok ellen. Megígéri, hogy a mennyiben Magyarország birtokjogaiban bárkitől megsértetett, azt tőle telhetőleg megszünteti, illetve jóvá teszi. A két ország közt fönforgó ilynemű kérdés elintézését a magyar és lengyel urakból alakítandó bizottságra bizza. Megígéri a szepesi városok visszabocsátását, stb.²⁾ Tudjuk, hogy ígéreteit nem teljesítette.

Ezen szerződésben, mint látjuk, általánosságban ígéri meg az ország jogainak úgy, mint a jelen időig főnálltak, megerősítését, de a koronázásra felgyűlt nemesség útját akarván állani a főurak hatalomi terjeszkedésének, II. és III. Endre törvényeinek megújítását követelte. Midőn látták a főurak, hogy nem térhetnek ki e kívánat elől, beleegyeztek, de oly záradékot csuszattak a megerősítő sorokhoz, melylyel megfosztották az illető törvényeket minden erejüktől. Így történt, hogy megerősített ugyan III. Endre 1298. évi decretuma s ebben a királyi tanácsról szóló czikk: de azon záradékkal, hogy „a mennyiben azok czélszerűeknek látszanak;“ továbbá azt is mondja Ulászló ezen törvénye, hogy különösen Lajos decretumát erősíti meg; ez pedig homlokegyenest ellenkezik III. Endre decretumával.³⁾

Ulászló az arany-bulla 31-ik pontját, vagyis a nemzet fegyveres ellenállási jogáról szóló záradékot nem erősítette meg.⁴⁾

Ezen koronázásnál látjuk a nemzet választási szabadságának tetőpontra jutását, mely ily mérvben, kivéve Mátyás megválasztását, sohasem nyilvánult, ha csak még Szapolyai János választását hozzá nem vesszük. Nincs rá eset ugyanis, hogy egyrészt a meghalt király hátrahagyott fia mellőzésével egy külföldit, másrészt egy belföldit, ki az uralkodó dynastiával legkisebb rokonságban sincs, mint pl. Mátyás és Szapolyai János, királylyá

¹⁾ Bartal, Comment. I. pag. 187.

²⁾ Katona: Hist. Crit. XIII. pag. 26—30.

³⁾ Ladányi: i. m. 87. l.

⁴⁾ Bartal: Comm. III. pag. 160.

választanának. A trónra vágyó Szapolyai már érezte annak szükségét, hogy az uralkodó családdal rokonságban kell lépnie, ha a trónt elnyerni s annak megtartását biztosítani akarja; azért először II. Ulászló leánya — Anna hercegnő kezének elnyeréseért tett lépéseket, de eredménytelenül, később pedig II. Lajos özvegyének, Máriának tett házassági ajánlatot, szintén sikertelenül.

A választási szabadság mellett kiváló érvényre emelkedett a koronázási eskü a király, — a hűség eskü pedig a rendek részéről, mely már régi időktől fogva szokásban volt ugyan, de oly nagy jelentősége, mint főleg V. László trónra emelése alkalmával nyilvánul, sohasem volt. Az 1440-iki kijelentéssel, mely szerint a koronázás érvénye a rendek beleegyezésétől tetetett függővé, magának a koronázásnak tekintélye nagyban devalváltatott; ennél fogva ha valaha, úgy most kiválólag az eskü, — mit 1453-ban egyrésztől László az ország jogainak épségben tartására, másrésztől a nemzet a király iránti hűségre letett, — képezhetette a biztosítékot a jogok kölcsönös elismerésére s megtartására.¹⁾

Teljesen bizonyosnak tarthatjuk, hogy ha 1453-ban a valódi korona a magyarok kezénél van, azzal újból megkoronázzák Lászlót.²⁾ Ebből az világlik ki, hogy a rendek a koronázás érvénye szempontjából, megegyezésükön kívül megkivánták még azt is, miszerint a szertartás a sz. koronával hajtassék végre, mert ha arra a rendek beleegyezésüket elégnék tartották volna, kéznél volt azon korona, melylyel I. Ulászlót megkoronázták, miért nem vették elő most is? Világos tehát, hogy a rendek a koronázás érvényére okvetlen szükségesnek tartották e két föltételt: beleegyezésüket a koronázásba, s a szertartásnak a sz. koronával való végrehajtását; ebből kifolyólag László koronázását érvényesnek nem tekinthették volna, mert az egyik föltétel: a nemzet beleegyezése, hiányzott. De V. Lászlónak 1453-ban hűségesküt fogadtak a rendek, s így nem szenved tehát kétséget, hogy ezen eskü volt az alap, melynélfogva László törvényes királynak tekintetett.

Mátyás megválasztatása a legérdekesebbek egyike, melynél a nemzet a királyválasztásnál eddig érvényesített, minden elvét elvetni látszik; például az örökösödési elvet teljesen mellőzi. Mátyás nem volt az előbbi uralkodó dynastiákkal rokonságban még női ágon sem; mi a szövetséges keresését illeti, ezt megtartják a rendek Mátyás választatásánál is, csakhogy nem kívánják egyszersmind azt, hogy az ország a király személyében personalis unióba lépjen egy külállammal, mert ennek káros voltát az ország kormányzására már Zsigmond alatt tapasztalták, a várt fegyveres segély elmaradását pedig — bár szerződésileg kikötöttet, sajnosan érezték I. Ulászló alatt.

¹⁾ A koronázási esküt részletesen lásd: Corp. Jur. I. pag. 208.

²⁾ Salamon F. i. m. 27. l.

Mindezekkel szemben „ismeretes volt a rendek előtt, hogy az ország az utóbbi zavaros időben, a pápáknak mennyi szellemi s anyagi segélyét élvezte, mit a pápától ezután annál inkább lehetett várni, minthogy eddig is a nagy Hunyady Jánosnak a pápák voltak legbuzgóbb pártfogói, — hogy ennek személyes érdemeit ne is említsük fia megválasztatásában — s ezen pártfogásukat rászállíták fiaira is. Így Mátyás király belöldi nemes létére magával hozta a trónra azt, mit N. Najos óta minden új királyban szükséges kelléknek tartának: a külföldi szövetségek azon legbiztosabbikát, mely a szomszédi surlódások és a családi összeköttetésekből később származható kellemetlenségekkel sem járt.¹⁾

Mátyás választásának egyéb körülményeit mellőzve, térjünk át a föltételekre. 1458. január 24-én történt a választás, de oly föltételekhez kötve, melyek az ország had- és pénzerejét majdnem megsemmisítették.²⁾ Ezen föltételek nevezetesebbjei ezek: a király az országot saját zsoldosaival tartozik védelmezni, s ha saját ereje kevésnek bizonyulna az ellenség visszaverésére, akkor kívánhatja az urak banderiumainak kiállítását is, de általános nemesi fölkelést csak a legnagyobb szükségben; a nemesség jobbgágyaitól adót sem Szilágyi (kormányzó), sem a király nem szedhet; a pénzlábot ne változtathassa; pünkösdkor évenként országgyűlés tartassék Pesten.³⁾

Ezen föltételeket Szilágyi Mihály kormányzóval, Mátyás nevében elfogadtatták s megerősítették.

A koronázás, mint tudjuk, csak 1464-ben hajtatott végre, miután a korona Fridriktől, kinek Albert özvegye, Erzsébet, elzalogosítá, 1463-ban visszakerült; a jelzett év virágvasárnapjára Fehérvárra hívta meg a rendeket Mátyás, hogy ott, mint mondja: „a sz. koronát, melyre építi a nemzet a királyi hatalom érvényességét“ — fejére tétesse. Nagycsütörtökön, márczius 29-én koronáztatott meg, de előbb esküt tett az ország szabadságainak megtartására, és ápril 6-án koronázási hitlevelet irt alá, mely szerint N. Lajosnak az arany bullát megerősítő levele alapján ígérte az országot szabadságai és szokásaiban megtartani.⁴⁾

A koronázási hitlevelet Lajos 1351-iki és Zsigmond 1435-iki decretumának alapján adta ki.⁵⁾ Ellenben Albert decretuma, melyre trónra léptekor megesküdött, hallgatással mellőztetik, és pedig részint azért, mert ha Albert decretuma teljes érvényben marad, most nem ülne Mátyás a magyar trónon; részint azért, mert Albert decretumának a honvédelmet illető része

¹⁾ Salamon F. i. m. 32. l.

²⁾ Kerékgyártó Á. i. m. II. 141. l.

³⁾ Corp. Jur. I. 213--214. l. az 1458-iki decretum: 2., 5., 12. és 13. articulusa.

⁴⁾ Kerékgyártó: i. m. II. 143. l.

⁵⁾ Corp. Jur. I. 217. l.

világos ellentétben állt a szegedi decretummal, a mely pedig most is érvényesnek tekintetett.¹⁾

Itt Albert leányainak örökösödésére, — mi az 1439-iki decretumban elismertetett, — tétetik czélzás. A honvédelmet illetőleg pedig tudni kell, hogy Mátyás 1458-ban decz. 6-ra Szegedre összehívott s 1459 január elején befejezett országgyűlésen ujolag szabályozta, sokban módosította a rendeknek a honvédelemre vonatkozó s Szilágyi által megerősített határozatát, mely majdnem szóról szóra megegyezik Albertnek a honvédelemre vonatkozó törvényével.²⁾

Az imént előadottakból világos, hogy I. Ulászló és Mátyás trónra emelésében a korlátlan szabad választás jutott érvényre, s I. Ulászló, de főleg Mátyás, a köznemesség választója volt. Valamint azonban ezek megválasztásában a főnemességnek az Anjouk és ezek örökösének uralma alatti túlkapásai ellenében a köznemesség visszahatása jutott diadalra: úgy II. Ulászló trónra emelésében a főnemesség érvényesítette befolyását; meg volt ugyan híva a köznemesség is a rákosi királyválasztó országgyűlésre, de a főnemesség, mint tudjuk, annyira húzta-halasztotta a tanácskozást, hogy az alsóbb nemesség belefáradva a költekezésbe, kebeléből 60 képviselőt választott s haza ment.

Ezt várta a főnemesség, ez által Corvin János királysága teljesen bizonytalanná lett, kinek eddig egyedül volt számba vehető pártja Ulászló ellenében, körüle csoportosulván a köznemesség; ennek eloszlása után Ulászló megválasztatása lehetővé vált, minthogy a főnemesség azon 60 képviselő közül is részint rábeszélés, részint megvesztegetés által többeket pártjára vont.

A választás esélyeit Corvin Jánossal szemben, valamint Beatrix fondorlatait, Albert és Miksa trónigényeit elhallgatva, áttérek Ulászló megválasztatásának okaira. Ezek közt nem csekély szerepet játszott a Mátyás erőteljes kormányzatával elégedetlen főnemességnek sértett büszkesége, kik Mátyást jogtaposónak bélyegezván, oly királyt óhajtottak, kinek üstökét Báthory Istvánként markukban tarthassák;ilyent véltek találni a gyengeségéről előttük ismeretes Ulászló cseh király személyében. A főrendek ezen vágyának kedvezett egyrészt az, hogy Mátyásnak nem volt törvényes fiútódja, másrészt pedig az ország külügyi helyzete.

Ulászló ekkor, mint tudjuk, Csehország királya volt, mely ország Podiebrád alatt tekintélyes erőre emelkedett; Magyarországnak tehát érdekében állott vele szövetségbe lépni. De másrészt a Csehországhoz tartozó Morva, Slézia és Lausitz az 1478-ban kötött, és 1479 jul. 21-én megerő-

¹⁾ Ladányi: i. m. 92. l.

²⁾ Corp. Jur. I. 201. l. 3-ik articulus. A szegedi decretumot egész terjedelmében I. Kovachich: Vest. Com. pag. 335—347.

sített olműzi béke szerint, oly módon kapcsolattott Magyarországhoz, hogy azon esetre, ha Mátyás előbb hal meg, mint Ulászló, a nevezett tartományok 400,000 arany lefizetése mellett kapcsolattassanak vissza Csehországhoz. Most tehát Magyarország a szerződés értelmében, az említett váltságdíjért köteles visszaadni a nevezett tartományokat, s ha Ulászlót meg nem választja, végkép el is veszi azokat; ellenkező esetben, ha Csehországhoz kapcsolattanak is, megmaradnak az ország szövetségében s a váltságdíjat Magyarország megkapja. Lehetett remélni azt is, hogy Ulászló megválasztása fejében kész lesz azokat Magyarország birtokában hagyni, a mint ezt, mint alább látni fogjuk, megválasztásakor egyik föltételül el is fogadta, de csak addig, míg a váltságdíj le nem fizettetik. Valószínű, hogy az ország rendei előtt lebegett azon tekintet is, miszerint ezen tartományok Csehországgal együtt földirati fekvésüknél fogva, nagy szolgálatot tehetnek Magyarországnak Ausztria megvédésében; habár e föltevésben, mint csakhamar bebizonyult, csalódtak.

Ha Miksa választatik meg, ő, mint családjának örökségét, Ausztriát, melynek nagy része a magyarok kezében volt, elválasztja az országtól kétségtelenül; de különben is atyja Fridrik, gyűlölt volt a magyarok előtt, lehetetlen, hogy Miksa iránt nagy vonzalommal viseltettek volna.

Albert, kinek a lengyel trónra még csak reménye lehetett, korántsem versenyezhetett bátyjával, ki már ekkor egy, ez időben tekintélyes trónnak birtokában volt. De különben Csehország szövetsége fekvésénél fogva is kecsesgetőbb lehetett a magyarokra, mint Lengyelországé.

Ily körülmények közt egyedül Ulászló megválasztását tarthatjuk helyesnek, a hiba csak a sors szeszélyében kereshető, mely oly gyenge emberhez — mint a minőnek Ulászló bizonyult —, kötötte mindazon külső feltételeket, melyeket azon időben az ország helyzete megkívánt. Ezt tekintetbe véve, bár a főurak önző eljárását ezen választásnál nem tagadhatjuk, — majdnem hajlandók vagyunk őket minden vád alul föloldozni.

Ulászlóval megválasztatása alkalmával a rendek egy, — a királyi hatalmat tetemesen megszorító — hitlevelet irattak alá, melyben egyebek közt: megerősíti az ország minden rendű és rangú lakosságának jogait és szabadságát; — Mátyás újításait, melyek az országnak „kárára“ vannak, eltörli az egy arany forintnyi adóval együtt; — Morvát, Sléziát, Lausitzot Magyarországhoz tartozóknak tekinti mindaddig, míg Csehország által a váltságdíj le nem fizettetik, mely összeg a koronaörök kezébe tétetetik le, s a rendek tanácsával országos célra fordíttatik; — az ország ügyeiben magyarok tanácsával él; — az egyházi s világi méltóságokat érdemes magyaroknak adja; — a pénzügyben a magyarok tanácsa nélkül semmit sem változtat stb. ¹⁾ Koro-

¹⁾ Corp. Jur. I. pag. 255—257.

názásakor ismét megesküdött az ország jogainak épségben tartására, különösen pedig II. Endre törvényeinek minden pontjára. ¹⁾

Ulászló trónra emelésében, mint látjuk, ismét a personalis unio elve lép előtérbe, nem mintha az ország közelmúlt és jelen helyzete kívánta volna ezt, — hisz tudjuk, hogy a törökkel aránylag kevés dolga volt Mátyásnak, s a lengyel-, cseh- és osztrák-háború szerencsésen végződött Magyarországra; — hanem kívánta a jövő iránti tekintet, mert több mint valószínű volt, hogy az imént említett három állam a multat megboszulandó, háborút indít Magyarország ellen. A veszély elhárítása szempontjából szükséges volt tehát ezek egyikével szövetségre lépni; hogy miért épen Csehországgal? az imént hallottuk. Az örökösödési elv látszólag szintén érvényesül; Ulászló ugyanis unokája volt Albert magyar királynak, kinek leányától, Erzsébettől született. De ezen választás legkevésbé sem hozható föl az örökösödés érvénye mellett, mert az bizonyos, hogy Albert halála óta az ország külügyi helyzetének számbavétele sokkal fontosabb tényező volt a királyiszék betöltését illetőleg, mint az örökösödés, mi már V. Lászlónál háttérbe szorul, kinek trónra emeltetése nem születési jogából, hanem az ország külügyi helyzetéből magyarázandó ki. Egyrésztől ugyanis László háta mögött állott Frigyes, s meg nem választatása esetén bizonyos volt a háború; másrésztől a törökök háborgatták hazánkat. Ezek után II. Ulászló megválasztatásának körülményeit számba véve, kétségtelen, hogy ő lett volna megválasztva azon esetben is, ha nem fűzi rokoni kötelék az ország egyik uralkodó családjához.

II. Lajos választása s koronázása 1508-ban választással vegyes örökösödés alapján minden nehézség nélkül történt meg. A két éves gyermek helyett atyja, Ulászló tette le az esküt, melyben fia nevében megerősíti a nemzet szabadságát, s a rendek különös kívánatára biztosítja őket, hogy azon esetre, ha ő, t. i. Ulászló, fia kiskorúsága alatt halna meg, sem Miksa német császárt, mi kiválóan van hasgsúlyozva, — sem más idegen fejedelmet nem fog gyámjául rendelni, hanem a magyar főpapok, főurak s a többi rendek gondjaira bizza; *) végül elismeri, hogy fia, mihelyt nagykorúvá lesz, tartozik személyesen is esküt tenni az ország szabadságára, mert különben a királyi jogokat nem gyakorolhatja. ²⁾ Ennél világosabban ez ideig a koronázási eskü fontossága nem fejeztetett ki.

Lajos 1521-ben nagykorúnak nyilvánított és Székes-Fehérvárott atyja hitlevele szerint megesküdött az ország törvényeire s szokásaira. ³⁾

¹⁾ Bonfin: Dec. IV. lib. X. pag. 680.

^{*}) Tudjuk, hogy ezen ígérését nem tartotta meg.

²⁾ Kovachich: Vest. Com. pag. 455—462., Bartal: Comment. III. pag. 253.

³⁾ Bartal: i. m. III. pag. 289.

A vegyes-korban, mint az előadottakból kiviláglik, a szabadválasztás nagy mérvű kifejlődése mellett, a királyiszek betöltése körül N. Lajos óta, az ország külügyi helyzete az uralkodó szempont. Némi kegyelettel viseltettek ugyan még őseink a régibb dynastiák utódai iránt, de ez tetteles kifejezést csak annyiban nyert, a mennyiben az ország javának külső feltételei ezeknek személyéhez voltak kötve. Magának a koronázásnak érvényére megkivántatott, a rendek túlnyomó részének beleegyezése mellett, a szer-tartásnak a sz. koronával való végrehajtása, melynek a koronázási eskü oly elmaradhatlan föltételét képezte, hogy e nélkül a király jogos uralkodónak nem tekintetett. A trón betöltésére vonatkozó elvek ily nagy mérvű kialakulásának oka az országnak sokszor bonyodalmas külügyi helyzetén kívül, a dynastiák gyakori változásában kereshető.

Szapolyai és I. Ferdinánd megválasztásában a már ismeretes elvek voltak az irányadók, csakhogy egyiknél az egyik, másiknál a másik elv jutott túlnyomóan érvényre. Szapolyai megválasztása, támaszkodva az 1505-iki törvényre, mely a Jagelló család kihalása után belföldit rendel királyul választani, egyike a szabadválasztás legvilágosabb példájának. Ferdinánd megválasztására döntő befolyással az ország külviszonyai voltak; ő, mint az osztrák tartományok örökös ura és Csehország királya, elég tekintélyes szövetséget nyújthatott az országnak a törökök túlnyomó hatalma ellenében, melynek veszélyes voltát, Mohács után, bővebben fejtegetni fölösleges; ezen felül Ferdinánd fivére, V. Károly ült a német császári trónon, kitől segílyt szintén várhatott az ország. Ferdinánd, mint tudjuk, Ulászló leányát bírta nőül, — a rokonsági összeköttetésre pedig némi tekintettel mindig voltak őseink; ezzel indokolhatjuk Szapolyai Jánosnak főlebb említett eljárását, mely szerint a dynastiávali összeházasodás által igyekezett magának utat egyengetni a trónra. A rokonsági köteléken kívül még más alapon is volt Ferdinándnak igénye a trónra; a Habsburgoknak ugyanis, de különösen Ferdinándnak a trón, bár alkotmány-ellenesen, de szerződésileg többször biztosított. E tényeket, kivált az utóbbiakat azonban nem tekinthette, s nem is tekintette a nemzet oly tényezőknél, melyeknek alapján Ferdinánd — a magyar alkotmány szempontjából — jogosan igényelhetne volna magának a trónt; miért is megválasztatásának indokát a szövetségkeresésben, illetőleg az ország bonyolult külviszonyaiban kell keresnünk.

Ferdinándot tehát az erősebb politikai szükségesség választata magyar királyá, s nem előbbi királyainkkal való vérrokonsága. Tegyük föl azt az esetet is, hogy Ulászló Anna nevű leánya nem Ferdinánd, hanem Zápolya nejevé lesz; alig hihető, hogy ennek daczára mind a csehek, mind a magyarok meg ne válaszzák Ferdinándot, s a magyar birodalom nyugoti fele

azzal ne tartson, ki a szomszéd népek ura s Németország segítségéről biztosítja. ¹⁾

Szapolyai megválasztása mellett oly nyomós érvek nem hozhatók föl; az 1505-iki végzés keresztülvitele az ország zilált viszonyai közt sokak előtt méltán hátrányosnak tűnhetett föl a török hódító irányával szemben, — az ország szabadságára nézve — mit idővel előreláthatólag Magyarországon is foganatosított volna, ha Szapolyai által az ország ügyeibe bele nem vonatik is. Jogilag véve a dolgot, Szapolyai megválasztása teljesen törvényes volt, s így királyaink között méltó joggal foglal helyet. Koronázása 1526. nov. 11-én hajtatott végre a nélkül, hogy a szertartások közt az ország szabadságai stb. megtartására letett koronázási eskünek nyoma találtatnék. ²⁾

Ellenben Ferdinánd, megválasztása előtt egyebek közt megigérete, hogy: „Magyarország minden rendeit azon szabadságaik s törvényeikben, melyekkel a néhai magyar királyok ideje óta éltek, ha tán fegyverrel jutna is az ország birtokába, épen úgy megtartja s ótalmazza, mintha mindnyájuk akaratával választatott volna királylyá; — az egyházi s világi javadalmakat s hivatalokat idegenekre nem ruházza; — külföldieket az ország tanácsába nem alkalmaz; — II. Endre király rendelvényét, melynek megtartására Magyarország királyai megesküdni kötelesek, szentül megtartja. ³⁾

Koronázása alkalmával majdnem ugyanezekre esküdött meg, nevezetesen: az ország szabadságára, jogaira, s minden régi jó szokásaira; mindenkinek igazságot szolgáltat; — II. Endre arany-bulláját megtartja. Az ország határait, s mindazokat, melyek bármi jogon vagy ezimen hozzá tartoznak, nem kisebbíti, el nem idegeníti, hanem megvédi, sőt öregbíti; — az országot igazságosan kormányozza s mindeneket úgy intéz, hogy az összes rendeknek s az egész országnak javára s dicsőségére legyen. ⁴⁾

Ferdinánd trónra emelésében, mint látjuk, ugyanazon szempontok érvényesültek, mint a vegyes-korban majdnem valamennyi trónváltozásnál, t. i. a szabad választás, az ország külviszonyainak számbavétele s némi tekintet a rokoni kötelékre. A következő koronázásoknál szintén ezen szempontok az uralkodók, de a trón betöltése még sem oly változatos többé, mint a vegyes-korban. Mert az I. Ferdinánd kormánya alatt egyesült országok érdeke azonos lesz; érzik, hogy egymás támogatására vannak utalva, s főleg érzi ezt Magyarország, mely a török dúlásaitól legtöbbet szenvedett, s az országok érdekének ezen közösségéhez még az is járul, hogy a dynastia állandó marad.

¹⁾ Salamon: i. m. 48. l.

²⁾ Kerékgyártó i. m. III. 4. l.

³⁾ Horváth M. Magyarorsz. tört. III. 18. l.

⁴⁾ Corp. Jur. I. pag. 354.

Magyarországnak az Arpádok óta a Habsburgokig nem volt dynastiája, mely századokon át adhatott volna az országnak uralkodókat; ezekkel kezdődik ismét az ugyanazon családból származó uralkodóknak hosszú sora.

Ha nem tulajdonítanánk is nagy fontosságot a nemzet azon hagyományos fölfogásának, miszerint örömet állandósította a trónra emelt családot, főleg ha a nemzet ezen tradíciójának a körülmények kedveztek; most erre a külső viszonyok által is kényszerítve, annál természetesebbnek találhatjuk, hogy a magyar trónon állandóan a Habsburgokkal találkozunk, mivel tudjuk, hogy az osztrák tartományok ezen családnak örökségét képezik, sőt Csehország is szakadatlanul, mintegy örökség, ennek birtokában van. Magyarországnak pedig éppen Csehország és az említett tartományok lehettek s voltak is hosszú időn át egyedül természetes szövetségesei. Magyarország tehát már ama tradicionális elvénél fogva is, de leginkább a külviszonyok tekintetéből, kényszerülve volt a Habsburg dynastia mellett maradni. Azért a trón betöltése oly változatoságot, mint a vegyes-korban, nem mutathat, a szabad választásnak, mely pedig 1687-ig érvényben volt, oly eklatans példájával többé nem találkozunk, mint I. Ulászló, még inkább I. Mátyás választásánál.

Az ezutáni trónbetöltéseknek a nemzet és uralkodó között támadt azon állandó surlódás kölcsönöz érdeket, mely szerint amaz a szabad választási jogot föntartani, emez eltörölni s helyette az örökösödést elismertetni kívánta; míg 1687-ben végre a nemzet maga mondott le választási jogáról.

Ferdinánd kétségtelenül választás által jutott a magyar trónra, bizonyítják ezt magának Ferdinándnak levelei, pl. Horváth Mihálynál az, melyből főleg a megválasztatása előtt tett ígéreteit közöltük, de nyilván elismeri a nemzet választási jogát egy másik levelében is. Ferdinánd a választás megtörténte után ugyanis megbánta, i hogy a választásra bocsátás által kockára tette örökösödési jogát, e „hibáját“ jóvá teendő, 1527. jan. 19-én egy német nyelvű körlevelet bocsátott ki, melyben tudokra adja Magyarország rendjeinek, hogy a tudvalevő szerződések értelmében följogosítottnak érzi magát birtokába venni a rá szállott magyar királyságot. De midőn figyelemzetve lett, hogy e nyilatkozat ránézve veszedelmes lehet, visszavonta olyformán, hogy ugyanezen évi június 29-én kelt másik nyilatkozatában elismerte, miszerint a nemzet szabad választásának köszöni a magyar koronát.)

A nemzet elismerte a Habsburgok örökösödését úgy, mint egykor az Árpádokét, t. i. a választás érvényben tartása mellett, miért is az első szülöttségi jogot az országra kötelezőnek nem tartotta, bár a gyakorlatban

’) Ladányi: i. m. 132. l.

azt látjuk, hogy mindig az elsőszülött választatik meg, de ennek oka a külviszonyokban keresendő.

A Habsburg dynastia minden új választásnál megkísérelte, hogy a magyar trónt a családban, a választási jog érvényét megsemmisítve, tisztán örökösödésivé tehesse. Így mindjárt I. Ferdinánd fiát, Miksát, választás nélkül akarja megkoronáztatni s ezért 1561-ben a főurak közül többet magához hivat Bécsbe; de a nádor, Nádasdy Tamás kijelenti, hogy a koronázást választásnak kell megelőznie.¹⁾ A közakarattal királylyá kiáltott Miksa Pozsonyban, 1563. szept. 8-án koronáztatott meg, s esküt tett az ország szabadságára és II. Endre decretumára.²⁾ A választás szó azonban mellőztetett; a törvénykönyvben ugyanis e kifejezés: Miksa „királylyá választatott“, Ferdinánd kívánságára hosszabb vita után, ezzel cseréltetett fel: „királylyá nevezetett“.³⁾

Ugyanez az eset fordult elő Rudolf koronázásánál, a választás itt is mellőztetik s csak királylyá nyilvánításról van szó, mit az 1572. évi I. Decretum 2. articulusa így fejez ki: az ország rendei kérték ő felségét, hogy Rudolf ausztriai főherczeg magyar királylyá nyilváníttassék.⁴⁾ A föltételek, melyekhez a koronázás köttetett, nagyon silányak; úgy látszik, miszerint a rendek azért kérték egyetmást mégis, hogy a régi szokás egészen feledésbe ne menjen. A többek közt kérték: hogy Rudolf az országban lakjék, a koronázás minél előbb hajtassék végre. Rudolftól, mint atyjától, szabadságaik megtartását reménylik, stb.⁵⁾ Kérik továbbá az idegenek — a németek — elmozdítását a magyar hivatalokból: és a nádori méltóság betöltését.⁶⁾ Ez utóbbit már Miksa koronázása alkalmával is kérték a rendek, mint a mely nélkül a koronázás érvényesen végre nem hajtható.

Ezen két utóbbi koronázás, mint látjuk, a nemzet választási szabadságán nagy csorbát ejtett, s mint a történelem bőven előadja, szabadságaiban sokszorosán megsértetett; mindezeket azonban a viszonyok nyomasztó hatása alatt kénytelen volt tűrni. A nemzet passiv viseli magát, csak néha emel szót jogai mellett, látszólag teljesen megadta magát sorsának; de a keblek mélyében lázongás forr; 1604-ben akadt végre ember is, ki az elégedetlenségnek kifejezést adjon: Bocskai zászlójára tűzi a vallás-szabadság mellett a nemzet jogainak követelését is. Itt kezdődik a nemzeti visszahatás kora, mely tart egy egész századon át, többször megszakítva ugyan, de mind-

¹⁾ Istvánfy: *Historia a Regni Hungariae*, Lib. XX. pag. 250—251.

²⁾ Istvánfy: *Ugyanott*. Lib. XXI. pag. 262.

³⁾ *Kérékgyártó*: i. m. III. 117. l.

⁴⁾ *Corp. Jur.* I. pag. 543.

⁵⁾ *Corp. Jur. Ugyanott*. 543. és 545. l.

⁶⁾ Istvánfy; i. m. Lib. 25. pag. 325. l.

annyiszor megújítva, a hányszor a nemzet jogaiban mélyebben megsértetett. Ki sem tagadhatja, hogy ezen fölkelések nagy szolgálatot tettek a nemzet alkotmányos jogainak bővebb kifejtésére s megszilárdítására.

Igy nyilvánult ezen visszahatás II. Mátyás trónra emelésében is, ki a választást minden áron mellőzni akarván, már a koronázó országgyűlésre kiadott meghívó levelében ezt mondja: „Midőn ő felsége, a császár és király, irántunk való testvéri szeretetből, ezen Magyarországnak kormányzását a koronával s a többi jelvénynyel együtt átadta, s az eskü alól, mit koronázása alkalmával ezen országnak letett, önmagát feloldozván, ugyanekkor az ország összes lakosait is hűségesküjük alól fölmentette: ezt azon föltétel alatt tette, hogy ugyanezen országnak, valamint a kapcsolt részeknek rendei személyünket királyuknak nyilváníthassák, koronázhassák.¹⁾

Hasonló értelemben voltak szerkesztve a királyi propositiók is, melyekben Mátyás hivatkozik arra, hogy neki már az előző évben reményt nyújtottak a trónra, s hozzá teszi: „magno sine ingratitude scelere eludere non possunt.“²⁾ De a rendek úgy vélekedtek, hogy most van ideje a szabadság visszaállításának s a sérelmek orvoslásának, mit majdnem egy századon át hiában sürgettek.³⁾

Hosszú huzavona után sikerült is nekik kivinni, hogy a következő sorok törvénybe iktattattak: „az ország rendeinek mindenekelőtt jónak látszott . . . minket egyező értelemmel urukká, királyukká választani, kiáltani.“⁴⁾

A nádor-választásra vonatkozólag, minthogy a választást a királynak kell megerősítenie, de másrészt a nádornak a király koronázásánál lényeges szerepe van, — úgy intézkedtek, hogy először a király választassék meg, utána a nádor, s csak azután hajtassék végre a koronázás.⁵⁾

A sérelmek megszüntetése végett alkottatott még 23 törvényzikk, melyeket Mátyás előre is elfogadott, s a koronázás után adta rá a királyi megerősítést. Ezen törvényzikk nevezetesbjei: Az ország összes rendei, lakosai vallásukat mindenütt szabadon gyakorolhatják, s hogy ebben senki által se háborgattassanak, saját előljáróik alatt álljanak; — minthogy a törökkel béke kötötett, azt ő felsége megtartsa, s az ország rendei tanácsa nélkül sem az országban, sem a kapcsolt részekben háborút ne kezdjen, idegen katonaságot be ne vezessen; — nádor-választáskor a király négyet tűzzön ki, két katolikust és két reformált vallásút, kik közül az ország rendei tetszés szerint választanak. Ha a nádori szék üresedésbe jön,

¹⁾ Katona: Hist. Crit. XXIX. k. 9—10. l.

²⁾ Kovachich: Solennia inauguralia, pag. 45.

³⁾ Katona: Ugyanott. 30. l.

⁴⁾ Corp. Jur. Ugyanott. 652. — Katona ugyanott. 74. l.

⁵⁾ Katona: U. o. 31—32. l.

hivjon össze a király közönséges országgyűlést a nádori méltóság betöltése végett, mit tenni ha elmulasztana, akkor jogában áll az országbirónak, vagy esetleg a tárnokmesternek, az említett czélből országgyűlést hirdetni; a korona a többi jelvénynyel együtt hozassék az országba s magyarok által őriztessék Pozsonyban; — kincstartó még a folyó országgyűlésen választassék a magyarok közül, s ne függjön az udvari kamarától; — azon püspökök, kiknek megyéjük nincs, és nem birtokosok, az országgyűlésre ne hívassanak meg; — a bécsi békének a jezsuitákat illető pontja meghagyatik, vagyis fekvő jószágot az országban nem birhatnak; — a várakban magyar kapitányok alkalmaztassanak; — a sz. kir. városokban, tekintettel a különféle nemzetiségekre, a bírák és tisztviselők főlváltva s vegyesen választassanak; — a magyaroknak szabadságukban álljon a városokban házat venni, a király lakjék az országban s személyesen vezesse az ország ügyeit; ha pedig távol van, akkor ruházza föl a nádort teljes hatalomkörrel a kormányzás minden ágában stb.¹⁾

Ezen pontok némelyike csak hosszú és heves vitázás után állapíthatott meg, különösen a vallás-szabadságot és a jezsuitákat illető kérdés; amaz ellen a főpapok óvást tettek, ennek vitatásában pedig Pázmány Péter tűntette ki magát. Még csak azt említem meg, hogy a rendek Mátyás megkoronázásának föltételéül az osztrák protestansoknak — kikkel szövetségben voltak — vallásszabadsága ügyét is kitűzték; de ettől mégis elálltak, midőn Mátyás a klosterneuburgi apát által kijelentette, hogy az osztrákok vallási ügyével hagynának föl a magyarok, mert az más fórum elé tartozik, s melyben a többi főherczegek, különösen pedig Miksa megegyezése nélkül, Mátyás úgy sem mondhatna ítéletet.²⁾

Alkottatott a koronázás után még több, az ország jogait biztosító törvényczikk, melyeket Mátyás a koronázás előtt hozott törvényekkel együtt megerősített. Ily bőven kifejtve s ily határozott alakba öntve, mint ekkor a Habsburgok alatt a nemzet jogai eddig soha nem ismertettek el. A nemzet ez eredménynyel meg is volt elégedve, bár felavatási hitlevélnek, valamint Miksánál és Rudolfnál, úgy második Mátyásnál sem találjuk nyomát.

Mátyás után, mint tudjuk, II. Ferdinánd lépett trónra, ki a Habsburg ház stiriai ágából származott, mely ág szintén I. Ferdinándtól vette eredetét. Mátyásnak két fivére, Miksa és Albert, ugyan élt még, de mindkettő öreg és gyermektelen volt, kik ennél fogva Ferdinánd részére igényükről lemondtak, kinek trónra emelése alkalmával Mátyás ismét megkísérlte a választás mellőzését, de a rendek szilárdsága mégis győzött s a választási jog ekkép

¹⁾ Corp. Jur. U. o. 652—656. — Katona: U. o. 74—87. l.

²⁾ Kovachih: Solenn. inaug. 48. l.

fejeztetett ki: „A rendek régi jogai s mindig megtartott szokása szerint, közegyetértéssel s egyforma szavazattal szabályszerűen elválasztották s kikiáltották urukká, királyukká“.¹) Ferdinánd 1618. május 15-én elfogadta és megerősítette az eléje terjesztett felavatási hitlevelet, szentül fogadván, hogy a bécsi békekötést, az 1608-iki kor. előtti és utáni törvényeket s azokkal együtt az ország minden jogait, szabadságait fentartja, a sérelmeket, ha lennének, kormányra léptekor minden más előtt orvosolandja; a magyar ügyeket magyarok által igazgattatja; az országban minden hivatalt, méltóságot csak magyarokkal, és pedig a vallásra minden tekintet nélkül, töltend be; a nádor hatóságát egész épségében fentartja; a bányavárosokat a magyar hatóságoktól el nem vonja, a német kamara alá nem veti, a koronát az országban őrizteti; az országnak Csehországgal s a többi örökös tartományokkal és Erdélylyel létező szövetségét úgy, a mint van, meghagyja; háborút nem kezd, békét nem köt az ország tudta s megegyezése nélkül; a hajdúkat kiváltságaikban megtartja; Mátyás életében a kormányba nem avatkozik; a mit pedig kormányra lépte után az ország rendei a közjó tekintetéből törvényesen végezni fognak, megtoldás és megszorítás nélkül törvénytényé szentesítendi.²)

Ettől kezdve rendes gyakorlat volt, hogy a királyok, a koronázási eskün kívül, fölavatási hitlevelet is adtak ki; így p. o. III. IV. Ferdinánd és I. Leopold ugyanazt, mit II. Ferdinánd. A nemzet választási joga minden következő alkalommal megtámadtatott, de az mindannyiszor érvényesíteni tudta választási szabadságát. Így III. Ferdinándra vonatkozólag törvénybe iktatják, hogy egyhangúlag választották királylyá.³) Ugyanezt még határozottabban kifejti maga III. Ferdinánd trónra léptekor, ki ugyanekkor megerősíti II. Ferdinánd hitlevelét.⁴) Leopold szintén megerősíti ezen hitlevelet.⁵)

I. Leopold az utolsó király, kinél a nemzet még élt választási jogával, de már ennek választását megelőzőleg 1655. elején Veselényi Ferencz nádornál, ismeretlen kéz által egy irat tétetett le, melyben javasoltatott, mondana le a nemzet királyválasztási jogáról, mert előre látható, hogy ha az udvar a törököt az országból kiűzi, a nemzet e jogától kénytelen lesz búcsút venni.⁶) De még ez időben nem volt népszerű ezen eszme, s nem mondhatjuk, hogy 1687-ben is népszerűvé lett volna, ha akkor az,

¹) Ladányi: i. m. 145. l. — Corp. Jur. U. o. 690. l.

²) Horváth M. Magyarorsz. tört. III. 512. l. S ugyanezen pontokat lásd: Katona: U. o. 720—726. l.

³) Corp. Jur. U. o. 731. l.

⁴) Corp. Jur. 776—779. l.

⁵) Corp. Jur. II. 7—9. l.

⁶) Kerékgyártó: i. m. 221. l.

a mi még Leopold megválasztása alkalmával hiányzott, t. i. a viszonyok kényszerűsége, nem lép előtérbe.

Mint tudjuk, 1687-ben a nemzet elismerte a Habsburg dynastia férfitagjainak elsőszülöttség szerinti örökösödését, s lemondott az aranybulla 31-ik pontjában foglalt fegyveres ellenállási jogáról.

A mi az utóbbit illeti, erre nézve meggyőződött a nemzet, hogy az uralkodó rendes katonasága ellenében a nemzeti fölkelés meg nem állhat; leg-eklatánsabb példa volt erre Tököli fölkelése. De másrészt tény az is, hogy a magyar nép csupán azon törvény alapján azelőtt sem fogott fegyvert, hanem leggyakrabban tömérdek mennyiségű sérelmet terjeszte az országgyűlés elé a megyék útján.) Ily körülmények között észszerűtlen lett volna a nemzet függetlenségének biztosítékát ama törvényre fektetni.

Az örökösödést illetőleg ismeretes előttünk, hogy a nemzet ennek föltétlen ellensége sohasem volt; már az Árpádok alatt szokásban volt az elsőszülöttet ültetni trónra, bár erre a nemzet még külügyi szempontból sem volt kényszerítve. A Habsburgok alatt szintén azt látjuk, hogy választási szabadsága daczára is, mindig az elsőszülöttet emelte trónra, de itt már a külügyi érdek uralkodik a nemzet elhatározásán. S épen Leopold idejében, — ki alatt a külföldi segítség foganatosabb volt Magyarországra nézve, mint valamennyi eddig uralkodott német császár alatt, — ne kívánta volna-e a nemzet biztosítani azon personalis uniót, melyben a nemzet hol egyik, hol másik szomszédjával csaknem szakadatlanul állott N.-Lajos király ideje óta? ²⁾

A rendek nem is lettek volna idegenek ennek elfogadásától, ha a nemzet alkotmányos szabadságát nem féltik. E félelem nem is volt alaptalan, az eperjesi piacon még ott állt a vérpad, melyen az alkotmányos jogok annyi hazafi kivégeztetésével megsértettek; s a nemesi kiváltságok gúnyjára máiglan számos ártatlan hazafi nyög ama város börtönében, — mondák a rendek; a főrendek pedig attól tartottak, hogy miután a bécsi minisztertanácsot eddig sem igen birták ellensúlyozni a fejedelem előtt, az örökös királyság alatt végkép elvesztik befolyásukat. ³⁾

Végre némi vonakodás után a király mindkét kívánatát elfogadták az összes rendek és pedig a régi gyakorlat ellenére, először a rendek s csak azután a főrendek, kik nem akartak kezdeményezők lenni e népszerűtlen ügyben. De midőn kijelentették, hogy a nemzet kész ő felségének elsőszülöttét öröklőkirálynak koronázni, kikötötték, hogy leszármazó fiágának magvaszakadtával a nemzet választási joga helyreálljon. Továbbá készeknek nyi-

¹⁾ Salamon F.: i. m. 63. l.

²⁾ Ugyanott. 65. l.

³⁾ Horváth M.: i. m. IV. 197. l.

latkoztak Endre törvényét is kiigazítani, de épségben maradjon a rendek joga, mely szerint csak megidézve állíttathassanak törvény elé s a bíróság hűtlenség esetében is, mit Isten távolítson, törvényes legyen. Végre köszönetet mondottak, hogy ő felsége a töröktől visszafoglalt részeket az országba bekebelezni ígérte; nov. 15-én ő felsége kívánatára abban is megegyeztek, miszerint az öröklés a dynastia spanyol ágára is kiterjesztessék.¹⁾ Egyebekben kívül ezek, mint alább látni fogjuk, törvény által is biztosítottak.

Az első örökös király, vagyis József részére új fölavatási hitlevelet szerkesztettek. Megvan ugyan e hitlevélben általánosságban az ország és rendek minden törvényes jogának biztosítása (a királyválasztási s a fegyveres ellenállási jogon kívül): de az eltörölt záradék helyett új záradék alkotott, olyan, a mely ha nem is semmivé, de mindenesetre kérdésessé teszi az egész alkotmányt. Nevezetesen: a) Az ország minden törvényét s az országlakosok minden törvényes jogát fentartja, úgy, a mint azok értelme fölött a király és az országos rendek kölcsönösen meg fognak egyezni. b) Magyarorszáiban, vagy a mennyiben ez nem történhetnék, hozzá közel fog lakni. c) A koronát Magyarorszáiban a törvényesen választott koronaörök által őriztetni. d) Az ország egykori részeit visszafoglalja s Magyarorszáiba bekebelezi. e) Elismeri a nemzet királyválasztási jogát azon esetre, ha mind Leopold, mind II. Károly spanyol király fiúvadászai kihalnának. f) Minden örökös király, midőn trónra lép, tartozik magát megkoronáztatni s az ország szabadságára esküt tenni.²⁾

A koronázás a szokott módon hajtott végre, József megesküdt az ország szabadságára, de azon főlebb idézett záradék hozzátételével.³⁾ A rendek ezt zokon vették s csak akkor nyugodtak meg, midőn 1688. január 25-én, mely napon az alább közlendő törvények is megerősítettek, a nádor biztosította őket, hogy az ifjú király esküjébe becsúszott, a törvények és szokások magyarázatát illető záradékot betűszerinti, tehát alkotmányos értelemben akarja vétetni a felség, miről ő, a nádor, körlevél által a megyéket is megnyugtató lészen.⁴⁾ Ezen országgyűlés folyamata alatt több, számra 29 törv.-cikk alkottatott, melyekben részint a már említett jogok és kívánalmak, részint egyéb, az ország függetlenségére s a nemzet jogainak biztosítására czélzó kívánalmak nyertek megerősítést. Ezen törvények nevezetesbjei: Az első articulus az esküvel foglalkozik; a 2-ikban kijelentik a rendek, hogy mostantól fogva senkit mást, mint az ő cs. k. főliségének

¹⁾ Kerékgyártó: i. m. IV. 103. l.

²⁾ Ladányi: i. m. 201. l.

³⁾ Corp. Jur. II. pag. 77.

⁴⁾ Szalay: i. m. V. 396. l.

ágyékából származó fiörökösök közül az elsőszülöttet fogják mindörökké törvényes királyul tartani és a hitlevéli czikkeknak elfogadása, királyi biztosítása s a felette leteendő eskü után országgyűlésileg Magyarországon belül megkoronázni; a 3-ik artic.-ban a spanyol-ág örökösödését iktatják törvénybe s ha ennek férfi-tagjai is kihalnak, a királyválasztási jog visszaszáll a nemzetre; a 4-ik artic.-ban lemond a nemzet II. Endre 31. cikkelyében foglalt fegyveres ellenállási jogáról, nem kételkedvén, hogy ő felsége és örökösei a rendeket és utódaikat ősi szabadságaikban, a hitlevél cikkelyei szerint, megtartják; — az 5-ik artic.-ban az 1684-ben hirdetett amnestia az azóta történt eseményekre s az időközben elhunytak utódaira is kiterjesztetik, kivéve Tökölit s kik még most is vele tartanak; — a 6-ik artic. elrendeli, hogy az eperjesi bizottság megszüntettség, a foglyok szabadon bocsátásának s ezentúl hűtlenségi esetekben is az ország törvényei szerint kell a bűnösök ellen eljárni; a 8-ik artic.-ban a magyar udvari kancelláriára vonatkozó 1613: 25., 1635: 28., 1655: 50. törvényczikkek megerősítetnek és kívánják, hogy a magyar udvari kancelláriánál legalább két nemzeti tanácsos tartassék; — a 9-ik artic. a főnemeseket az elszegényedéstől óvó rendszabályokat tartalmazza. Alkottatott még több, nevezetesen a vallást, öröklést, sz. kir. városokat, honosítást stb. érdeklő törvény; ugyanekkor fogadtattak be törvényesen a jezsuiták is.¹⁾

1711-ben meghalt József, utána Károly 1712-ben koronáztatott meg, de előbb kiadta a Józseféhez hasonló hitlevelét, mely most öt pontban foglaltatott össze: 1) A király az ország valamennyi jogait, szabadságait, kiváltságait, törvényeit és szokásait megerősíti s mind maga megtartja, mind mások által megtartatja. 2) A koronát az országban őrizteti. 3) Az országnak már visszafoglalt, vagy ezután visszafoglalandó részeit, a törvények szerint, ahhoz visszakapcsolja. 4) A férfiág kihalta esetében a királyválasztás joga a nemzetre visszaszáll. 5) Valahányszor férfiágának örökösei megkoronáztatnak, e hitlevelet kiadni s annak megtartását esküvel fogadni kötelesek. Ezen hitlevél, mint látjuk, majdnem szóról-szóra megegyezik Józsefével, csupán azon pont hagyatott ki, mely a királynak az országban, vagy ahhoz közel való lakását kívánja. A hitlevelet Károly elfogadta s azonfölül törvénybe iktattatott, hogy ő felsége az országot nem más módon, mint annak országgyűlésileg alkotott, vagy ezután alkotandó saját törvényei szerint kívánja kormányozni; e kijelentéssel pedig az iránt is biztosítja ő felsége a rendeket, hogy a hitlevél ama záradékai: miként a törvények értelmé fölött a király s a rendek országgyűlésileg közös megegyezéssel fognak

¹⁾ Corp. Jur. II. pag. 77—88. Kerékgyártó: i. m. 103—106. l. Szalay: i. m. V. 397—402. l.

intézkedni — sem valamely ország rész elszakasztására, sem a más tartományok kormánymodorának behozására nem értetik.')

A nő ág örökösödése ekkor még országgyűlésileg nem tárgyalatott. Csáládi szerződés ez ügyben már 1703-ban kötött, melynek értelmében, ha Károly is fiutód nélkül halna el, József elsőszülött leányát illetné a trón; 1712-ben, Károly koronázása előtt, a horvátok maguk tettek ajánlatot a nő ág örökösödésének elfogadására, ennek eredménye azonban nem lett, valamint nem a magyar tanácsosok 1712. júl. 1-én ez ügyben tartott tanácskozásának sem. Ezek ugyan kívánták, hogy a nő-örökösödés kérdése bocsájtassék országgyűlés elé, de kikötötték, hogy a nőutód neveztesse meg, kinek örökösödése azután minden más ág örökösödését zárja ki s diplomát állítson ki saját és utódai nevében.

Károlynak még ekkor gyermekei nem voltak s így Leopold vagy József leányai közül kellett volna választani, miáltal Károly netán születendő leányai is kizárattak volna az örökösödésből. Károly pedig épen ezt nem akarta, azért ez ügy most abban maradt. Az 1713-iki év apr. 19-én összegyűjtött maga körül Károly 24 titkos tanácsost s ezek részvéte mellett az örökösödést olyképen szabályozta, hogy az 1703-ban kelt szerződést, mely József leányainak adott elsőséget, megsemmisítette s az ő születendő leányaira ruházta az elsőségi jogot József és Leopold leányaival szemben. De bővebben a nőörökösödést nem bolygathatta, mert gyermekei még ekkor sem voltak s mint tudjuk, a hitlevelet s az 1712-ben szerkesztett törvényeket, tehát a nemzet esetleges királyválasztási jogát is, csak 1715-ben erősítette meg.

Azon nagy akadályhoz, mely szerint Károlynak még gyermekei nem voltak, hozzá járult az is, hogy a nemzetnek bizalma az uralkodóház iránt, mely Leopold uralkodása alatt erősen megingott, még mindig nem tért vissza s így Károly nem remélhette a nőörökösödés kérdésének kedve szerinti megoldását a rendeknél. E tekintetben nagy változás állott be az 1715-iki országgyűlés után; a rendek mindinkább meggyőződtek Károly jóindulatáról, még a protestánsok is, kik vallási türelmetlenségről épen nem vádolhattak; ehhez járult az 1716—1718-iki hadjárat fényes eredménye, mi a király tekintélyét nagyban növelte, iránta a bizalom nagyobb lett, mint bármikor a Habsburgok alatt. Időközben megszűnt a másik akadály is. 1717-ben, május 13-án leánya született Károlynak, Mária Terézia.

Ezen előzmények után a nemzet közvéleménye is kedvezőbbé hangoltatott; Ausztriában Károly 1720-ban, Erdélyben 1722-ben a nőörökösödést elfogadtatván, elérkezettnek látta az időt Magyarországon rendjeinél is keresztülvinni azt. Itt a nemzeti közvélemény mellett elősegítette e kérdés sike-

’) Horváth M.: i. m. V. 9—10. l. S a hitlevelet lásd még: Salamon F.: i. m. 95. l.

res megoldását a külügyi szempontnak ama százados kényszerűsége, mely a nemzetet arra utalta, hogy egyik vagy másik szomszédjával szövetségben legyen, minek szilárdságát legjobban biztosíthatta a personalis unió. Ennek előnyös voltát nagyon jól ismerte a nemzet a közelmúltból.¹⁾

Az 1722-iki év június 27-én minden nehézség nélkül elfogadták az ország rendei a nő-örökösödést, de kikötötték, hogy az alkotandó törvényben: a) az ország törvényes önállása és függetlensége, törvényei és alkotmányos igazgatása biztosíttassanak; — b) kimondassék, hogy a királyi hitlevél kiadása és az eskü letétele ezentúl is minden trónváltásnál fennmarad; — c) hogy Károly, József és Lipót királyok leányainak kihaltával, a királyválasztási jog a nemzetre visszazáll. Ezen pontok még ugyanezen országgyűlésen törvénybe foglaltattak s a törvénykönyvbe 1. és 2. cikk alatt beiktattattak, mely két cikkben az ausztriai tartományoknak, Magyarország s kapcsolt részeinek föloszthatlansága is kimondatott.

Bár a király már ezen kétoldalú szerződésben, az úgynevezett *pragmatica sanctio*ban is, fentartani ígérte az országnak és rendeinek minden jogait; erre nézve még külön törvénycikkben is következő garantiát szolgáltatott a nemzetnek: „Ő felsége az ország rendeinek mind hitlevelekben foglalt, mind akármely más jogait, szabadságait, kiváltságait, törvényeit, szokásait megerősíti és megtartani fogja. Hasonlókép az utódok, Magyarországnak koronázandó királyai, ugyanazon előjogokban és törvényekben az ország rendeit meg fogják tartani. Mindezeket Ő felsége mások által is megtartatja.“²⁾

Az 1741. évben Mária Terézia megkoronázására Pozsonyban összegyűlt rendek a koronázás és nádor-választás eszközlése mellett, megszüntetendők az eddigi sérelmeket, s elejét veendőket minden későbbi visszaélésnek, két — különösen nevezetes kivánalommal léptek föl, úgymint: adassék ki új hitlevél s állíttassék föl egy tisztán magyarokból álló miniszterium oly módon, hogy az a tisztán magyar ügyekben minden idegen befolyástól független legyen; más ügyekben pedig, melyek Magyarországot s a többi tartományokat egyaránt érdeklik, a többi miniszterek mellett a magyar miniszterium is hívassék meg. Az új hitlevélre vonatkozólag a III-ik Károly diplomájában foglalt 5. pont helyett a kerületi táblák 8-at készítettek, de ezeket a vegyes bizottság 6-ra vonta össze; és pedig a régi 1-ső ponthoz hozzáadott, hogy a nemesi kiváltságok és szabadságok dolgában, nevezetesen az adómentességben, a törvényhozásnak beleszóllási joga sincs; — a 2-ik pont maradt a régi; — a 3-ik pontból kihagyatott a záradék, mely a szabadságok stb. magyarozatát a törvényhozásra bizza, és hozzáadott: „Erdélyt pedig, mint ezen ország sz. koronájához tartozót, mind magunk, mind utódaink, mint Magyarország

¹⁾ A nő-örökösödés elfogadásának kimerítő tárgyalását lásd: Salamon F.: i. m. 82—139. l.

²⁾ Kerékgyártó: i. m. V. 38. és 42—44. l.

királyai fogjuk birni és kormányozni“; a 4-ik pontban kijelentetett, hogy a nádori hivatal egy évnél tovább üresen nem hagyandó, hogy a nádor, érsek és bán törvényes, teljes hatáskörében fentartandó; — az 5-ik pont a régi 4-iknek felelt meg, de most a noutódra is kiterjesztetett; — végre a 6-ik pont a régi 5-ikkel egyezett meg. Mária Terézia azonban nem volt rábirható arra, hogy új hitlevél adassék ki. A hitlevél alakját meghatározza — úgymond — az 1715. 2. t.-cz., s ezt rendeli kiadni az 1723. 2. t.-cz. is, ő ettől el nem térhet; de megegyezését adja, hogy az iránt új törvény alkottassék, miszerint: 1) a nemesség adózni nem tartozik, az adóteher a telken nem fekszik, s e kiváltság országgyűlési vitatkozás tárgya nem lehet; -- 2) hogy az ország nem fog a többi örökös tartományok módjára kormányoztatni; továbbá 3) hogy a rendekkel a visszaszerzett részek bekebelezési módjáról tanácskozni fog; — 4) hogy a nádori tisztet egy éven túl betöltetlenül nem hagyja; -- 5) a nádori, a primási és báni méltóságokat törvényes hatóságukban fentartja; — 6) egyházi és világi méltóságokba csak érdemes magyarokat helyezend; — 7) a magyarországi ügyeket magyarok által kezelteti; — 8) a sérelmeket orvosolja. A rendek jún. 24-én kelt újabb fölterjesztésére M. Terézia még az nap egy leiratban, az imént közlött pontok némelyikére ígéretét határozottabb alakban megújította, s beleegyezését adta arra is, hogy oly törvény alkottassék, miszerint ő felsége és utódai Erdélyt a magyar koronához tartozónak tekintik s mint magyar királyok fogják kormányozni.¹⁾ Mária Terézia ezen ígéretek által a nemzet bizalmát teljesen megnyerte, s miután a hitlevelet kiadta, és az abban foglalt czikkekre az esküt letette, nagy lelkesedéssel megkoronázták 1741. június 25-én.

Az említett kérelmek és ígéretek még ezen országgyűlésen törvénybe iktattattak. Ugyanazon hitlevelet adta ki, melyet az 1715. 2. t.-cz. szerint III. Károly adott ki, de a 3-ik pontból e záradék: „a mint azok értelme és használata felett a király és rendek országgyűlésen meg fognak egyezni“, most kimaradt. A negyedik ponthoz pedig hozzáadatott: „hogy mindkét nemű ausztriai főhercegek magszakadása után“ éled föl a rendek királyválasztási joga.²⁾

Nagyfontosságú volt a koronázási hitlevélnek és eskünek akkor is, mikor a nemzet királyválasztó joga még érvényben volt, tudjuk, hogy a választás bizonyos föltételekhez szokott köttetni, -- minek nyoma már az Árpádok alatt is föltalálható —, ezen föltételek rendszerint a hitlevélbe

¹⁾ Kerékgyártó: i. m. V. 78—80. Horváth M. i. m. V. 130—133. Az ezen országgyűlésre kiadott kir. propositionok s az ezt követő föl- és leiratok egész a koronázás napjáig olvashatók: Kovachich: Solenn. inaug. pag. 207—222.

²⁾ Kerékgyártó: i. m. V. 90. l.

foglaltattak össze, főleg II-ik Ferdinánd óta; a megválasztandó király elé föltételeket szabni lehetett, de nem egy tisztán örökösödés útján trónra lépő elé, azért a nemzet, mikor a Habsburg-dynastia fi- s utóbb a nőágának az örökösödését is elfogadja, egyszer-mindenkorra megállapítja a föltételeket, melyek alatt a családnak a trónt átengedi; ezen föltételek a koronázási hitlevélben vannak összefoglalva, melyeknek egyike kimondja, hogy a trónutód köteles ezen hitlevelet kiadni, a benne foglalt pontok megtartására megesküdni s magát megkoronáztatni.

Az örökös királyság behozatalával tehát a hitlevélnek, eskünek s magának a koronázásnak fontossága emelkedett, ezek képezik azóta a nemzet alkotmányos szabadságának legfőbb biztosítékát.

Az első örökös király — t. i. I. József óta a hitlevél keveset változott, Mária Teréziáig már hallottuk a változásokat, II. Leopold trónra lépése alkalmával annyit változtat rajta az 1790/1. országgyűlés, hogy a koronázás idejét meghatározza, ezen országgyűlés 3. t.-cz. ugyanis rendeli, hogy minden király elődének halála után hat hóval köteles magát megkoronáztatni, ezen t.-cz. bevételt a hitlevél első pontjába s ez idő óta a hitlevélben változás nem történt.

„A királyi hitlevél, a mint azt legújabbán Ő Felsege is (1867. jún. 6-án) megegyezőleg az előtte III. Károly és Mária Terézia óta kiadott hitlevelekkel kiadta, így hangzik:

1) Szentül s sértetlenül megtartandjuk, s királyi hatalmunkkal mások által is meg fogjuk tartatni az 1723-ik évi 1. és 2. törvényczikkeken megállapított királyi trónöröklést; — az 1791-ik évi 3. t.-cz. értelmében teljesítendő koronázást; — Magyarország s társországai jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét. Szentül és szigorúan megtartandjuk, s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarország és társországai törvényesen fennálló szabadalmait, kiváltságait, törvényszerű szokásait és az eddigelé országgyűlésileg alkotott s dicső Elődeink, Magyarország koronázott királyai által szentesített, valamint ezután országgyűlésileg alkotandó s Általunk, mint koronázott magyar király által szentesítendő törvényeit, minden pontjaikban, czikkeikben, záradékaikban úgy, mint ezeknek értelme és gyakorlata a király és országgyűlés közös megegyezésével fog megállapíttatni; kivéve mindazonáltal dicsőült II. András 1222-ik törvényének azon megszüntetett záradékát, a mely így kezdődik: „Quodsi vero Nos“, ezen szavakig: „in perpetuum facultatem“. Mindezek biztosítására szolgáland azon királyi Eskünk is, melyet jelen királyi levelünk tartalmára dicső Elődünk I. Ferdinánd koronázási szövegének alapján koronáztatásunk alkalmával le fogunk tenni.

2) Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartani,

s a kebelükből valláskülönbségre való tekintet nélkül választott és megbizott világi személyek által őriztetni.

3) Magyarország s társországainak mindazon részeit és tartományait, a melyek már visszaszerezettek, s azokat, a melyek Isten segedelmével ezután fognak visszaszereztetni, koronázási eskünk értelmében is, a nevezett országhoz és társországaihoz visszakapcsolandjuk.

4) Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze eltávoztasson, ha az ausztriai főherczegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőben is a dicső emlékezetű ősatyánk VI-ik, illetőleg III-ik Károly; utána dicsőült I. József; végre dicsőült I. Lipót császárok és magyar királyok ágvékaiból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék, — a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723-ik 1. és 2. t.-cz. rendelete szerint is visszaszáll Magyarországra s társországaira, s ezen országoknál régi szokásaik szerint az sértetlenül megmarad hajdani érvényében és állapotában.

5) A mint fentebb az első pontban foglaltatik, valahányszor jövendőben ilyen koronázás Magyarországbán országgyűlésileg teljesítendő: Örököseink és Utódaink, a koronázandó örökös királyok kötelesek lesznek mindannyiszor ezen hitlevélbeli biztosítások elfogadását előrebocsátani, és arra az esküt letenni“.

„A királyi eskü szövege I. Ferdinándtól kezdve — kinek koronázási esküjét a „Corpus Juris“ tartalmazza — változatlanul tétetett le minden király által; s azon szövegezésben, mely szerint azt Ő Felsége 1867. jún. 8-án letette, így hangzik: „Mi I. Ferencz József Isten kegyelméből stb. mint Magyarország s társországainak örökös és apostoli királya, esküszünk az élő Istenre, a boldogságos Szűz Máriára s az Istennek minden szenteire, hogy az Isten egyházait, Magyarország és társországi törvényhatóságait, s egyházi és világi mindenrendű lakosait jogaikban, kiváltságaikban, szabadságaikban, szabadalmaikban, törvényeikben, régi jó és helybenhagyott szokásaikban megtartandjuk, mindenkinek igazságot szolgáltatunk, Magyarország és társországi jogait, alkotmányát, törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül fentartandjuk, dicsőült II. András király törvényeit, kivéve mindazonáltal azon törvények 31-ik cikkének záradékát, mely így kezdődik: „Quodsi vero Nos“ egészen azon szavakig: „in perpetuum facultatem“ megtartandjuk. Magyarország és társországi határait, és a mi ezen országokhoz bármi jog és czimen tartozik, el nem idegentjük, se meg nem csonkítjuk, sőt a mennyire lehet, gyarapítjuk és kiterjesztjük s megteendjük mindazt, a mit ezen országaink közjávára, dicsőségére igazságosan megtehetünk. Isten minket úgy segéljen, s annak minden szentei.“¹⁾

Nyilassy Károly.

¹⁾ Dr. Korbuly Imre: Magyarország közbjoga. 198—200. l.

II.

Tanári kar.**1) A rendes tantárgyak tanárai.**

Balácsi József, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, az I. osztály főnöke, gymnas. könyvtáros; tanította a latin és magyar nyelvet az I., a német nyelvet s irodalmat a VII. és VIII. osztályban hetenkinti 17 órában. Tanárkodásának évszáma 16.

Janny László, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, a IV. osztály főnöke, főgymnasiumi hitszónok; tanította a vallástant az V. VI. VII. VIII., a latin nyelvet és a történelmet a IV. osztályban hetenkinti 16 órában. Tanárkodásának évszáma 14.

Kecsenovics Pál, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, a III. osztály főnöke, a természettani szertár gondozója; tanította a latin nyelvet, természettani földrajzot, számtant a III., a német nyelvet a IV., a földrajzot az I. osztályban hetenkinti 18 órában. Tanárkodásának évszáma 19.

Merényi Lajos, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az orsz. tanáregyesületnek rendes tagja, a VI. osztály főnöke; tanította a latin nyelvet a VIII., a görög nyelvet a VI. VII. VIII. osztályban hetenkinti 19 órában. Tanárkodásának évszáma 15.

Nyilassy Károly, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, a m. tört. társulat rendes tagja, a térképtár és éremgyűjtemény gondozója; tanította a magyar nyelvet a III., a történelmet az V. VI. VII. VIII., a földrajzot a II. osztályban hetenkinti 18 órában. Tanárkodásának évszáma 4.

Pataky Imre, világi, városi rajztanár, polgári leányiskolai tanító, a rajziskolai szerek gondozója; tanította a rajzoló geometriát a III. IV., a szépirást az I. II. osztályban hetenkinti 6 órában. Tanárkodásának évszáma 14.

Pintér Kálmán, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanári egyesületnek választmányi tagja, a VIII. osztály főnöke, tanári tanácskozmányi jegyző, az önképzőkör vezetője, az ének- és zeneiskola felügyelője, az ifjúsági könyvtár gondozója; tanította a magyar nyelvet és irodalmat a IV. VI. VII. VIII., a történelmet és politikai földrajzot a III. osztályban hetenkinti 17 órában. Tanárkodásának évszáma 11.

Roch Gyula, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, az V. osztály főnöke, a természetrajzi

és vegytani szertár gondozója; tanította a német nyelvet a III. V. VI., a természetrajzot a IV. V. VI. osztályban hetenkinti 18 órában. Tanárkodásának évszáma 13.

Sárgay Antal, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, a II. osztály főnöke; tanította a latin s magyar nyelvet és rajzoló geometriát a II., a mennyiségtant a IV. VI. osztályban hetenkinti 21 órában. Tanárkodásának évszáma 11.

Szabó zav. Ferencz, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, a rendi növendékek tanulmányi felügyelője, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, a mennyiségtani szertár gondozója; tanította a görög nyelvet az V., a mennyiségtant a II. V. VII. VIII. osztályban hetenkinti 18 órában. Tanárkodásának évszáma 15.

Szántó József, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, az országos tanáregyesületnek rendes tagja, hitelemző; tanította a vallástant az I. II. III. IV., a magyar nyelvet az V., a rajzoló geometriát az I., a bölcsészettant a VIII. osztályban hetenkinti 20 órában. Tanárkodásának évszáma 5.

Tóth Antal, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, igazgató; tanította a természettant a VII. VIII. osztályban hetenkinti 8 órában. Tanárkodásának évszáma 22.

Való Mihály, kegyes tanítórendi áldozó pap, rendes tanár, a VII. osztály főnöke; tanította a latin nyelvet az V. VI. VII. osztályban hetenkinti 18 órában. Tanárkodásának évszáma 34.

Zsigmond József, világi, gazdasági felső népiskolai és okleveles torna-tanító; tanította a testgyakorlatot az I.—VIII. osztályban hetenkinti 6 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 6.

2) Felekezeti hittanárok.

Jankovics György, gör. kel. lelkész, tanította a gör. kel. vallású tanulókat osztályonként hetenkinti 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 1.

Fördös László, evang. reform. segédlelkész és hitoktató, tanította a reform. vallású tanulókat osztályonként hetenkinti 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 1.

Laukó Károly, az evang. egyházközség lelkésze, tanította az evang. vallású tanulókat osztályonként heti 2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 19.

Dr. Perls Armin, főrabbi, tanította a mózes vallású tanulókat I.—VIII. osztályban hetenkinti 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 3.

3) A rendkívüli tárgyak tanítói.

Schindler Bernát, világi, magántanító; tanította a francia nyelvet a kezdőknél és haladóknál hetenkinti 2—2 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 23.

Szabados Géza, világi, zeneiskola igazgató-tulajdonosa, az ének- és zeneiskola tanszereinek gondozója; tanította az éneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 8 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 9.

Szántó József, l. főnebb; tanította a gyorsírást a kezdőknél és haladóknál hetenkinti 1—1 órában. Tanárkodásának évszáma az intézetnél 1.

Pataky Imre, l. főnebb; tanította a szabadkézi rajzolást hetenkinti 2 órában.

III.

Előadott tananyag.

Első osztály.

Osztályfőnök: Balázsi József.

Vallástan, hetenkint 2 óra. — A hit, parancsok, ker. igazság, szentségek, szentelmények és ima. — Tankönyv: Közép katekizmus kath. tanulók számára. Eger, 1880. — Tanár: Szántó József.

Magyar nyelv, het. 5 óra. — a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, különösen a népmesék, a görög és magyar történeti mondák köréből. — Értelmes és kellően hangsúlyozott olvasás, az olvasmányok tartalmának szabadon való elbeszélése. Könyv nélkül tanult versek elszavalása.

b) Nyelvtan: a mondat- és beszédrészek, a fő- és mellékmondatok megkülönböztetése. Az alaktan, a szóképzés. — Kéthetenkint egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv, Dr. Szinnyei, Magyar nyelvtan I. r. Budapest, 1884, és Tomor-Várady, Magyar olvasókönyv I. r. Budapest, 1884. — Tanár: Balázsi József.

Latin nyelv, het. 7 óra. — Összefüggő olvasmány alapján a név- és igeragozás fontosabb alakjainak begyakorlása. Az olvasmányokban előforduló szók elsajátítása. Hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — Tankönyvek: Bartal-Malmosi, Latin gyakorlókönyv. Budapest, 1884. — Bartal-Malmosi, Latin alaktan. Budapest, 1882. — Tanár: Balázsi József.

Földrajz, het. 4 óra. — Magyarország és a földközi tengert környező országok természeti viszonyai és helyrajza; városok és vidékek néprajza, terményei. — Tankönyv: Brózik-Paszlavszky, Földrajz gymnasiumok számára I. r. Budapest, 1882. — Tanár: Kecsenovics Pál.

Számтан, het. 3 óra. — A tizes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal és tizedes törtekkel. A tört mint hányados és viszony; közönséges törtekkel való számolás. A méter-mérték ismertetése; időszámítás. — Tankönyv: Dr. Lutter, A mennyiségtan elemei I. r. Budapest, 1880. — Tanár: Szántó József.

Rajzoló mértan, het. 3 óra. — Planimetriai elemek. Pontok, vonalak és szögek fekvése és mérési viszonyai. A legfontosabb síkidomok, u. m. a három-, négy- és szabályos sokszögek, a kör tulajdonságai és alakítása. — Az idomok összeillősége, symmetriája, hasonlósága és területmeghatározása. A kerülek, tojásidomú s csigavonal szerkesztése. A mértani ékítményi rajzolás elemei rendszeresen haladó táblarajzok után rajzeszközökkel. — Tankönyv: Landau-Wohlrab, Rajzoló geometria I. f. Budapest 1882. — Tanár: Szántó József.

Szépírás, het. 1 óra. — Tanár: Pataky Imre.

Második osztály.

Osztályfőnök: Sárgay Antal.

Vallástan, het. 2 óra. — A ker. kath. anyaszentegyház szertartásainak értelmezése. — Tankönyv: Némethy Lajos, A róm. kath. egyházi szertartások régészeti és magyarázati kézikönyve. Budapest, 1882. — Tanár: Szántó József.

Magyar nyelv, het. 5. óra. a) Elbeszélő prózai és költői olvasmányok, mint az első osztályban.

b) Az igeidők és módok begyakorlása. Szóképzés. Határozók. A különféle mondatok taglalása, a kisebb körmondatokkal bezárólag.

c) Kéthetenkint egy írásbeli iskolai s házi dolgozat. Az olvasmányoknak rövid kivonatos elmondása, többszöri leírása és rövidebb költemények elszavalása. — Tankönyv: Dr. Szinnyei József, Magyar nyelvtan II. r. Budapest, 1884. és Tomor-Várad, Olvasókönyv II. r. Budapest, 1884. — Tanár: Sárgay Antal.

Latin nyelv, het. 7 óra. Az igezőnek megkülönböztetése, cselekvő, szenvedő és álszenvedő igék ragozása. Tőváltoztató és hiányos igék. Nemi szabályok. Összefüggő olvasmány alapján a fő- és mellékmondatok megkülönböztetése. Perfectum, supinum és szóképzés. Szócsoportok. — Hetenkint egy írásbeli iskolai dolgozat. — Tankönyv: mint az I. osztályban. — Tanár: Sárgay Antal.

Földrajz, het. 4 óra. Ausztria tartományainak leírása után Európa többi országainak, valamint a vele összefüggő világrésznek — Ázsiának — továbbá Afrika, Amerika és Ausztráliának, természeti viszonyokon

alapuló leírása, népeinek e viszonyokkal összeegyeztetett jellemzése s a természeti produktumok szemléltető bemutatása. — Tankönyv: Dr. Brózik Károly és Paszlavszky József, Európa és Ázsia. Budapest, 1882. Afrika, Amerika és Ausztrália. Budapest, 1883. — Tanár: Nyilassy Károly.

Számítan, het. 4 óra. Számolási rövidítések. Rövidített számtani műveletek. Az arányosság fogalma alapján a hármas szabály és az olasz számolásmód. A mértani viszonyok és arányok elemei s azok alkalmazása. Százalék-számolás. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Közönséges számtan II. r. Budapest, 1882. — Tanár: Szabó Ferencz.

Rajzoló mértan, het. 3 óra. — Tömörtani elemek. A sík. Az egyenesek és síkok független és viszonyos fekvése, lapszög és szöglet. A legfontosabb testek tulajdonságai és hálózata, u. m. hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp és gömb. A testek összeillősége, aránya, hasonlósága, felszine és térfogatának meghatározása. Testminták készítése, síkéritmények rajzának folytatása a tanár előrajza nyomán. Síkidomok, testek és egyszerűbb tárgyak távlati rajzolása. — Tankönyv: Landau és dr. Wohlrab, Rajzoló geometria. Budapest, 1882. — Tanár: Sárgay Antal.

Szépirás, het. 1 óra. — Tanár: Pataky Imre.

Harmadik osztály.

Osztályfőnök: Kecsenovics Pál.

Vallástan, het. 2 óra. — Az ó-szövetség története, megfelelő erkölcsi tanulságokkal. — Tankönyv: Róder Alajos, Bibliai történet. Eger, 1880. — Tanár: Szántó József.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — a) Összefüggő történeti olvasmány, az olvasókönyv alapján. Elbeszélő költemények.

b) A nyelvtan rendszeres áttekintése. A polgári ügyiratok és a hangsúlyos vers ismertetése.

c) Kéthetenként egy iskolai dolgozat; tárgya az iskolai olvasmánnyal tartatott kapcsolatban. — Tankönyv: Ihász-Majer, Magyar nyelvtan, 23. kiadás. Budapest, 1884. — és Tomor-Váradi, Olvasókönyv. Budapest, 1884. — Tanár: Nyilassy Károly.

Német nyelv, het. 4 óra. — A betűk ismertetése és a hangsúlyos olvasás a fali táblára írt szókön, melyeket a tanulók a helyes kiejtés után magyar jelentéseikkel együtt füzeteikbe irtak s azonnal betanultak. Ezek után a név- és igeragozás alakjai, a névmások, praepositíók, határozó- és kötőszók oly rendben, a mint azt a felvett darabok szerkezete megengedte. A prózában írt, tárgyalt darabok a következők: Der Hund. Die Stadt. Der Ochs. Die Ameisen. Die Zugvögel, melyek

a grammatikai és tárgyi kellő átértés után emleztettek is. A mondatból az egyszerű fő- és bővített, továbbá a fő- és a mellékmondat, ezekkel kapcsolatban a fő- és a mellékmondat szórendje. Végül a tanulak összefoglalásául a fő- és a melléknevek ragozásának s a praepositióknak táblázatos csoportosítása, a gyenge és az erős igeahajlítás összeállítása s a három segédige ragozása. — Az előbbi olvasmányok s a nyelvtan fordításainak még elő nem fordult szói 50—50 szóból álló csoportokba irattak le a nemet és a többes számot mutató jeggyel (r, e, s, és I. (I.) II. (II.) III. (III.) IV. v. gy.) együtt. Így lett 12 csoport 622 szóval (351 tőszó); beszédrészek szerint: főnév 319, melléknév 93, névmás 14, ige 132, (57 erős), határozó szó 38, előljáró 14, kötőszó 12. Az írás eleinte kizárólag latin betűkkel folyt, később gót betűkkel is (ütenyírás). Iskolai dolgozat volt 6, házi 32. Tárgyak: a nyelvtan fordításai magyarból németre, s az olvasmányoknak megfelelő összefüggő mondatok tolbamondása. — Tankönyv: Dr. Szemák István, Német nyelvtan. Budapest, 1882. — Dr. Szemák István, Német olvasókönyv. Budapest, 1883. — Tanár: Roch Gyula.

Latin nyelv, het. 6. óra. Az alaktan ismétlése, a prosodia és szóképzés elemei. A mondattanból: a beszédrészek használata a mondatban, az alany és állítmány, az igeidők és módok használata az egyszerű mondatokban; a tárgy, a határozók és jelzők. — Fordítás magyarból latinra. — Olvasás: 1) A római köztársaság kezdete. 2) Horatius Cocles és Mucius Scaevola. 3) Háború a latinokkal. 4) Menenius Agrippa. Hetenkint egy iskolai gyakorlat. — Tankönyv: Bartal-Malmosi, 'Latin mondattan; Latin gyakorlókönyv a mondattanhoz és Latin olvasókönyv Livius és Ovidiusból. Budapest. 1880. — Tanár: Kecsenovics Pál.

Történelem, het. 4 óra. — Magyarország története, főtekintettel a kiválóbb történeti alakok méltatására és a művelődési viszonyokra. — A harmadik időszakban az osztr.-magy. monarchia politikai földrajza — Tankönyv: Mangold Lajos, A Magyarok története, Budapest, 1883. — Csuday Jenő, Az osztr.-magy. monarchia politikai földrajza. Szombathely, 1884. — Tanár: Pintér Kálmán.

Földrajz, het. 2 óra. — A physikai és mathematikai földrajz alapelemei. — Tankönyv: Scholtz Albert, Physikai és mathematikai földrajz III. r. Budapest, 1881. — Tanár: Kecsenovics Pál.

Számítás, het. 3 óra. — Aránylatok, hármasszabály; egyszerű és összetett kamatszámolás; ráfizetmény; állam- és értékpapírok, váltók leszámítolása; egyszerű és összetett lerovat számítás; göngysúly; arányos osztás; elegyítés-szabály. — Tankönyv: Dr. Lutter N., Közönséges számítás II. III. f. — Tanár: Kecsenovics Pál.

Rajzoló mértan, het. 2 óra. — A kör mint mértani hely. Távolságok mérése és rajzolása. Adott távolságok szerkesztése, összeadása, kivonása és szorzása. Szögek másolása, párhuzamos egyeneseknek szerkesztése. A rhombus és az egyenszarú háromszögek tulajdonságain alapuló szerkesztések. Szögek kivonása, osztása, szorzása és összeadása. A derékszögek szerkesztése. A derékszögű és egyenszarú háromszög, az egyenszarú ferde és deltoid szerkesztése és tulajdonságai. Három, négy és több hely szerkesztése. Egyenes vonalú síkidomok átalakítása. — Tankönyv: Landau A. és Dr. Wohlrab Flóris, *Rajzoló Geometria*. II. r. Budapest, 1882. — Tanár: Pataky Imre.

Negyedik osztály.

Osztályfőnök: Janny László.

Vallástan, het. 2 óra. — Az új-szövetség története megfelelő földrajzzal és erkölcsi tanulságokkal. — Tankönyv: mint a III. osztályban. — Tanár: Szántó József.

Magyar nyelv, het. 4 óra. — Költői olvasmány: Arany Toldija, tárgyi és nyelvi magyarázatok mellett. — Stilisztika: az irány általában, az egyszerű és a szép irány különbségei, a szép irány tényezői olvasmányokon feltüntetve. Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: Lehr Albert, Arany Toldija. — Névy László, *Stilisztika*. I. — Tanár: Pintér Kálmán.

Német nyelv, het. 3 óra. — A nyelvtan rendszeres áttekintése; összetett szerkezetű mondatok taglalása; prózai és kisebb költői darabok fordítása, elemzése. — Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: Dr. Szemák István, *Német nyelvtan*. 1885. — Dr. Szemák István, *Német olvasókönyv*. 1885. — Tanár: Kecsenovics Pál.

Latin nyelv, het. 6 óra. — A mondattanból: módok és idők a mellékmondatokban, *consecutio temporum*, függő kérdés, hely-, idő-, mód- s állapot-, ok-, eredet-, cél- és véghatározó, jelző- és értelmező mondatok, *oratio obliqua*, *coniunctivus obliquus*, mellé rendelt mondatok. Vers: *prosodia*, a vers alkatrészei, verslejtés, *hexameter dactylicus* és *senarius* versek. — Liviusból: 1) *Lex agraria*. Fabii. — 2) *Volero Publilius*. Appius Claudius. — 3) *Lex Terentilla*. — 4) *L. Quinctius Cincinnatus*. — *Phaedrus*ból a 9. 13. 5. 21. 14. 17. 31. 29. 30. 2. 10. 11. 35. 25. 18. 22. számú mesék. — A gyakorlókönyvből a 41–84. számú fordítások magyarból latinra. — Hetenként egy-egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyvek: Bartal-Malmosi, *Latin mondattan*. 1880. — Bartal-Malmosi, *Latin olvasókönyv* Livius- és Ovidiusból. 1877. — Bartal-Mal-

mosi, Latin gyakorlókönyv a mondattanhoz. 1883. — Dr. Szamosi János, Tirocinium Poeticum. 1879. — Tanár: Janny László.

Történelem, het. 3 óra. — Az ó-kor a római császárságig, különös tekintettel a görögök és rómaiak politikai és műveltségi történelmére. — Tankönyv: Vaszary Kolos, Világtörténelem. I. 1883. — Tanár: Janny László.

Természetráajz, het. 3 óra. — Ásvány-, kőzet- és földtan, az ásványok behatóbb ismeretéhez szükséges vegytani előismeretekkel. a) Az elem vegyület, keverék és chemiai képletek ismertetése. Az elemek felosztása, szén, kén, phosphor, könnyű és nehéz fémek. Szerves és szervetlen chemia megkülönböztetése. Savak, aljak és sók. Szappan, üveg és porcellán. b) Az ásványokról általában, különösen pedig azok alakjairól az ásványrendszerekben. Részletesen a vegy- és alaktani jellegben alapuló, öt főosztálynak főbb és iparilag is fontosabb képviselőiről, kapcsolatban a hydrocarbon vegyületekkel. c) Kőzettan. Egyszerű és összetett kőzetek. d) Földtan. — Tankönyv: Dr. Roth Samu, Az ásvány-, kőzet- és földtan alapvonalai. Budapest, 1882. — Tanár: Roch Gyula.

Menyiségtan, het. 3 óra. — Bevezetés az algebra. Összeadás és kivonás egész számokkal. Sokszorozás egészekkel, kiterjeszkedve a kéttagúak négyzetének és köbének képzésére. Osztas egész számokkal, kiterjeszkedve a geometriai haladványok képletére. Rendszeres soktagok. A számok oszthatósága; a legnagyobb közös mérték s a legkisebb közös többes. Négy alapművelet törtszámokkal. — Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel, kiterjeszkedve az aránylatok tanára. — Tankönyv: Dr. Lutter N. Betűszám. I. f. Budapest, 1882. — Tanár: Sárday Antal.

Rajzoló mértan, het. 2 óra. — A kör érintője és húrja. Két körnek viszonyos fekvése. Szabályos sokszögek szerkesztése. A kör rektificatiója és kerülete. Kúpszeletek. A kör evolvensé, cycloisok és a csigavonalak. — Tankönyv: Landau-Vohrab, Rajzoló geometria. — Tanár: Pataky Imre.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Roch Gyula.

Vallástan, het. 2 óra. — Előismeretek a religióról, a kath. egély igazsága, Jézus Krisztus istensége. — Tankönyv: Dr. Wappler Antal, A katholicus egély tankönyve. Pest, 1870. — Tanár: Janny László.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — Költői olvasmány: balladák, románczok és lyrai költemények, a tartalom, szerkezet és a versalak magyarázatával; a verstan kiegészítése. — Stilisztika: az írásművek szerkesztésének általános szabályai, megfelelő prózai olvasmányok: leiró, elbeszélő, magyarázó, elmélkedő és értekező művek taglalásával. — Tankönyv: Névy,

Stilisztika. I. II. r. — Greguss, Arany balladái. Jel. írók isk. Tára. I. — Tanár: Szántó József.

Német nyelv, het. 3 óra. — Nyelvtani ismétlések; Herder Cid-jéből válogatott románczok s más prózai művek olvasása, az olvasottak tárgyi és szerkezeti taglalásával; szótanulás. Havonként egy írásbeli iskolai gyakorlat. — Tankönyv: Dr. Szemák István, Elméleti s gyakorlati német nyelvtan. Kassa, 1878. — és Német olvasókönyv. III. r. Budapest, 1879. — „Der Cid“ v. Joh. Gottfr. Herder. Universal-Bibliothek. Leipzig. — Tanár: Roch Gyula.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Mondattani ismétlés és irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvastatott: Livius XXI. és XXII. k. Ovidius: a négy korszak, Metamorph. I. 89. s köv. versek. — Icarus, Metamorph. VIII. k. 183. s köv. versek. — Trist. III. k. Scythia tél. — Vulgus amicitias utilitate probat, Epist. ex Ponto II. 3. 7. s köv. versek. — Philemon és Baucis, Met. VIII. — Midas, Met. XI. — Latona a parasztoakat békákká változtatja, Met. VI. — Romulus apotheosisa, Fast. II. — Gabiinak csellel történt bevétele, Fast. II. — A Fabiusok, Fast. II. — Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Bartal-Malmosi, Latin mondattan. Budapest, 1880. — T. Livii ab Urbe condita lib. XXI. XXII. Ugyanazoktól. Budapest, 1880. — Szamosi, Tirocinium poëticum. Budapest, 1883. — Tanár: Való Mihály.

Görög nyelv, het. 5 óra. — Hangtan; névalaktan teljesen; az igealaktan, különösen az ω végzetű rendes igék. Összefüggő olvasmányok: mesék, adomák s apró elbeszélések fordítása, tekintettel az alaktan begyakorlására és szókincs gyűjtésére. Kéthetenként egy írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: Szamosi, Görög nyelvtan. Budapest, 1881. Szamosi, Görög olvasókönyv az V. osztály számára. Budapest, 1881. — Tanár: Szabó Ferencz.

Történelem, het. 3 óra. — Az ó-korból: a róm. császárok korszaka. A róm. irodalom vázlata. — Középkor megfelelő földrajzzal. A korszakok végén a műveltség-történelemből a főbb mozzanatok. — Tankönyv: Vaszary K., Világtörténelem. II. k. Budapest, 1882. — Tanár: Nyilassy Károly.

Természetrajz, het. 2 óra. — Növénytan. A növények boncztani szervezete általában. A virágos növények testének külső tagoltsága élő példányokon. A növények életfolyamata főbb vonalaiban. A virágtalan s virágos növények csoportosítása a természetes rendszer szerint. Linné seregeinek ismertetése. Ipari s gazdasági növények kiemelése. A növények tenyésztetének legfontosabb feltételei s a növénygeographiai országok. — Tankönyv: Dr. Roth S., A növénytan alapvonalai. Budapest, 1881. — Tanár: Roch Gyula.

Mennyiségtan, het. 4 óra. — a) **Betűszám**tan: határozott elsőfokú egyenletek több ismeretlennel. A kéttagúak magasabb pozitív egész hatványai. (Pascal-féle háromszög.) Számtan haladvány. Gyökfejtés. Másodfokú egyenletek egy ismeretlennel. b) **Mértan**: a síkmértan főtételei. — Tankönyv: Dr. Lutter N., *Betűszám*tan. II. f. Budapest, 1882. *Mértan* I. f. Budapest, 1881. — Tanár: Szabó Ferencz.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Merényi Lajos.

Vallástan, het. 2 óra. — A ker. kath. ágazatos hittan. — Tankönyv: mint az V. osztályban, 2 kötet. — Tanár: Janny László.

Magyar nyelv, het. 3 óra. — **Költői olvasmány**: a drámára vonatkozó általános ismeretek előrebocsátása után Shakspere Coriolanus-a, megfelelő tárgyi- és tartalmi magyarázatok mellett, főtekintettel a drámai szerkezetre és jellemzésre. — **Rhetorika**: a prózai, különösen a történelmi, szónoklati és értekező műfajok elmélete, tekintettel fejlődésükre a görög, római és magyar irodalomban. Rhetorikai értekezések és szónoki művek olvasása. — Tankönyv: Névy, *Rhetorika és Olvasmányok a Rhetorikához*; Shakspere, Coriolanus. (Jeles írók isk. Tára. II.) — Tanár: Pintér Kálmán.

Német nyelv, het. 3 óra. Nyelvtani ismétlések. α) költői olvasmány: Bürger, Goethe, Schiller kiválóbb balladái s más költőknek a kézikönyvbe felvett költeményei. β) **Prózai olvasmány** a történelmi és értekező próza köréből. — Havonkint egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Dr. Szemák, *Német nyelvtan*. Kassa, 1878. és *Olvasókönyv* III. r. Budapest, 1879. — Tanár: Roch Gyula.

Latin nyelv, het. 6 óra. — Nyelvtani ismétlések s irálytani szóbeli gyakorlatok mellett olvasatott: Virgilius Aeneisének II. III. VI. éneke; — Sallustius: *Bellum Jugurthinum*. — Cicero: *Oratio in Catilinam* I. — Minden két hétben egy írásbeli iskolai gyakorlat. — Tankönyv: P. Virgilius Maronis *Aeneidos Epitome*, Em. Hoffmann. Vindobonae, 1860. — Sallustius, *De bello Jugurthino*, Gust. Linkerus. Vindobonae, 1855. — M. T. Ciceronis *Orationes selectae*, Klotz, pars II. Lipsiae, 1879. — Tanár: Való Mihály.

Görög nyelv, het. 5 óra. — A név- és igeragozás rövid ismétlése után, a μ végű és a rendhagyó igék. A mondatból a mondat részei, névelő, esetek használata, a névmások, igenemek, az infinitivus, participium, attractio. — Az olvasókönyvből több mese s kisebb elbeszélés. Xenophonból: Az első csata; — Cyrus és Croesus; — Készülődések a hábo-

rúra; — vonulás a király ellen; — Cyrus jelleme. — Minden két hétben egy iskolai gyakorlat. — Tankönyv: mint az V. osztályban; továbbá: Dr. Szamosi, Görög nyelvtan II. r. Budapest, 1883. — , és Schenk-Horváth, Crestomathia Xenophon műveiből. Budapest, 1880. — Tanár: Merényi Lajos.

Történelem, het. 3 óra. — Az újkor története. — Tankönyv: Somhegyi, Egyetemes világtörténet III. r. Budapest, 1878. — Tanár: Nyilassy Károly.

Természetrajz, het. 3 óra. — A) Általános állattan. A hét typus megállapítása az állatok külső megjelenése után, képek és muzeumi példányok nyomán. Typusképviselők voltak: Kutya, Rák, Piócza, Csiga, Echinus, Medusa, Infusorium. Ezután az egyes szerveknek összehasonlító leírása az előbb megállapított hét typus szerint, kiváló tekintettel az emberre, ezzel kapcsolatban a szervek épen tartására vonatkozó egészségi szabályok; bonczolási és mikroszkopikus mutatóanyagok s végül az állati élet jelenségeinek egymáshoz való viszonya. B) Rendszeres állattan. A typosok megkülönböztetése a fejlődési fokozat szerint jellemző boncztani sajátságok nyomán. Ezután az egyes osztályok fontosabb állatainak leírása, különös tekintettel az átmeneti alakokra. Az állati életre befolyással bíró tényezők; az állatok elterjedése a földrajzi övek és világrészek szerint; továbbá az állat és növény közötti különbség, az állatok szerepe a Geológiában, s végül az Állattannak befolyása az ember szellemi életére, s ebből kifolyólag a régi s újabb nézetek kiegyeztetése. — Tankönyv: Roth S., Az Állattan alapvonalai, Budapest, 1882. — Tanár: Roch Gyula.

Mennyiségtan, het. 3 óra. — Algebra: A hatványozás általánosítása (negatív kitevők és alkalmazásuk a tizes számrendszerben; tört kitevők). Briggféle logaritmikusok; műveleti szabályok, logaritmikusok kiszámítása és számolás logaritmikusokkal. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámítás III. füzet. Budapest, 1882.

Geometria: A goniometria s alkalmazása a sík-háromszögek és sokszögek megoldására. A testmértan általános tételei. A szögletes testek felületének s köbtartalmának kiszámítása. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Mértan II. füzet. Budapest, 1881. — Tanár: Sárgay Antal.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Való Mihály.

Vallástan, het. 2 óra. — A ker. kath. erkölcsstan. — Tankönyv: Wappler, A ker. kath. religió tankönyve. III. kiadás. Eger, 1873. — Tanár: Janny László.

- Magyar nyelv**, het. 3 óra. — Poëtika, a költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre, főleg a görög, latin és a magyar irodalomban. Költői művek olvasása és fejtegetése, aesthetikai tanulmányok olvasása. — Tankönyv: Névy László, Poëtika és Olvasmányok a Poëtikához. — Tanár: Pintér Kálmán.
- Német nyelv**, het. 3 óra. — Goethe Hermann und Dorothea. Schiller Wilhelm Tell. I—IV. Aufz. — Havonkint egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv: Hermann und Dorothea; Wilhelm Tell. Universal-Bibliothek. Leipzig. — Tanár: Balácsi József.
- Latin nyelv**, het. 6 óra. — Cicero: De imperio Cn. Pompeii. — In Catilinam I. II. IV. — Pro rege Dejotaro. — In M. Antonium Philippica I. — Virgilius: Aen. VIII. IX. X. — Minden két hétben egy írásbeli iskolai gyakorlat. — Tankönyv: Klotz, M. T. Ciceronis orationes selectae. Lipsiae, 1873. — Hoffmann, P. Virgilio Maronis Aeneidos Epitome. Vindobonae, 1875. — Tanár: Való Mihály.
- Görög nyelv**, het. 5 óra. — Homer: Ilias I. III. IV. ének. — Herodot: VI. könyv. 132—137., VIII. k. 97—144. fej. Minden két hétben egy iskolai írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: Hohegger, Hom. Iliad. Epit. I. — Dietsch, Herodot. hist. libr. II. — Tanár: Merényi Lajos.
- Történelem**, het. 2 óra. — Európa összes államainak, Ázsia és Amerika független államainak történeti áttekintése a jelen korig, alkotmányuk, természeti s műveltségi viszonyaik ismertetése. — Tankönyv: Scholtz Albert, Politikai földrajz. Budapest, 1883. — Tanár: Nyilassy Károly.
- Természettan**; het. 4 óra. — Bevezető meghatározások és alapfogalmak; általános tulajdonságok és erők; mechanika, rezgés, hangtan és fénytán, kísérletekkel és mathematikai megállapításokkal. — Tankönyv: Fehér I., Kísérleti Természettan. Budapest, 1882. — Tanár: Tóth Antal.
- Mennyiségtan**, het. 3 óra. — Algebra: Másodfokú egyenletek egy ismeretlennel. Complex számok. Rendszeres soktagok némely tulajdonságai. Maximum és minimum értékek. Másodfokúakra hozható felsőbbfokú egyenletek. Sorok. Kamatos kamat. — Mértan: Gömbölyű testek (henger, kúp, gömb és részei) felületének és térfogatának kiszámítása. Betűszám-tani kifejezéseknek mértani ábrázolása. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszám-tan, IV. füzet. Budapest, 1882. — Dr. Lutter Nándor, Mértan, III. füzet. Budapest, 1882. — Tanár: Szabó Ferencz.

Nyolozadik osztály.

Osztályfőnök: Pintér Kálmán.

- Vallástan**, het. 2 óra. — Jézus Krisztus egyházának története. — Tankönyv: Wappler Antal. IV. köt. Pest, 1878. — Tanár: Janny László.

- Magyar nyelv és irodalom**, het. 3 óra. — A magyar nemzeti irodalom fejlődésének áttekintése. A régibb irodalom rövid tárgyalása után főleg az újabb irodalom tüzetes ismertetése, a főbb irányok megjelölése, a korok és nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása. Az írók műveiből egyes részletek s nagyobb irodalmi és történelmi tanulmányok olvasása. — Tankönyv: Beöthy Zsolt, A magy. nemzeti irodalom történeti ismertetése. I. II. köt. — Tanár: Pintér Kálmán.
- Német nyelv**, het. 2 óra. — Iphigenie in Tauris v. Goethe. (I. III. IV. V. Aufz.) Laokoon, oder über die Grenzen der Malerei und Poesie. (Részlet Lessing hasonzimű művéből). Havonkint egy írásbeli dolgozat. — Tankönyv: P. Thewrewk Á., Német tan- és olvasókönyv, II. kiadás. Budapest, 1873. — Tanár: Balácsi József.
- Latin nyelv**, het. 5. óra. — Horatius: Carm. I. 1, 2, 3, 4, 10, 12, 14, 15, 21, 22, 24, 29. — Carm. II. 3, 7, 10, 14, 16. — Carm. III. 1, 2, 3, 5, 30. — Carm. IV. 2, 3. — Epod. 2, 7. — Sat. I. 1, 3, 6. — Sat. II. 6. — Epist. I. 1, 2, 3, 10, 11. — Tacitus Annalium lib. I. egészen. Írásbeli gyakorlat minden két hétben. — Tankönyv: Jahn, Horatii Flacci opera omnia. Lipsiae, 1861. — Halm, Corn. Taciti Annal. Lipsiae, 1881. — Tanár: Merényi Lajos.
- Görög nyelv**, het. 4 óra. — Homér Iliásának XIX. XX. éneke. — Platóból: Az Apologia, — Sokrates tanítási módjának egy példája. — Minden két hétben egy isk. írásbeli gyakorlat. — Tankönyv: Hohegger, Hom. Iliad. Epit. II.; — Szamosi, Szemelvény Platon műveiből. Budapest, 1883. — Tanár: Merényi Lajos.
- Történelem**, het. 3 óra. — Magyarország oknyomozó történelme, tekintettel az alkotmány fejlődésére, a műveltségi viszonyokra és a kútfőkre. — Tankönyv: Dr. Ribáry Ferencz, Magyarország oknyomozó történelme. Budapest, 1882. — Tanár: Nyilassy Károly.
- Természettan**, het. 4 óra. — Hőtan; delejesség és villanyosság; az anyag szerkezetére vonatkozó főbb chemiai fogalmak kapcsolatban a galvánáram vegyhatásának taglalásával; a kosmographia elemei. Kísérletekkel és matematikai megállapításokkal. — Tankönyv: Fehér I., Kísérleti Természettan. Budapest, 1882. — Tanár: Tóth Antal.
- Mennyiségtan**, het. 2 óra. — Kapcsolástan: helyeserélés, csoportozás, változtatás. Newton kéttagi tantétele. — Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámtn, V. füzet. Budapest, 1882. — Tanár: Szabó Ferencz.
- Philos. propaedeutika**, het. 3 óra. A psychologia és logika elemei. A lelki élet önállósága. A lelki jelenségek főbb csoportjai. A logikai gondolkodás kifejlődése. Logikai formák. A tudományok felosztása és a főbb

módszerek. — Tankönyv: Dr. Pauer Imre, A lélektan elemei. Budapest, 1882. — Dr. Pauer Imre, A logika elemei. Budapest, 1882. — Tanár: Szántó József.

Tornázás.

I–VIII. osztályban, hetenkint 2–2 órában. Egyszerű és összetett tag-, járási, ugrási, futási, előkészítő birkózási és társas szabadgyakorlatok.

Rendgyakorlatokból: arc- és oldalsor alakítás, rendek és kettős rendek fejlődése, a sorok kanyarodása, a menetirány és a sor változtatása s néhány műrendgyakorlat. Mindezen gyakorlatok keresztülvitelénél a minden oldalú mozgás és katonai szempont volt irányadó.

A szertornázásnál használt szerek valának: Ugró-mércze, himba-kötél, mászó-pózna és kötél, rézs. lábtó, gyűrűhinta, korlát és nyujtó.

2. Rendkívüli tantárgyak.

Műének és zene. Mind az éneket, mind a vonós hangszerű zenét két csoportban, a kezdők és haladók külön, díjtalanul tanulhatják az intézetnél; mind a kettőt ebben az évben is Szabados Géza tanár tanította heti 2–2, összesen 8 órában. A haladó énekesek és zenét tanulók a lefolyt évben is főleg az ünnepeken előadatni szokott zenés miseénekek betanulásával foglalkoztak. Az előadott nagyobb szabású szerzemények közül említendők: Kemter és Fűhrer nagymiséi, Graduale és Offertoriumok, Tenor és Bass-szólók Titl E., Weisz L. és Szabados Gézától, Tantum ergo Schnabel I.-tól; a többi egyházi, valamint a világi énekek betanulásában Szepesi I. énekkönyve használtatott. — A kezdő énekesek a hangjegyek ismeretére, skálákra, zöngöközökre és a hétköznapi miseénekekre tanítottak. — Az ének- és zeneiskolára a vezető felügyeletet nt. Pintér Kálmán, intézeti rendes tanár, gyakorolta.

Francia nyelv. A francia nyelvet a lefolyt tanévben is Schindler Bernát, magántanító, tanította a kezdőknél és haladóknál is heti 2–2 órában. Tandíj havonként 1 frt 50 kr. A kezdők az elemi alaktan elsajátításában írás és szóbeli fordítások útján gyakoroltattak. — A haladók az alaktan ismétlése mellett nagyobb olvasmányok elemző taglalásával és betanulásával foglalkoztak. — Tankönyv: Dr. Ploezt Károly, Francia nyelvtan.

Szabdkézi rajzolás. Hetenkint 2 órában Pataky Imre rajztanár vezette a hajlammal és tehetséggel bíró növendékeket az emberi testrészeknek, alakok, csendéleti tárgyak és csoportoknak rajzolásában.

Gyorsírás. A gyorsírás előadatott a Gabelsberger-Markovits rendszere szerint heti 1–1 órában. Tanulták kezdők és haladók; amazoknak száma 30, ezeké 7; összesen 37-en. A kezdőknek előadatott a levelezési gyorsírás.

Magán- és mássalhangzók ismertetése; magán- és mássalhangzók torlódása, mássalhangzók kettőzése; rövidítések. A haladók a vitairást tanulták a levelezési írás átismétlése után. Előadattak: a szabad egyszerűsítések; szóösszehúzások; szabad rövidítések: 1) A kezdőhang által való jelölés; 2) a belhang által való jelölés; 3) a képzők és a ragok által való jelölés. Idegen-szók jelölése. Rendhagyó rövidítések. Szakrövidítések. Előmenetelre nézve jeles eredményt mutatott fel 16; jó eredményt 16, elégséges eredményt 5. Tankönyv Markovits Ivántól. — Tanár: Szántó József, intézeti rendes tanár.

IV.

Írásbeli feladványok.

1. Magyar nyelven.

V. osztályban. A tanuló levele szülőihez, melyben a tanév kezdetét írja le. — Az ősz. Leírás. — Arany: V. László cz. balladájának értelmezése. — A vásár. Leírás. — A testvéri szeretet. Értekezés, tekintettel a bevezetésre, tárgyalásra és befejezésre. — A macska. Természetrizai leírás. — Oláhczigányok utazás közben. Életkép, Petőfi „Vándor élet“ czimű költ. nyomán. — Hunyadi János. Jellemrajz. — Temetőben. Elmélkedés.

VI. osztályban. A római „plebs“ Coriolanus idejében. Jellemzés Shakspeare után. — Brutus és Licinius néptribunok jellemzése. — Elmélkedés Katona József sirjánál. — Shakspeare „Coriolanus“-ának főcselekvénye. — Mátyás királyvá választása. Történeti előadás Heltai után. — „A bátorság csak bolondság, hogyha omló épület elé áll“. Érvelés. — Toldy F. „Irodalmunk ügyében“ cz. beszédének tartalma és gondolatmenete. — Üdvözlő beszéd a nagyapa születése napján az unokák nevében. — A nyelvismeret szükségessége és haszna. Értekezés.

VII. osztályban. Nagy eszmék valószínűsítéséhez, jeles tettek végbeviteléhez mindenekelőtt egy szükséges: a lelkesedés. Bizonyítás. — Zrinyi, mint époszi hős. — László alakja Vörösmarty „Cserhalom“-jában. — Miért mondható Arany a „ballada Shakspeare-jének?“ Aesth. tárgyalás. — A török ifjú éneke Zrinyinél és Rádaynál. Poet. tárgyalás. — „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci“. Hor. Magyarázat, vonatkozással a tankölteményre. — „Volt tanítványimhoz“ Vörösmartytól. Aesth. fejtegetés. — Vörösmarty valamelyik drámájának tartalmi ismertetése. — A tárgyi és alanyi világ a költészetben. Értekezés.

VIII. osztályban. „Nem méltó-e rá, hogy a haza szívében hordja annak emlékét, ki a hazát szívében hordozá?“ Petőfi. Kifejtés. — A magy. mondák fontossága költői szempontból. Értekezés. — „A költő mindenkor, de kivált

nehéz időkben, mindenek fölött hazafi tartozik lenni“. Thaly K. Érvelő fejtegetés irodalomtört. alapon. — „Az ész maga nemcsak boldoggá nem tesz, de még a boldogságra érdemessé sem“. Eötvös. Értekezés. — A classicai és a modern óda a magy. költésben. — Magyarország a vegyesházi királyok alatt. Tört. áttekintő jellemzés. — A leírás és a jellemzés Jósikánál. Aesth. értekezés. — „Iparkodjál kitűnni, ovakodjál feltűnni“ Greguss Á. Tárgyalás.

2. Német nyelven.

VI. osztályban. Fordítások: Mortier, der Kaufmann. — Die Eule. — Der menschliche Körper. — Die Luft. — Die Eltern. — Der Elefant. — Das Kloster von St. Bernhard. — Der Frühling. — Die Wiege und der Sarg.

Szabad dolgozatok: „Ein Tochterherz“ v. Horn. Inhaltsangabe. — „Der Fischer“ v. Goethe. Inhaltsangabe. — „Der Todtentanz“ v. Goethe. Inhaltsangabe. — „Andreas Hofer“ v. Mosen. Inhaltsangabe. — Das Integument der Thiere. Vergleichende Beschreibung. — Characterzüge des Menenius, nach Shakspeare.

VII. osztályban. Fordítások: Belohnte Menschlichkeit. — Der Strom ist ein Bild des menschlichen Lebens. — Der Schatz des Blinden. — Croesus und Solon. — Fortsetzung. — Horatius Cocles. — Folytatás. — Die Schule bei den Griechen. — Die Leichenbestattung bei den Griechen.

Szabad dolgozatok: „Der junge Gelehrte“ v. Gellert. Umänderung. — „Johann, der Seifensieder“ v. Hagedorn. Inhaltsangabe. — Inhaltsangabe des 2. Gesanges von Goethes „Hermann und Dorothea“. — Flucht vor dem Feinde. Beschreibung. — Character des Apothekers in Goethes „Hermann und Dorothea“. — Character des Vaters in demselben Gedichte. — Eine Feuersbrunst. Beschreibung.

VIII. osztályban. Fordítások: Die Horatier und Curiatier. — Der Kaiser in der Schule. — Mucius Scaevola. — Fortsetzung. — Schule und Leben. — Bruchstück aus Kölchseys „Paraenesis“. — Character des Mittelalters. — Die Johanniter.

Szabad dolgozatok: Umänderung des 1. Auftrittes im I. Aufz. von Goethes „Iphigenie in Tauris“. — Inhaltsangabe des II. Aufzuges. — Die Geschichte Iphigeniens bis zur Ankunft Orests. — Die Orest-Sage. — Der 2. Auftritt im III. Aufzuge von Goethes „Iphigenie in Tauris“ sachlich erklärt. — „Das Lied der Parzen“ v. Goethe. Umänderung. — Iphigeniens Character.

3. Érettségi feladványok.

Magyar nyelven. 1) Az ókori klasszikus minták szerepe a költői műfajok fejlődésében. Értekezés. — 2) Mária Terézia és a magyar nemesség. Történelmi tárgyalás. — 3) A viz körútja a szabad természetben. Értekezés.

Az első feladványt 4, a másodikat 10, a harmadikat 16 vizsgálandó dolgozta ki; dolgozott összesen 30 vizsgálandó és pedig jelesen 9, jól 11, elégségesen 10.

Német nyelven. Fordításra magyarból németre: „A házi nevelés a rómaiaknál“. Freund után.

Dolgozott 30 vizsgálandó, jelesen 9, jól 10, elégségesen 8, elégtelenre 3.

Latin nyelven. Fordításra magyarból latinra: „Nem a néptömeg, hanem a bölcsőbbek ítélete után kell indulnunk“. Vagács és Schiebinger „Latin irályképző gyakorlatok“ című könyvéből

Dolgozott 30 vizsgálandó, jelesen 8, jól 12, elégségesen 10.

Görög nyelvből. Fordításra görög szövegből magyarra: Részlet Plato Kritonjából „Kriton felszólítja Szókratést a menekülésre, de ez visszautasítja“.

Dolgozott 30 vizsgálandó, jelesen 11, jól 11, elégségesen 8.

Mennyiségtanból. 1) Valaki évenként 500 frtot takarít meg; meddig kell ezt tenni, hogy megtakarításai a 10,000 frtnyi összeget elérjék, ha a kamatok kamatait 5%-al számítják?— 2) Meghatározandó a háromszög területe, ha a magasság ($m=140$ m), a csúcsnál levő szög ($\alpha=70^\circ 42' 30''$) s a körülírt kör sugara ($r=117.6034$ m) ismeretesek.

Dolgozott 30 vizsgálandó, jelesen 10, jól 10, elégségesen 8, elégtelenre 2.

Az érdemsorozatban használt jegyek jelentménye és fokozata.

Fokozat	A tanulmányi előmenetelre nézve	Magaviseletre nézve
1	Jeles	Jó
2	Jó	Szabályszerű
3	Elégséges	Kevésbé szabályszerű
4	Elégtelen	Rossz

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések magyarázata: g. k. v. = görög keleti vallású, ág. v. = ágostai vallású, h. v. = helvét vallású, m. v. = mőzes vallású, fm. = fölmentetett, k. r. n. p. = kegyesrendi növendékpap, ö. d. = ösztöndíjas, e. t. = előtornázó, ism. = ismétlő.

V.
A tanulók érdemsorozata.
I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkív. tantárgyak	
	Magvasielet	Vallásitan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Műténék	Zene	
Balogh János	2	2	3	4	3	4	4	2	1	2	—	—
Bimbó Imre	2	2	2	2	3	2	3	2	2	2	—	—
Biró József	2	3	2	3	4	2	3	2	1	2	—	—
Blau Ferencz, m. v.	3	4	3	3	1	3	4	3	3	—	—	—
5. Blau Tivadar, m. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—
Bleier Béla, m. v.	2	3	2	4	4	4	4	3	1	2	—	—
Bleyer Mihály, m. v.	2	3	2	3	3	2	3	3	1	1	—	—
Bodri Béla	1	3	3	4	3	4	3	3	1	2	—	—
Brosteanu Kornél, g. k. v.	3	—	4	4	4	4	4	2	2	3	—	—
10. Cherrier János	2	3	4	4	3	4	3	1	1	—	—	—
Csillag Béla, m. v.	2	2	3	3	3	3	3	3	1	1	—	—
Daksz György	2	1	1	2	1	3	2	2	1	2	—	—
Dömötör István	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	—	—
Dömötör Sándor	1	1	1	2	1	2	1	1	1	2	—	—
15. Dörner János	3	2	4	4	4	4	4	3	3	4	—	—
Dubecz Mihály	2	3	3	4	2	3	4	3	1	3	—	—
Dudog Ferencz, ism.	2	2	3	3	2	2	3	2	1	2	—	—
Dunszt Béla	2	2	2	3	2	3	3	3	1	2	—	—
Fekete Béla	1	2	2	2	2	3	2	3	1	—	2	—
20. Gál Imre	1	2	2	3	3	2	3	—	1	2	—	—
Gáspárics Gyula	1	1	1	1	1	2	1	3	1	1	—	—
Glaszen Lőrincz	2	3	4	4	1	4	4	1	1	4	3	—
Hanusz Béla, ism.	2	3	3	4	3	4	4	2	1	2	—	—
Háy Gyula, m. v.	2	1	1	1	1	1	2	2	1	2	—	—
25. Heszler Emil	2	2	3	3	2	3	3	1	2	1	—	—
Horváth Mihály	2	3	4	4	3	4	3	2	2	2	—	—
Kara János	1	3	4	4	2	4	4	3	1	2	—	—
Kazal Zsigmond	1	2	2	3	2	3	3	1	1	1	—	—
Keserű Balázs	2	2	2	3	3	3	4	3	1	2	—	—
30. B. Kiss Ferencz, h. v.	1	2	1	1	1	2	2	3	1	2	—	—
Kis Gyula	2	1	1	2	1	1	2	1	1	—	3	—
Kohn Salamon, m. v.	1	2	1	2	1	2	3	3	1	2	—	—
S. Kovács András	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	—	—
Kovács Gergely	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—
35. Kovács György, ism.	2	1	3	2	1	2	2	3	1	—	—	—

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Művészet	Rendkív. tantárgyak
Kovács Márton, ism.	1	2	3	3	1	3	2	2	2	—	—
Krischer Ármin, ism.	3	3	3	4	3	4	3	2	2	2	—
Krizsán János	2	3	3	3	3	3	3	1	2	2	—
Kummergruber Károly	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	—
40. Liphay Mihály	1	2	3	3	1	2	1	3	1	1	2
Ludwig Dávid, m. v.	2	2	3	3	3	3	4	2	1	3	—
Mester István, h. v. ism.	1	3	3	3	3	3	3	2	1	3	—
Mlinek Zsigmond, ism.	2	2	3	4	3	2	3	1	1	—	—
Nagy Sándor, h. v.	1	2	2	2	1	3	3	2	2	—	—
45. Nád Ede, ism.	2	3	4	4	4	4	4	1	1	2	—
Orbán Nándor, ism.	1	1	3	3	1	3	2	2	1	1	2
Ország Béla	2	1	1	2	1	2	1	—	1	—	3
Pancza István.	1	2	2	3	1	3	2	2	1	2	—
Papp Dezső, g. k. v.	1	2	1	2	1	2	2	2	1	2	—
50. Rapcsányi Gyula, ism.	2	2	3	3	1	2	3	1	1	3	—
Schwarz Ferencz, m. v.	2	4	2	3	3	2	4	2	1	3	—
Schweiger József, m. v.	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	—
Seemayer Ferencz	1	2	3	3	1	3	2	2	2	2	—
Stenczer Willibald, ism.	2	3	4	4	3	4	4	3	3	3	—
55. Stern Sándor, m. v.	2	1	2	2	3	2	3	2	1	2	—
Stuprich Oszkár	2	3	2	3	2	3	3	3	3	3	—
Szabó Géza, ism.	3	2	3	3	3	3	3	2	1	2	—
Cs. Szabó György	2	2	2	3	1	2	2	3	3	3	—
Szeles János	2	2	2	2	2	2	2	3	1	2	—
60. Szél Ferencz, h. v., ism.	1	1	4	4	2	4	3	1	2	4	3
Szél János, h. v., ism.	1	1	2	3	1	2	2	—	2	3	—
Tóth László	2	1	2	2	1	2	2	3	1	2	—
Vrasda Lajos	1	1	1	2	1	2	1	—	1	—	—
Weisz Dezső, m. v.	1	2	2	1	1	2	2	1	3	—	2
65. Witz Ferencz, m. v.	2	4	4	4	3	4	4	1	1	4	—
Zeltner Lipót.	2	2	4	4	3	4	4	2	1	2	—

Kimaradtak: Almási Gáspár, Csorba László, Elefánti János, Gulyás János, Gutmayer József, Habermüller János, Holló János, ism., Horváth József, S. Kovács Menyhért, Lusztig Adolf, m. v. ism., Mandel Rezső, m. v. ism., Perczel Mór, Szabó Sándor, m. v.

Összesen: 79.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
	Magviselés	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépirás	Műtén	Zene	Francia nyelv	
Anlauf Ernő	1	1	3	3	1	3	1	1	1	—	—	3	—
Barta Sándor	2	2	3	3	2	2	3	1	2	2	—	—	—
Behr Géza, m. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	3	—
Bimbó Mihály	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	—	—
5. Csorba Ferencz	1	3	3	3	3	4	3	2	3	—	—	—	—
Dékány László	2	2	3	4	3	3	2	3	1	—	—	—	—
Deutsch Gyula, m. v.	2	2	2	2	2	3	3	2	1	—	—	3	—
Dudás Mihály	1	2	3	3	3	3	2	3	2	—	—	—	—
Farkas Mihály, m. v., ism.	2	4	1	3	3	3	2	2	2	—	—	—	—
10. Fekete Gyula	2	3	3	4	3	3	3	2	2	2	—	—	—
Fodor Imre	1	1	1	2	1	2	1	2	1	—	—	—	—
Galandauer Márton, m. v.	1	4	3	4	4	3	4	2	1	—	—	1	—
Gáspárics Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Halász János	1	2	3	3	3	4	3	3	1	—	—	3	—
15. Harkay Elek	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	—	—	—
Hábel Bertalan	2	2	3	3	2	2	3	2	2	3	—	—	—
Hoffer Nándor, m. v.	1	2	2	2	2	3	3	2	1	—	—	—	—
Horváth Ferencz	1	2	1	2	3	3	1	2	1	—	—	—	—
Igács József	1	2	2	3	2	3	2	2	1	—	—	—	—
20. Imre János	2	3	3	4	4	3	4	2	3	—	—	—	—
Juracsek István	1	1	1	1	1	2	1	fm	1	—	—	—	—
Kecskeméti Ármin, m. v.	1	1	1	1	1	2	1	2	1	—	—	—	—
Kecskeméti Vilmos, m. v.	2	1	3	4	4	4	3	2	2	—	—	—	—
Kelemen Márton	1	2	3	3	2	3	2	1	1	—	—	—	—
25. Kiss Kálmán	2	2	3	4	4	4	4	2	2	2	—	—	—
Klein Lajos, m. v.	1	1	1	2	2	2	1	3	1	—	—	—	—
Krogloth Mátyás, ism.	1	3	3	3	2	3	1	1	1	2	—	—	—
Lipóczy László	2	2	3	3	2	3	1	3	1	—	—	—	—
Millekker Ferencz	1	2	3	3	1	3	3	1	1	—	—	—	—
30. Mohacsek Gyula, ág. v.	2	2	3	4	3	4	3	1	3	—	—	—	—
Rusz János	2	2	3	4	4	1	3	2	1	3	—	—	—
Schlosszer Lipót	1	3	3	4	4	3	3	3	1	—	—	—	—
Schmidt József, m. v.	1	2	3	3	2	3	2	1	1	—	—	2	—
Schwáb Sándor, m. v., ism.	2	3	2	3	3	3	3	2	1	—	—	2	3
35. Schwartz Géza, m. v.	1	2	1	1	2	1	1	2	1	—	—	—	—
Silbiger Béla, m. v.	2	4	2	4	3	4	4	3	2	—	—	—	—

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Szépíráás	Műtények	Zene	Francia nyelv
Spieler Emil, m. v.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—
Spindler Lajos	2	3	3	3	2	4	3	2	2	—	—	—
Staudinger Béla, ism.	1	3	3	4	4	3	3	1	2	—	—	—
40. Szabó Ferencz	1	3	3	2	3	4	3	3	3	—	—	—
Szabó Győző, h. v.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	—
Szabó Iván	1	3	3	3	1	3	3	3	3	—	—	—
Iv. Szabó László	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—
Szabó Nándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	—
45. Szalay Károly	1	3	3	3	3	3	1	1	1	—	—	—
Tanu Mihály	2	3	2	3	3	3	3	2	2	—	—	—
Timon Géza	2	3	3	3	3	2	3	1	2	—	4	—
Vezsenyi Béla	2	3	3	4	3	4	3	2	2	—	—	—
Virág Lajos	1	2	2	3	2	3	1	1	3	—	—	—

Kimaradtak: Banó József, Pulay Kálmán, ism., Rozsi János, Varga Elek.

Összesen : 53.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
	Magaviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem és pol. földr.	Természettani földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Műténék	Zene	Gyorsírás
Balogh József	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	—	2	—
Bóka Jenő, h. v.	2	1	2	2	3	3	1	3	1	2	—	—	2
Brachfeld Húgó, m. v.	2	2	2	1	1	2	1	2	3	3	—	—	—
Fehér József	1	1	2	3	2	1	1	2	3	2	—	—	—
5. Gudra Gyula	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Hochfelder József, m. v.	1	1	2	1	2	2	1	2	2	2	—	—	—
Kertész István, ism.	1	1	2	3	2	1	1	1	2	fm	—	—	—
Király László	2	1	2	2	3	2	2	2	1	2	—	—	—
Kiss Lajos	2	2	3	3	4	3	3	3	3	1	—	—	—
10. Ládai István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
Lipthay Sándor	1	2	3	1	2	2	1	2	2	2	1	—	—
Lóv Akos, m. v.	1	1	2	2	3	2	3	3	3	1	—	—	—
Lukács Károly	2	3	3	3	4	4	3	3	3	2	—	1	2
Mészáros István	1	2	2	2	2	3	2	2	2	2	—	—	—
15. Reiner Károly, m. v.	2	1	3	3	3	2	3	3	2	2	—	—	3
Révay Kálmán, ism.	2	1	1	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—
Schwartz Jenő, m. v.	1	1	2	3	3	2	3	3	2	1	—	—	3
Seydl Ödön	1	2	2	1	2	2	1	1	1	1	—	—	—
Szabó Gyula	1	3	3	3	3	2	2	3	3	1	1	—	—
20. Tóth Lajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Vass Ignác	2	2	2	3	3	2	3	3	3	2	—	—	2
Williger Kálmán	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Zana János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
Zimmermann Sándor	2	2	3	3	3	3	3	3	2	1	—	—	—

Összesen: 24.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak			
	Magarisélet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természetrejz	Betűszám	Rajzó geometria	Tornázás	Művészet	Zene	Gyógyítás	Francia nyelv
Beke Ferencz, e. t.	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1	2	—	2	—
Besser Hugó	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	—	—	—
Bite János	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	—	—	2	—
Bojnitzer Sándor, m. v., e. t.	2	1	3	3	3	2	1	2	3	1	—	—	—	—
5. Bujdosó Pál	1	2	3	3	3	2	1	2	1	2	—	—	—	—
Dávid József, g. k. v., e. t.	2	3	3	3	4	3	3	3	2	1	—	—	—	—
Galandauer Endre, m. v.	2	1	3	2	3	3	3	3	3	2	—	—	1	—
Geday József	1	2	1	2	1	1	2	2	3	1	2	—	2	—
Hahn Soma, m. v.	2	1	3	3	3	2	2	2	2	1	—	—	—	—
10. Hajagos Sándor	2	2	3	3	3	2	2	2	3	2	—	—	—	—
Héber Lajos, m. v.	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1	—	—	1	—
Jankovits Dömötör, g. k. v., e. t.	1	1	2	2	3	1	2	3	2	2	—	—	—	—
Márkli István, ism.	1	1	3	3	4	2	3	1	3	2	—	—	2	—
Merász István	1	1	3	3	3	1	1	2	1	1	—	—	—	—
15. Oppenheim Albert, m. v.	2	2	4	3	4	2	3	3	2	1	—	—	—	—
Polák Béla, m. v.	2	1	2	2	2	1	1	1	1	2	—	—	2	1
Polák Hugó, m. v.	2	2	3	2	3	2	2	2	3	2	—	—	2	2
Sándor Elek	1	1	2	2	2	1	2	2	2	1	—	—	2	—
Schwartz Károly, m. v.	1	1	2	1	2	2	1	2	1	2	—	—	2	—
20. Szabó Kálmán	2	1	2	1	2	1	1	2	1	2	1	1	—	—
Szenczy József	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Wigner József, m. v.	2	1	3	3	4	3	1	2	2	2	—	—	3	—

Összesen: 22.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak				
	Magaviselet	Vallás tan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség tan	Tornázás	Művészet	Zene	Rajz	Gyorsíráás	Francia nyelv
Barta József	2	3	2	4	4	4	3	3	3	2	2	—	1	—	—
Becker János	2	2	3	2	3	4	2	2	4	1	—	—	—	—	—
Bottló Ignác	1	3	3	4	4	4	3	3	4	2	—	—	—	—	—
Deutsch Károly, m. v.	2	1	3	2	3	3	2	2	3	1	—	—	—	—	—
5. Dibold Mihály	1	2	3	2	2	2	2	2	3	2	—	—	—	—	—
Fekete Pál	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	—	—	—
Forgó Kálmán	1	1	3	3	2	3	1	1	2	2	2	—	1	—	—
Furkó Imre	1	1	2	4	2	3	2	3	4	2	—	—	—	—	—
Grosz Albert, m. v.	2	2	3	2	3	3	3	3	3	3	—	—	—	—	—
10. Honthy István	1	1	1	3	1	1	1	1	1	fm	—	—	—	1	1
Kanyó Mihály	1	2	3	3	3	3	2	2	3	1	—	—	—	—	—
V. Kiss Miklós	2	3	3	3	3	3	2	3	3	fm	2	—	—	2	—
Kovács József	1	1	2	3	2	2	1	2	3	1	1	—	1	—	—
Kovács László	1	2	3	2	3	2	2	3	2	2	—	—	1	2	—
15. Pajduk István	2	3	3	4	3	3	3	3	4	2	2	—	1	—	—
Pap Szilárd	2	2	2	2	3	3	3	3	3	1	1	—	2	—	—
Reichrath József	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—	—	—
Sáfrán Antal, ism.	1	2	3	4	3	3	3	2	3	3	—	—	—	2	—
Sáfrán István	2	3	3	4	3	4	2	3	4	2	2	—	—	—	—
20. Schira András	1	2	4	3	4	3	3	4	4	2	—	—	1	—	—
Szemerédy László	1	2	3	3	3	3	2	2	3	3	—	—	—	—	—
Tassy József	2	2	3	2	3	3	2	3	3	2	1	1	—	—	—
Tirzka Károly	1	1	2	1	2	2	2	1	2	1	1	—	1	—	—
Tóth János, ö. d.	2	2	3	3	2	2	1	2	3	2	2	—	—	2	—

Kimaradtak: Balogh Bertalan, Vona Béla, Zimay László.

Összesen 27.

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak			
	Magaviselet	Vallásstan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyiségstan	Tornázás	Műének	Rajz	Gyorsírázat	Francia nyelv
Acsai Vilmos	1	2	3	3	3	3	2	1	2	1	—	—	—	—
Bense János	1	3	3	3	2	3	3	2	3	1	—	—	1	—
Bleyer Arnold, m. v.	1	1	2	1	1	1	2	1	2	3	—	—	1	—
Bozóky Árpád	1	1	1	1	2	1	2	1	2	3	—	—	—	—
5. Dobos Károly	2	3	4	4	4	3	3	3	4	fm	—	—	—	—
Fischer Adolf, m. v.	1	1	3	3	3	2	1	1	1	1	—	—	—	—
Gallia Béla, m. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1	1
Ivicz Mihály	1	2	3	3	3	2	2	1	3	3	—	—	—	—
Krébesz Andor	1	1	2	2	2	1	2	1	1	1	—	1	1	—
10. Kubinyák Ferencz	1	3	3	2	3	3	2	1	3	2	—	—	—	—
Labancz Mihály	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	—	1	1	—
Melcsók Lajos	2	3	3	3	3	3	2	3	3	2	—	—	—	—
Mihalovits Béla	1	3	4	4	3	3	3	3	3	2	—	—	—	—
Milhoffer Sándor, m. v.	1	2	2	1	3	3	1	1	1	3	—	—	—	—
15. Pálffy Endre	1	1	2	3	2	3	2	1	3	1	1	1	—	—
Rimóczy István	2	2	3	3	3	3	2	3	3	1	—	—	—	—
Szabó Antal	2	2	4	4	4	3	3	3	4	fm	—	—	—	—
Szűcs István	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	—	1	1	—
Tarjányi József	2	1	3	4	3	4	2	3	4	2	2	—	—	—
20. Weisz Izidor, m. v.	1	3	3	2	3	3	2	2	3	2	—	—	—	—
Wirth János	2	3	3	2	3	3	3	3	3	1	—	—	3	—
Wojnarovits Sándor	2	3	3	3	4	3	3	2	3	2	1	—	—	—

Összesen : 22.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
	Magyariságot	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Politikai földrajz	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Műének	Zene	Rajz
Bajtay Ferencz	1	1	2	2	2	3	2	2	3	1	—	—	—
Becker Nándor, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	2	1	1	2	fm	1	1	1
Bernfeld Izsák, m. v.	2	3	3	1	3	3	2	3	3	2	—	—	—
Blau Sándor, m. v.	2	1	2	1	1	1	1	1	1	2	—	—	1
5. Dudra Endre, k. r. n. p.	1	2	2	2	2	1	2	2	3	fm	1	—	1
Erdélyi Gyula, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	fm	1	1	1
Ernyey István	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	—	—	—
Fischer László, m. v.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	—	—	—
Gesmai József, m. v.	2	2	2	3	3	2	2	2	3	1	—	—	—
10. Gold Géza, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	2	1	2	2	fm	—	—	—
Hajagos Illés	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	1	—	1
Kiss Pál, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	fm	—	—	1
Kovács Gergely	2	2	3	3	3	3	2	3	3	1	—	—	1
Kovács Gyula, k. r. n. p.	1	2	1	2	2	1	1	1	1	fm	—	—	1
15. Kutsera Mihály	1	2	2	2	2	3	2	2	3	1	—	—	—
Medveczky János, k. r. n. p.	1	2	2	3	2	2	2	2	2	fm	1	—	1
Nagy Ferencz, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	2	2	fm	—	—	—
Orafcsik József, k. r. n. p.	1	1	2	1	2	1	1	2	2	fm	1	—	1
Ósztreicher Lipót, m. v.	3	2	3	3	3	3	2	3	3	3	—	—	—
20. Pintér József, k. r. n. p.	1	1	2	2	1	1	1	2	1	fm	—	—	1
Rapcsányi Sándor	2	2	2	2	3	3	2	3	3	1	1	—	—
Rákits János, k. r. n. p.	1	1	2	1	2	2	1	2	2	fm	1	—	1
Reichrath Miklós	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	—	—
Shandl Miklós, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	1	1
25. Schrittwieser Lipót	3	2	3	1	3	3	2	3	3	3	1	1	1
Schwarz Ignác, m. v.	4	3	3	1	3	4	3	3	3	4	fm	—	—
Silbiger József, m. v.	3	3	2	2	3	4	2	3	4	2	—	—	—
Somogyi Károly	2	2	3	3	3	3	3	2	2	1	—	—	—
Stein Miksa, m. v.	2	1	1	1	2	3	1	2	3	2	—	—	—
30. Suták József, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	1	1	1	1	fm	1	—	1
Szabó Imre	2	2	3	3	3	3	2	3	3	1	—	—	1
Szlávnits György, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1
Tillmann Ferencz, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	1	1	1	1	fm	—	—	1
Wurm Ignác, m. v.	2	2	3	1	2	2	2	3	3	1	—	—	1
35. Zimmert József, k. r. n. p.	1	1	1	1	2	2	2	2	2	fm	1	—	—

Tóth Kálmán beteg. — Magántanuló: Ring József.

Összesen: 37.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Rendes tantárgyak											Readkívüli tantárgyak			
	Magviselet	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészet	Tornázás	Művészet	Zene	Rajz	Gyorsírás
Asbóth József	1	2	1	2	2	1	1	2	2	2	2	1	—	—	—
Bucsy László, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	—	—	1	—
Crausz Géza	1	1	2	2	3	3	2	2	3	3	3	—	1	—	—
Faller József, k. r. n. p.	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	fm	1	—	1	—
5. Faschler László, k. r. n. p.	1	1	2	1	2	1	2	2	2	2	fm	1	—	1	—
Fehér Lajos	1	1	2	1	2	1	1	2	2	1	2	1	—	1	—
Firtling Sándor	1	2	2	2	1	1	1	2	2	2	2	1	—	—	—
Gáll Endre, h. v.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—
Grünblatt Mihály, m. v.	2	1	2	1	2	2	1	2	3	2	1	—	—	—	—
10. Hám Antal, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	1	1
Harkay István, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fm	1	1	1	—
Hoffer Aladár, m. v.	2	1	2	1	2	3	1	2	3	1	3	—	—	—	—
Horváth Béla, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	1	1	2	1	fm	1	—	1	—
Horváth József, k. r. n. p.	1	1	1	2	1	1	2	2	2	1	fm	1	1	1	—
15. Hozáczy Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1	—	—
Kerekes János	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—	—	—
Klebovich Sándor	2	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2	—	1	—	—
Kovács József	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	—	—	—	—
Lantos István, k. r. n. p.	1	2	2	2	2	2	2	2	2	3	fm	—	1	1	—
20. Mondik Pál, k. r. n. p.	1	1	1	2	2	1	2	2	3	2	fm	1	—	1	—
Politzer Gusztáv, m. v.	2	1	3	2	2	3	2	2	3	2	2	—	—	—	—
Ring József	2	2	3	3	3	3	2	2	3	3	2	—	—	—	—
Salánky István, k. r. n. p.	1	1	2	2	2	2	2	2	3	2	fm	1	—	1	—
Selb Antal	1	1	2	3	3	3	2	3	3	2	2	1	—	—	—
25. Szabó László	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2	1	—	1	2
Virágh Ferencz	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—	1	—
Williger Gyula	1	2	2	3	3	3	2	2	3	2	1	—	—	—	1
Zsigmond János, k. r. n. p.	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	fm	1	—	1	1

Összesen : 28.

VI.
Statisztikai kimutatások.
 a) A tanulókról általában.

A tanulók közt	a tanóvnek	v o l t a z	o s z t á l y b a n								
			I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I-VIII.
I. általában	elején	nyilvános	79	53	23	22	27	22	36	28	290
		magántanuló	—	—	—	—	—	—	1	—	1
		haladó	62	48	21	21	26	22	37	28	265
		ismétlő	17	5	2	1	1	—	—	—	26
		helyben főlebb lépett	—	47	20	19	15	15	16	26	158
	kivülről jött	65	6	3	3	12	7	21	2	119	
	végén	nyilvános	66	49	24	22	24	22	35	28	270
		haladó	52	45	22	21	23	22	35	28	248
		ismétlő	14	4	2	1	1	—	—	—	22
		helyben főlebb lépett	—	43	20	19	14	15	15	26	152
kivülről jött		54	6	4	3	10	7	20	2	106	
II. vallásra nézve	elején	róm. kath.	56	38	18	11	25	17	28	24	217
		görög keleti	2	—	—	2	—	—	—	—	4
		ev. reform.	5	1	—	—	—	—	—	1	7
		ágost. hitv.	—	1	1	—	—	—	—	—	2
		mózes hitű	16	13	4	9	2	5	9	3	61
	végén	róm. kath.	46	34	18	11	22	17	26	24	198
		görög keleti	2	—	—	2	—	—	—	—	4
		ev. reform.	5	1	—	—	—	—	—	1	7
		ágost. hitv.	—	1	1	—	—	—	—	—	2
		mózes hitű	13	13	5	9	2	5	9	3	54
III. anyanyelvre nézve	elején	magyar	68	45	22	19	23	22	31	28	258
		német	11	7	1	1	4	—	6	—	30
		román	—	1	—	1	—	—	—	—	2
		szerb	—	—	—	1	—	—	—	—	1
		egyéb	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	végén	magyar	56	41	23	19	20	22	29	28	238
		német	10	7	1	1	4	—	6	—	29
		román	—	1	—	1	—	—	—	—	2
		szerb	—	—	—	1	—	—	—	—	1
		egyéb	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. nyelvismeretre nézve	elején	magyart egyedül beszélő	53	36	15	14	20	14	18	18	188
		magyart nem beszélő	9	—	—	—	—	—	—	—	9
		magyart és még 1 élő ny. b.	16	16	5	8	7	6	17	8	83
	végén	„ „ „ 2 „ „ „	1	1	3	—	—	—	2	1	10
		magyart egyedül beszélő	43	32	15	14	17	14	17	18	170
		„ és még 1 élő ny. b.	22	16	6	8	7	6	7	8	90
„ „ „ 2 „ „ „	1	1	3	—	—	2	1	2	10		
V. életkorra nézve	elején	9—10 éves	32	3	—	—	—	—	—	—	35
		11—12 „	42	36	2	3	—	—	—	—	83
		13—14 „	4	12	13	11	3	4	—	—	47
		15—16 „	1	1	7	7	19	12	11	—	58
		17—18 „	—	1	1	1	5	3	19	7	37
		19 vagy több éves	—	—	—	—	—	4	6	21	31
	végén	9—10 éves	6	—	—	—	—	—	—	—	6
		11—12 „	43	25	2	—	—	—	—	—	70
		13—14 „	16	16	14	8	—	—	—	—	54
		15—16 „	1	7	7	10	12	7	3	—	47
		17—18 „	—	1	1	4	11	10	16	7	50
		19 vagy több éves	—	—	—	—	1	5	16	21	43

A tanulók közt	a tanévnek	v o l t a z	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I-VIII.
			o s z t á l y b a n								
VI. származási helyre nézve	elején	helybeli	52	37	18	12	10	9	8	7	153
		megyebeli	8	3	—	5	7	7	10	8	48
		más megyebeli	19	13	5	5	10	6	19	13	93
	végén	helybeli	44	33	18	12	9	9	7	7	139
		megyebeli	6	3	—	5	5	7	9	8	43
		más megyebeli	16	13	6	5	10	6	19	13	88
VII. a szülék pol- gári állására nézve	elején	önálló őstermelő	16	7	5	7	9	7	5	5	61
		„ iparos, kereskedő	31	21	11	8	3	10	18	9	111
		állami s községi tisztviselő	9	4	4	1	4	1	5	2	30
		magán	4	1	2	—	2	—	1	2	12
		más értelmiségi	4	8	1	2	6	4	6	7	38
		munkás, szolgálattevő	15	12	—	4	3	—	2	3	39
	végén	önálló őstermelő	15	7	5	7	8	7	5	5	59
		„ iparos, kereskedő	23	21	12	8	3	10	17	9	103
		állami s községi tisztviselő	9	4	4	1	4	1	5	2	30
		magán	3	1	2	—	1	—	1	2	10
		más értelmiségi	3	8	1	2	5	4	5	7	35
		munkás, szolgálattevő	13	8	—	4	3	—	2	3	33
VIII. egészségi álla- potra nézve	folya- mában	könnyű betegségi eset	62	18	16	14	28	13	28	30	209
		súlyos „	—	2	2	—	1	2	2	1	10
		járványos „	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		halállal végződő bet. eset	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX. iskola-látoga- tásra nézve	folya- mában	igazoltan mulasztott óra	664	856	483	327	325	436	1326	338	4755
		nem „	30	10	3	4	—	8	40	—	95
		hány tanuló nem mulasztott	11	12	6	5	11	7	5	7	64
X. magaviseletre nézve	végén	jó	25	30	14	12	13	15	22	21	152
		szabályszerű	36	19	10	10	11	7	9	7	109
		kevésbé szabályszerű	4	—	—	—	—	—	3	4	11
		rossz	1	—	—	—	—	—	1	—	2
XI. előmenetelre nézve	végén	vallastanban: jeles	18	13	14	16	7	8	20	19	115
		jó	27	18	7	5	12	6	12	8	95
		elégéses	16	15	3	1	5	8	3	1	52
		elégtelen	4	3	—	—	—	—	—	—	7
		vizsgálatot nem tett	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		magyar nyelvben: jeles	14	14	5	1	1	2	16	11	64
		jó	20	7	12	10	7	6	11	11	84
		elégéses	20	28	7	10	15	11	8	6	105
		elégtelen	12	—	—	1	1	3	—	—	17
		német nyelvben: jeles	—	—	9	4	2	4	20	12	51
		jó	—	—	5	9	6	6	9	10	45
		elégéses	—	—	10	9	10	8	6	6	49
		elégtelen	—	—	—	—	6	4	—	—	10
		latin nyelvben: jeles	8	10	6	5	2	4	8	10	53
		jó	15	6	7	5	7	4	17	10	71
		elégéses	24	21	9	8	12	11	10	8	103
		elégtelen	19	12	2	4	3	3	—	—	43
		görög nyelvben: jeles	—	—	—	—	2	6	16	14	38
		jó	—	—	—	—	4	2	7	4	17
		elégéses	—	—	—	—	14	13	10	10	47
		elégtelen	—	—	—	—	4	1	2	—	7
		történelemben: jeles	—	—	7	11	5	5	19	12	59
		jó	—	—	11	8	11	11	14	12	67
		elégéses	—	—	5	3	8	6	2	4	28
elégtelen	—	—	1	—	—	—	—	—	1		

A tanulók közt	a tanévnek	v o l t a z	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	I-VIII.		
			o s z t á l y b a n										
XI. előmenetelre nézve	végén	földrajzban: jeles . .	27	13	12	—	—	—	—	—	—	52	
		jó . . .	12	13	5	—	—	—	—	—	—	30	
		elégséges	21	16	7	—	—	—	—	—	—	44	
		elégtelen	6	7	—	—	—	—	—	—	—	13	
		természetrájzban: jeles .	—	—	—	12	4	12	—	—	—	—	28
		jó . . .	—	—	—	6	9	3	—	—	—	—	18
		elégséges	—	—	—	4	10	7	—	—	—	—	21
		elégtelen	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
		természettanban: jeles .	—	—	—	—	—	—	—	12	8	—	20
		jó . . .	—	—	—	—	—	—	—	14	15	—	29
		elégséges	—	—	—	—	—	—	—	9	5	—	14
		elégtelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		mennyiségtanban: jeles .	5	9	7	5	2	5	7	5	5	—	45
		jó . . .	25	7	7	13	2	4	12	11	—	—	81
		elégséges	19	24	10	4	14	10	14	12	—	—	107
		elégtelen	17	9	—	—	6	3	2	—	—	—	37
		rajz. geometriában: jeles .	8	18	8	8	—	—	—	—	—	—	42
		jó . . .	18	6	8	8	—	—	—	—	—	—	40
		elégséges	23	21	8	6	—	—	—	—	—	—	58
		elégtelen	17	4	—	—	—	—	—	—	—	—	21
		phil. propaed.-ban: jeles .	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	11
		jó . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	11
		elégséges	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	6
		elégtelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		szépirásban: jeles . . .	48	29	—	—	—	—	—	—	—	—	77
		jó . . .	11	14	—	—	—	—	—	—	—	—	25
		elégséges . . .	7	6	—	—	—	—	—	—	—	—	13
		elégtelen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		tornában: jeles . . .	15	14	9	11	6	8	10	4	—	—	77
		jó . . .	25	23	12	11	12	8	6	11	—	—	108
elégséges . . .	22	11	1	—	4	4	2	2	—	—	46		
elégtelen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
mentes . . .	4	1	2	—	2	2	17	11	—	—	39		
Minden tárgyból jeles . .	2	7	4	—	—	1	2	5	—	—	21		
„ „ legalább jó . . .	14	5	4	9	2	5	15	9	—	—	63		
„ „ „ elégséges . . .	26	20	14	9	14	11	16	14	—	—	124		
1 „ „ „ elégtelen . . .	4	7	1	3	1	1	—	—	—	—	17		
2 „ „ „ „ . . .	5	5	1	1	3	1	2	—	—	—	18		
több „ „ „ „ . . .	15	5	—	—	4	3	—	—	—	—	27		
XII. rendkívüli tár- gyakra nézve	végén	francia nyelvet tanuló műéneket „ zenét „ szabadkézi rajzot „ gyorsírást „	— 51 8 — —	1 9 9 — —	— 3 2 — 8	2 4 1 — 11	1 11 1 8 5	1 3 — 4 7	1 12 4 18 2	— 15 7 13 2	— 15 4 13 4	6 108 32 43 37	

b) Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése az 1884—85. évről.

I.

	Vizsgálatra jelentkezett					Vizsgálatot tett		Érettnek nyilvánított			Visszatüsitattott			
	rendszerint	ismétlő	pótló	javító	összesen	írásbelileg	szóbelileg	jelesen	jól	egyszerűen	összesen	3 óra	1 évre	összesen
1884/5. szeptemberben a tankerület más intézeteiből	—	—	3	15	18	3	18	1	—	17	18	—	—	—
ezen tanintézetből	—	—	1	3	4	1	4	—	—	3	3	—	1	1
összesen :	—	—	4	18	22	4	22	1	—	20	21	—	1	1
1884/5. év végén ezen tanintézetből	28	2	—	—	30	30	30	5	11	9	25	5	—	5
az egész év folytán összesen : . .	28	2	4	18	52	34	52	6	11	29	46	5	1	6

II.

Pálya választásra nézve	Az érettek közül								
	papi	jogi	orvosi	mérnöki	tanári	gazdászati	hivatalnoki	katonai	más
	p á l y á r a s z á n d é k o z o t t								
más intézetbeli	5	4	2	1	1	2	3	—	—
ezen intézetbeli	4	2	1	1	13	1	4	2	—
összesen :	9	6	3	2	14	3	7	2	—

c) Az 1862/3. iskolai évtől kezdve, a mikor intézetünknel először tartott érettségivizsgálat, egész az 1882/3. évig bezárólag, tehát 20 éven át, a régebbi rendszer szerint tartott érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

Írásbeli vizsgálatot tett összesen	585	mózes vallású	25
sikerral	546	kegyesr. növ. pap	261
elégtelen eredménnyel	34	más szerzetes	10
és visszalépett	9	egyházmezei növ. pap	1
Szóbeli vizsgálatot tett összesen	546	kecskeméti	127
Érettnak nyilvánított összesen	525	megyebeli	80
kitüntetéssel	159	szomszédmegyebeli	104
egyszerűen	366	távol megyebeli	206
Visszautasított összesen	21	ausztriai	4
3 óra	13	külföldi	4
6 óra	5	Az intézetben végezte mind a 8	
1 évre	3	osztályt	124
Az érettek közt volt róm. kath.	496	legalább a két felső	
gör. kath.	1	osztályt	272
gör. kel.	2	csak a 8. osztályt	101
evang. reform.	1	kültanuló volt	28

VII.

Adatok az intézet történetéhez.

1) Az intézet beléletéhez.

Változások a tanári karban. A megelőző iskolai évben az intézetnél alkalmazva volt rendi tanárok közül a kegyes-tanítórend kormánya Lauch Jánost a veszprémi, Bartek Lajost a váczi főgymnasiumhoz tanárrá, Diterle Nándort Nagybecskerekre üdülésre, Miklóssy Sándor helyettesítő tanárt a kolozsvári egyetemhez tanulmányai folytatására helyezte át. A távozóik helyett ide rendeltettek: Kecsenovics Pál a nyitrai főgymnasiumtól, Merényi Lajos a budapesti, Szántó József a váczi főgymnasiumtól, a kik mellett Szabó Ferencz, a rendi növendékek tanulmányi felügyelője is rendes tanáruul alkalmaztatott.

Az így kiegészített tanárkar augusztus 26-ikán tartotta meg első, alakuló tanácskozmányát, melyben megválasztatott jegyzővé Pintér Kálmán, felosztattak a tantárgyak, kijelöltettek az osztályfőnökök és a szertárak gondozói, beosztattak a rendkívüli tantárgyak, megállapított az órarend s megtörtént a tananyag módszeres beosztása.

A tanév megnyitása és az előadások megkezdése. A beírások augusztus 29., 30., 31. napjain megtartatván, az év szeptember 1-én ünnepies Veni Sancte-vel nyitattott meg. Az előadások a rendes tantárgyakból szeptember 4-ikén, a rendkívüliekből pedig ugyanazon hó 10. és 14. napján kezdettek meg.

A tanítás tervében és menetében nemkülönben a rend és fegyelem föntartásában, minden részletre vonatkozólag irányadók voltak: az 1883. XXX. t.-cz. és a nmlt. vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszterium által adott rendeletek és utasítások, nevezetesen az 1883. aug. 9. 26,776. sz. a. kelt Gymnasiumi tanítás terve, éppen így a tankerületi kir. főigazgatósnak utasításai.

Vallás-erkölcsi és fegyelmi állapot. A vallástani oktatás és a hitélet fölött az ellenőrző felügyeletet nmlt. Peitler Antal József vácsi megyéspüspök úr gyakorolja az általa kinevezett biztos nsg. és főtiszt. Bogyó Pál apát, kecskeméti plébános úr által. — Az ifjúság róm. kath. vallású része köznapokon, a téli zord időket kivéve mindennap, az előadások előtt 7 $\frac{1}{2}$ órakor, vasárnapokon és ünnepeken pedig 8 $\frac{1}{2}$ órakor a kegyesrendiek templomában szent misét hallgatott, vasárnapokon a szent misét megelőzőleg két csoportban hitoktatást nyert és részt vett az adventi és nagybójtai vasárnapok délutánjain tartott istenitiszteletben is. Hogy a köznapi és vasárnapi énekek ajtatosságot emelők, összhangzatosak voltak, abban el nem hallgatható érdeme van nt. Pintér Kálmán tanár úrnak, a ki azokat lelkesült és lelkesítő buzgalommal gyakoroltatta — és nt. Janny László tanár úrnak, a ki azokat művészi orgona-játékával vezette. Ünnepeken az ifjúság ének- és zeneiskolája zenémiséket adott elő, melyeknek épületes betéteit képezték az intézet felső osztályába járó rendi növendékpapok külön énekkarának darabjai. — A tanév egész folyamában ötször gyónt és áldozott az ifjúság s az első szt. gyónás után szeptember 11-ikén 106-an vették föl a bérmlás szentségét mlt. és főtisztel. Neszveda István püspöki helyettes kezéből. A husvétii szt. gyónást megelőzték a szentgyakorlatok. Jelen volt az ifjúság a plébániai templomban a farsangháromnapi szentségimádáson; részt vett a búzaszentelő, keresztjáró és úrnapi körmenetekben.

A más felekezetű tanulók szintén részt vettek a saját vallásuk szerinti istenitiszteletekben s vallásstanukban oktatást saját felekezeti hitoktatóiktól nyertek.

Kegyelettel ülte meg intézetünk tanári kara és ifjúsága október 4-ikén és november 19-ikén felséges apostoli Királyunknak és Királyasszonyunknak neveünnepeit, valamint június 8-ikán koronázásuknak évfordulóját.

A felsőbb tanhatóságilag jóváhagyott és megerősített iskolai rendszabályokat kétszer olvastuk föl és kötöttük szívére a tanuló ifjúságnak, de minthogy az iskola magára hagyatva minden egyes tanulóval alig érhet célzt, sajnosan kell fölemlitenünk, hogy a szüléknek csak kisebb része igyekezett tudomást szerezni az iskola követelményeiről és eljárási módjáról oly célból, hogy vele egyetértőlegműködjék saját gyermeke jövőjének a tanulmányi s a mi fő, az erkölcsi tökéletesedés által való biztosítására. Kétségtelen, hogy

ha e tekintetben nem lett volna annyi kívánni valónk, az eredmény jelen-
tekenyen örvendetesebb lehetett volna.

Az iskolai év folytán történt fontosabb mozzanatok közül első helyen említendő, hogy a budapest-vidéki tankerületnek nsg. kir. főigazgatója, — fájdalom, hogy most már csak így mondhatjuk: — b. e. dr. Say Móricz, kir. tanácsos, 1884. évi decz. 14-ikétől 17-ikéig végezte intézetünknel hivatalos látogatását; megfigyelte az ifjúságot a templomban, meghallgatta minden osztályban minden tanár órája alatt az ifjak feleleteit és az előadásokat, átvizsgálta az írásbeli dolgozatokat, megvizsgálta az irattárt, a könyvtárakat és gyűjteményeket, figyelemmel kísérte a rendkívüli tantárgyak tanítását is s a látogatás végeztével tartott tanári tanácskozmányon közölte tájékoztató észrevételeit és általában a fölötti örömeinek adott kifejezést, hogy az intézet fegyelmi és tanulmányi állapotáról jót mondhat.

A tapasztalt tanférfiú, az ifjúság lelkes barátja, a páratlan jóságú útmutató és tanácsadó biztos vezetése alatt a legjobb, legigazabb és legszebb siker iránt oly odaadó bizalommal reménykedtünk, hogy nem jöhetett volna semmi leverőbb hír, mint az ő váratlan halálának hire. — Dr. Say Móricz, királyi tanácsos, a Ferencz-József rend lovagja, az akadémia levelező tagja, a budapest-vidéki tankerület nsg. kir. főigazgatója 1885. évi márczius 11-ikén rövid szenvedés után jobblétre szenderült; a tankerülettel együtt intézetünket is árván hagyta. Márczius 13-ikán Budapesten tartott temetésén a tanintézet tanár-testülete magát az igazgató és még három tag által képviseltette, a ravatalra koszorút helyezett és azután a tanuló ifjúsággal együtt keresztényi megadással bár, de vigasztalódnai nem tudó bánattal viselte gyászát. Márczius 18-ikán tartottuk meg az intézeti templomban a boldogultért a requiemet, melyen jelen voltak az állami főreáliskola tanár-kara és ifjúsága teljes számmal, nemkülönben a reform. főgymnasium tanári testületének képviselői. A requiem után, melyet ft. Illésházy János k. r. házfőnök teljes segédlettel végezett, az intézeti nagyterembe gyűltek össze a bánatos résztvevők, hol az ifjúság alkalmi gyászéneke után az igazgató iparkodott méltatni az elhunyt főigazgatónak a tanügy terén szerzett érdemeit, az ifjúság iránti lelkes szeretetét, jellemének s egyéniségének kimagasló vonásait. A közbe elzengett gyászadal után főtiszt. Hanusz István, főreáliskolai tanár, adott emelkedett szellemű ismertetést Dr. Say Móriczról, mint földrajzi ép oly vallásos, a mily tudományos utazóról. Szomorú ünnepélyünket az ifjúság gyászdala zárta be. Nyugodjék a boldogult békében s legyen emléke is áldott, mint áldásos volt élete!

Szeretett főigazgatónk elhunytja után a felügyelő-vezetést nsg. és főtiszt. dr. Lutter Nándor, királyi tanácsos, budapest-fővárosi kir. főigazgató vette át és vitte, míg a királyi Felső május hó 28-ikán dr. Hóman Ottó urat, kolozsvári egyetemi ny. r. tanárt nevezte ki kerületünk főigazgatójává.

Az évvégi nyilvános vizsgálatok sorát ez évben is az ének- és zenevizsgálat nyitotta meg, a melyet szavalatokkal kapcsolatban május 28. napján nagyszámú, előkelő és díszes közönség jelenlétében tartottunk meg az intézeti épületnek földszített, szabad udvarán. E vizsgálat műsora volt:

1) Koronázási induló a „Próféta“ cz. dalműből. Előadja a főgymnasiuniumi zenekar. — 2) A kápolna (Fis-moll), Kreuzertől. Előadja a főgymnasiuniumi férfikar. — 3) Bánfi Dénes csókja, Szász Károlytól. Szavalja Hajas Illés, VII. osztálybeli tanuló. — 4) Egyveleg a „Koldús diák“-ból, összeállította Szabados Géza. Előadja a főgymnasiuniumi zenekar. — 5) Éjjeli párbaj, Temérdektől. Szavalja Gallia Béla, VI. osztálybeli tanuló. — 6) Király-induló, Huber Károlytól. Előadja a kegyesrendi növendék-papok ének-kara. — 7) Búcsúzó. Tartja Hozáczy Ferencz, VIII. osztálybeli tanuló. — 8) Népdalok, összeállította Szabados Géza. Előadja zenekíséret mellett a főgymnasiuniumi egyes ének-kar. — 9) Induló, az „Eleven ördög“-ből. Előadja a főgymnasiuniumi zenekar. A zenét és éneket vezette Szabados Géza, főgymnasiuniumi ének- és zenetanár.

Ugyanezen alkalommal az igazgató bevezető szavai után fölolvasta a bíráló bizottság jegyzője a pályázatok eredményéről szóló jelentést s ennek kapcsán fölbontattak a pályadíjakat nyert dolgozatok szerzőinek nevét rejtő jelíges levélkék. A jelentés alább közölve van.

A vallástani vizsgálatok június 15. napján tartattak meg a betegeskedő nsgos és főtiszt. Bogyó Pál apát-plebános úr helyettesítőjének jelenlétében.

A többi rendes tantárgyból a vizsgálatok osztályonként két, illetőleg három szakcsoportba osztva június hó 16.-ától 25.-éig, a rendkívüli tantárgyakból pedig a közbeeső vasárnapok délelőttjein tartattak.

Érettségi vizsgálatot a lefolyt tanévben is két ízben tartott intézetünk. A tankerületi kir. főigazgató a javító-, ismétlő- és pótlóvizsgálatok helyéül tanintézetünket tűzte ki s ebből kifolyólag megtartattak az írásbeli vizsgálatok szeptember 1. 2. 3. 4. és 5. — a szóbeliek pedig a kir. főigazgató ó nagyságának elnöklete alatt szeptember 6-án. — Az évvégi rendszertint érettségi vizsgálatok írásbeli része május 15. 16. 18. 19. és 20. napjain, a szóbeliek pedig június 1. 2. és 3. napjain a nmlt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából tek. Lutter János úrnak a budapesti II. kerül. kir. főgymnasium kir. igazgatójának elnöklete alatt. E vizsgálatok eredményét a táblázatos kimutatásban közöljük.

A magántanulók vizsgálatai június 25-én és 26-án tartattak.

A tanévet ünnepies „Te Deum“-mal június 29-én fejezzük be. Ekkor osztatnak ki az osztályfőnökök által a bizonyítványok s az igazgató által a jutalmak.

2) Fontosabb rendeletek, utasítások és ügyiratok.

1884. aug. 12. 356. főig. sz. A tankerületi javító-, ismétlő- és pótló érettségi vizsgálatok a kecskeméti kath. főgymnasiumnál fognak tartatni.

1884. szept. 5. 413. főig. sz. A kik a testgyakorlat, a mértani rajz technikai része s a szépírás tanulása alól testi fogyatkozás alapján mentességet kívánnak, az 1883. XXX. t.-cz. 5. §-ának értelmében a nmlt. vall. és közokt. m. kir. miniszteriumhoz köteleztetnek folyamodni.

1884. okt. 16. 37,039. min. sz. Azok, a kik folyamodtak, a torna-tanulás alól fölmentetnek.

1884. decz. 29. 48,131. min. sz. A közoktatás állapotáról szóló XIII. jelentés az orsz. tanítói nyugdíj- és gyámalap 1883. évi állapotáról szóló jelentés egy-egy példánya adományoztatik.

1885. febr. 3. 3034. min. sz. Az oktatás céljaira szolgáló összes ipar-cikkek ne csak a hazában, hanem valóban is hazai készítményekből szerztessenek be.

1885. febr. 26. 3964. min. sz. Beírásra és magánvizsgálatra jelentkező minden tanulótól születési igazolvány követelendő.

1885. april. 9. 725. min. sz. A szabályszerű beiratási időn túl szept. 8-ig jelentkező tanuló fölvétele fölött a késedelem okainak figyelembe vétele mellett az intézeti igazgató határoz; ha pedig a fölvételre való jelentkezés egy hét után, de két hétnél nem későbbben történik, a fölvételre az engedélyt a tankerületi főigazgató adja meg alapos indokolás nyomán. Minden később jelentkező tanuló kérelmével a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszteriumhoz utasítandó.

1885. máj. 30. 20,567. min. sz. Az érettségi szóbeli vizsgálatokhoz elnökül tettes Lutter János, budapesti II. ker. kir. főgymnasiumi igazgató küldetik ki.

1885. jún. 2. 20,800. min. sz. tudatja, hogy Ő csász. és apost. királyi Felsője május 28-án kelt legfelsőbb elhatározásával a budapest-vidéki tankerület kir. főigazgatójává dr. Hóman Ottó urat, a kolozsvári egyetem nyilv. rendes tanárát, méltóztatott kinevezni.

3) Önképző-kör.

Tanintézetünkben ez évben alakult meg az igazgató főfelügyelete és Pintér Kálmán tanár vezetése alatt az „önképző-kör”, mi által alkalom nyílt arra, hogy a felsőbb osztályú tanulók a kiszabott iskolai teendőkön kívül is képezhessék magukat hajlamaik- és tehetségeiknek megfelelő módon. Bár az alakulás nehézségei miatt a kör csak későn kezdhette meg működését, s a minden kezdettel együtt járó akadályok még azután is merültek föl, mind ennek daczára az eredmény már ez első év végén kielégítőnek mondható.

Tagjai kétfélék voltak: rendes és bejáró tagok. Rendes tagok csak a 8. és 7. osztály tanulói lehettek; ilyen volt 33. Bejáró tagok a 6. és 5. osztály növendékei voltak; ezeknek száma 45. A bejáró tagok csupán szavazatokkal léphettek föl; de kivételesen a vezető tanár engedélyével a szorgalmasabb tanulók munkálatot is nyújthattak be.

A megalakulás a november 23-án tartott alakuló gyűlésen történt, mely alkalommal a vezető tanár kifejtette az önképző-körök célját, megismertette a módokat, felolvasta és megmagyarázta az alapszabályokat. Ezután az önképző-kör tisztviselői választották meg. A kör ifj. elnöke lett Kerekes János, 8. oszt. tanuló, főjegyző Hozáczy Ferencz, 8. o. t., pénztáros Ring József, 8. o. t., könyvtáros Firtling Sándor 8. o. t.; választott még a kör két aljegyzőt, nevezetesen: Tóth Kálmán és Reichrath Miklós, 7. oszt. t., és egy alkönyvtárost: Bajtay Ferencz 7. o. tanulót. Tényleges működését a kör december 7-én tartott első nagygyűlésével kezdte meg.

A zárógyűléssel együtt volt 2 nagygyűlés, egy díszgyűlés, 8 rendes és 2 bizottsági ülés. A rendes gyűlések tárgyát képezte a dolgozatok és bírálatok, valamint a kellő korlátok közt tartott ellenbírálatok és czáfolatok fölolvadása, szavazatok és ezeknek megbírálása.

Az évi működés eredménye általánosságban a következő:

A benyújtott dolgozatok száma 36, és pedig: költemény 6, beszély és rajz 15, aesthetikai dolgozat és értekezés 15. Ezek közül felolvasásra került 28, a munkakönyv számára elfogadtatott 13, visszavetett 8. A bejelentett 39 szavazat közül előadatott 34, és pedig dicséretesen 9, elismerésre méltóan 17.

A dolgozatokban dicséretre méltó buzgalmat fejtettek ki: Kerekes János, Hozáczy Ferencz, Gáll Endre, Hoffer Aladár 8., Tóth Kálmán 7. és Gallia Béla 6. oszt. tanulók. A szavazásban kitűntek: Kerekes János, Hoffer Aladár 8., Bernfeld Izsák, Hajagos Illés 7. és Gallia Béla 6. oszt. tanulók.

Nagyságos Gáll Ferenczné úrnő egy darab aranyat küldött pályadíjjal egy költeményre. A benyújtott két költemény közül azonban egyik sem ütötte meg a mértéket, s így a jutalom a jövő évre maradt fenn.

A pénztári állapot a következő: a tagsági díjakból befolyt 56 frt 10 kr.; kiadás volt: 21 frt 87 kr.; maradék a jövő évre: 34 frt 23 kr. és egy db. arany.

Az önképző-köri könyvtár alapját leginkább az ajándékozott könyvek képezik. Ajándékozta: Gallia Emma úrhölgy a „Természettud. Közl.” egy évfolyamát; Tóth Antal igazgató úr 9 művet 14 kötetben; Janny László tanár úr 5 m. 10 k.; Pintér Kálmán tanár úr 5 m. 7 k.; Nyilassy Károly tanár úr 3 m. 6 k.; a tanulók közül: Becker Nándor, k. r. n. p. 1 m. 1 k.; Firtling Sándor 2 m. 2 k.; Ring József 3 m. 7 k.; Fehér Lajos 1 m. 1 k.;

Gáll Endre 8 m. 8 k.; Grünblatt Mihály 8 m. 22 k.; Kerekes János 4 m. 5 k.; Reichrath Miklós 1 m. 4 füz.; Silbiger József 1 m. 1 k.; Rapcsányi Sándor 3 m. 3 k.; Pap Szilárd 2 m. 2 k.; Vojnarovics Sándor 1 m. 1 k.; Bleyer Arnold 2 m. 4 k.; Kiss Miklós 2 m. 2 k.; N. N. 2 m. 2 k. — Vétel útján szereztetett 8 mű 14 kötetben. A könyvtári állomány: 84 mű 120 kötetben. — Előfizetett a kör továbbá a „Magy. Ifjúság“-ra. — Főt. Illésházy János kegyesr. házfőnök úr pedig a kör irodai szükségleteinek fedezésére egy rizma papirost ajándékozott.

4) Könyvtárak.

A) A tanári könyvtár részére:

a) Szereztek: a „Magyar nyelvőr“, az „Országos tanár-egyesületi közlöny“, a „Századok“, a „Figyelő“, az „Egyetemes philologiai közlöny“, a „Földrajzi közlemények“ cz. folyóiratok, a „Közoktatás“ cz. egyetemes tanügyi közlöny. „Szentirási szakaszok“. Hunfalvy „Nyelvtudomány és nyelvtanítás“. Verédy „Paedagogiai encyclopaedia“. (Folyt.) „A legnevezetesebb fölfedezések könyve“. (2 k.) „Magyarország tiszti czim- és névtára“. Thyerry „Elbeszélések a római történelemből“. Taine „Az angol irodalom története“. (IV. k.) „Magyar történelmi életrajzok“. (1—4.) Heller „Geschichte der Physik“. (2 k.) Pasteiner „A művészetek története“. „Universal-Bibliothek“. (12. 55. 83. 2 példányban.) Brózik-Paszlavszky „Földrajz“ I. r. Ribáry-Mangold „Magyarország oknyomozó története“. Csuday „Az osztr.-magy. monarchia polit. földrajza“. Hoppe „Geschichte der Electricität“. Ravenstein „Volksturnbuch“. Ribbeck „Vergilii Aeneis“. (2 péld.) Klotz „Ciceronis orationes“. (I. 2 péld.) Weissenborn „T. Livii a. u. c. libri“. (I. 2 péld.) Dietsch „Sallustii libri de coniuratione Catilinae et de bello Jugurthino“. (2 péld.) Merkelius „Ovidii Nasonis Metamorphoses“. (II. 2 péld.) — 106 frt 32 kr. értékben.

b) Befolyt ajándékok: A magy. tud. Akadémia részéről: Almanach. 1884. Emlékbeszédek. (I. 6—10.; II. 1. 2. 8. 9. 10.; III. 1. 2. 3.) Akad. értesítő (1883. 1—7; 1884. 1. 2. 7.; 1885. 1. 2. 3.) Archaeol. értes. (II. 3.; III. 1. 2.; V. 1. 2. 3.) Math. és természettud. értes. (I. 6—9.; II. 1—9.; III. 2—7.) Nyelvtud. értek. (XI. 1—10.; XII. 4. 5.) Társad. értek. (VII. 7—9.) Történ. értek. (XI. 1—6.; XII. 1. 2. 4. 5.) Nemzetgazd. és statiszt. értek. (I. 6—10.; II. 1—6.) Mathem. értek. (X. 1—11.; XI. 9.) Természettud. értek. (XIII. 1—15.; XIV. 1. 7. 8.) Évkönyvek. (XVII. 1.) Nyelvtud. közl. (XVII. 3.; XVIII. 1.; XIX. 1.) Nagy „Anjoukori okmánytár“. (III. IV.) Archiv. Rákócziánium. (I. 9.) Szabó „Budapest geolog. tekintetben“. Erdélyi országgyűlési emlékek. (IX.) Károlyi „Illésházy István hűtlenségi pöre“. Finály „Ókori súlyok“. Deák „A bujdosók levéltára“. Szinnyi

„Finn-magyar szótár“. Földes „Nemzetgazdasági évkönyv“. Reissenberger-Henszlmann „A nagy-szebeni és székesfehérvári régi templom“. Ipolyi „Károlyi István emlékezete“. Kállay „Magyarország a kelet és nyugot határán“. Ugor füzetek. (2.) Wenzel „A Fuggerek jelentősége Magyarorsz. történetében“. Ábel „A bártfai sz. Egyed temploma könyvtárának története“. Nyelv-emléktár. (XII.) Kuun „Additamentorum ad. Cod. Cuman. nova series“. Szilágyi „Levelek I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez“. Pulszky „A rézkor Magyarországon“. Simonyi „Kötőszók“. (III.) Szinnyei „Repertorium“. (II. 1.) Lipp „A keszthelyi sirmezők“. König „A másodrendű és két független változót tartalmazó parciais differenciál-egyenletek elmélete“. Szabó „Régi magyar könyvtár“. (II.) Kruspér „Légtüneti észleletek“. (II.)

A kolozsvári m. k. egyetem részéről: „Acta reg. scientiar. universitatis Claudiopolitanae“. 1883—84. Fasc. II. 1884—85. Fasc. I.

A pozsonyi kir. jogakademia részéről: „Száz év egy hazai főiskola életéből“.

Mlgs. Horváth Döme kir. táblai tanácselnök úr részéről: Arneth „Prinz Eugen v. Savoyen“. (3 k.) Remete „P. Virgilius Maro Aeneise“. Noel-Rákósy „Francia nyelvten“. Kölesy-Melczér „Nemzeti Plutarkus“. (4 k.) Szirmay „Jacobinorum Hungaricor. historia“ és „Kazinczy Fer. jegyzései e munkára“. (1 k. kézirat.) Fábrián „Flaccus, Argonauticon“. Frankl „Pázmány P. és kora“. (2 k.) Corvin „Illustrierte Weltgeschichte“. (Folyt. a 140. füzetig.) Leixner „Illustrierte Geschichte der fremden Literaturen“. (2 k.)

Egy névtelen részéről: Horváth M. „A kereszténység első százada Magyarországon“.

Nt. Pintér Kálmán tanár úr részéről: Stóhr „Lelkipásztorkodási egészségtan“. (II. r.)

Tek. Kmety István úr részéről: „A magyar helyesírás rendszerének alapvonásai“.

A Lampel Róbert féle könyvkereskedés részéről: Dávid „Latin gyakorló- és olvasókönyv“ és „Latin olvasókönyv Livius, Ovidius és Phaedrus műveiből“. Ábel „Curtius görög alaktana“. Visontay-Borbás „Egyetemes földirat“. (II. o. sz.) Mocnik-Schmidt „Számten“. Schmidt „Fizikai földrajz“.

A Lauffer Vilmos-féle könyvkereskedés részéről: Szemák „Magyar mondattan“. Felsmann „Német grammatika“ és „Gyakorlókönyv a német grammatikához“. Schwicker „Német nyelv- és gyakorlókönyv“. Klamarik „Psychologia“. Mocnik-Klamarik „Algebra“.

Az akad. könyvkereskedés részéről: Szinnyei „Rendszeres magyar nyelvten“.

A Zilahy Sámuel-féle könyvkereskedés részéről: Szamosi „Latin olvasókönyv“. (I. II. o. sz.)

Özv. Seiler Henrikné könyvkereskedése részéről: Csuday „Világtörténelem“. (I. k.) Dr. Edemann Sebő, „A vegytan alapvonalai“.

A Franklin-Társulat részéről: Jeles írók iskolai tára. (I. XXIII. XXIV. XXV.) Elischer „Latin olvasókönyv“. (III. és IV. o. sz.) Mangold „Világtörténelem“. (III. k.) Lehr-Riedl „Magyar olvasókönyv“. (III. k.) Varga „A magyarok oknyomozó története“.

B) Ifjúsági könyvtár.

Az ifjúsági könyvtár, nem számítva a csonka vagy elrongyolott példányokat és egyes füzeteket, áll 511 műből 727 kötetben. A lefolyt iskolai évben olvasott 141 tanuló összesen 1096 művet. Az év folytán a könyvtár a következő művekkel gyarapodott:

a) Vásárlás útján szereztettek: Gaal József művei, II. köt.; Mikes Kelemen „Mulatságos napok“, 1 k.; Katona „Bánk-bán“-ja, 1 k.; Jókai „A magy. nemzet története“, II. k.; „Figyelő“ VII. 5., VIII. 1., IX. 4., XIII. 1.; Eötvös „Magyarország 1514-ben“, 2 k.; Schmidt „Ifj. iratok“, 10 k.; Jósika „Abaú“, 1 k.; Jókai „Uj földesúr“, 2 k.; Mikszáth „A jó palócok“, 1 k. Összesen 20 köt. és 4 füzet.

b) Ajándékoztattak: 1) mgs. Horváth Döme úrtól: a „Nemzeti könyvtár“ új folyamából a 84—96. füzet; a „Figyelő“ XVII. és XVIII. kötete; Prém József „Külföldi költőkből“, 1 k.; Kovács Dénes „Gr. Gvadányi József élete és munkái“, 1 k.; a „Magyar Helikon“-ból 44 füzet; a „Magy. Salon“-ból I. 1—4 f. és II. 1—2 f.; Latkóczy „Tibullus elégiái“, 1 k.; Az oklevélten rövid vázlatok, 1 k.; Gr. Mikó Imre „Irányeszmék“, 1 k., Barthelemy „Az ifjú Anacharszis utazása“, 7 k.; az „Olesó könyvtár“ 1—188. füzete. — 2) N. N.-től: Székely J. „Miket ne olvassunk?“ 1 f.; egy kötet elbeszélés és Monnin „Vianney János-Mária életrajza“, 1 k.; P. K.-tól: Zádori „Uti vázlatok Olaszországból“, 1 k.; Bodri Mihálytól: „A lebilincselte Prometheus“ (1792.), 1 k.; „Egy falusi nótáriusnak budai utazása“ (gr. Gvadányi. 1790.), 1 k.; Horváth Á. „Rudolphias (1817.)“, 1 k. Összesen 20 kötet és 252 füzet.

Az ifj. könyvtár a lefolyt tanévben gyarapodott 40 kötettel és 256 füzettel.

C) A segélyző-alap könyvtára részére:

Szerzettetett: 26 mű 59 kötetben 93 frt 96 kr. ért.

Ajándékoztatott: 20 „ 27 „ 23 „ 99 „ „

Összesen: 46 mű 86 kötetben 117 frt 95 kr. ért.

Az 1883—84. állomány: 47 „ 86 „ 110 „ 37 „ „

Az összes állomány: 93 mű 172 kötetben 228 frt 32 kr. ért.

5) Szertárak.

a) A Fizikai muzeum számára főtiszt. dr. Polák Ede, rendi kormánysegéd adományából szereztetett 10 db higanyos hőmérő kétféle osztályzattal; szereztettek még ezeken kívül: talpra álló báb 5 db, — Seebeek-féle sziréna, — közlekedő hajcső 2 db egy állványon, — alulcsapó vízkerék mintája szivornyás szökőkúttal, — Antolik-féle méragszívó, — légtűzszereszám sárgarézből, — Saussure-féle hygroskop, — egyenküzi tükrök állványon, — galván inductio-készülék, — revolver stereoskop. — Ezeken kívül javítottak: az Atwood-féle ejtőgép, — a Nollet-féle ütközésgép, — a nyomókút mintája; — a Mariotte-féle készülék átalakított Feilitzsch-féle szerkezetre; — javítás alatt van a nagyobb Ruhmkorff-féle készülék.

Az újabb beszerzésekkel együtt van jelenleg a szertárban:

1. az általános tulajdonságok és erők tanához	6 készülék,	8 darabban;
2. az általános mechanikához	44	„ 94 „
3. a cseppfolyósok mechanikájához	20	„ 35 „
4. a légneműek „	31	„ 44 „
5. a rezgés- és hangtanhoz	16	„ 38 „
6. a hőtanhoz	37	„ 66 „
7. a fénytanhhoz	52	„ 117 „
8. a delejességhez	6	„ 26 „
9. a dörzs- és légköri villanyossághoz	33	„ 65 „
10. a galván villanyossághoz	39	„ 86 „

összesen: 284 készülék, 579 darabban.

b) A vegytani szertár számára szereztettek: 1 puttony, 4 gázszedő üveg, 4 dugaszos göreb, 4 különböző nagyságú lombik, 20 kémlelőcső, 8 forraló pohár, 2 collodiumhólyag és a kifogyott vegyszerek.

c) A természetrajzi szertárnak, mely ez évben nyert külön helyiséget, a) ajándékoztak: t. Virányi Ignác úr a helybeli főrealiskolának tanára, 110 db. kisebb-nagyobb ásványt, ezek között néhány ritkábban előfordulót; Dávid József IV. o. tanuló 2 db. Magnetitet; Lukács Károly III. o. t. 1 db. szép Pyritet és Nagy Sándor I. o. t. szintén 15 darab ásványt; b) szereztettek: 1 db. növényekhez való hordozható víztartó horganyból; továbbá 11 db. különböző fajú szárított rák és 2 db. Echinus.

d) Érem- és pénzgyűjteményünk gyarapításához járultak a lefolyt tanévben: nt. Sárgay Antal tanár úr 1 db. régi bankjeggyel; Grünblatt Mihály VIII. o. t. 31 db. rézpénz-, 2 db. ezüstpénz-, 1 db. emlékérem- és 6 db. régi bankjeggyel; Hoffer Aladár VIII. o. t. 1 db. ezüstpénzzel; Blau Sándor VII. o. t. 25 db. rézpénzzel; Ernyei István VII. o. t. 6 db. régi pénzzel; Rákits János k. r. növ. pap, VII. o. t. 1 db. rézpénzzel; Szabó

Imre VII. o. t. 1 db. emlékéremmel; Bite János IV. o. t. 1 db. rézpénzzel; Bóka Jenő III. o. t. 3 db. rézpénzzel; Blau Tivadar I. o. t. 9 db. rézpénzzel.

e) Térkép-gyűjtemény. Fali térképe van az intézetnek 73; kézi atlasz 21; építészeti stílust ábrázoló képe 4; ég- és földgolyója 5.

f) A rajziskola részére mélt. Horváth Döme kir. táblai tanácselnök úr a képzőművészeti társulat közlönyének 1883. és 1884. évfolyamát és a képzőművészeti szemlét, — tettes Nagy Sándor budapesti szépiró úr pedig magyar és német szépirási és rondirási minták gyűjteményét ajándékozta.

g) Az ének- és zeneiskola szükségleteire a n. érdemű róm. kath. egyházközség ez évben is 50 frtot utalványozott.

6) Jelentés az 1884/5-ik tanévre kitűzött pályázatok ügyéről.

I. A kecskeméti városi tanácstól alapított „Széchenyi-díj“-ra (30 frt) ez a történelmi kérdés tűzetett ki: „Erdély különállásának története és jelentősége alkotmány tört. szempontból“, Kovács József kir. törvényszéki bíró, id. Tóth István városi tanácsos, dr. Tassy Pál jogakad. tanár, Való József és Nyilassy Károly főgym. tanár urak.

A kitűzött jutalmat Harkay István, k. r. n. p., VIII. oszt. tanuló nyerte.

A második helyen Bogoss Endre és Gyenes István urak szivességéből 2 db. arany jutalmat kapott Gallia Béla, VI. oszt. tanuló.

A harmadik mű figyelembe vehető nem volt.

II. A kecskeméti Kaszinó által följánlott 20 frt díjra ki volt tűzve: „Mátyás királyról szóló tört. beszély“. A beérkezett 3 pályamű bírálói voltak: Dömötör Sándor kir. közjegyző, Gyenes István árvaszéki ülnök, Kovács István telekkönyvvezető, Pintér Kálmán és Szántó József főgymn. tanár urak.

A kitűzött jutalom Bucsy László, k. r. n. p., VIII. oszt. tanuló lett.

III. A néhai Zsiga Alajos, kegyes tanítórendi áldozó pap és tanár által alapított „Zsiga-díj“-ra (25 frt) ez az erkölcsi tétel volt kitűzve: „A hol nincs Isten, ott a szabadság szeretete csak anarchizmust és despotizmust terem“. Beérkezett 3 pályamű, melyeknek bírálói voltak: dr. Kocsis József orvos, Bogoss Endre kir. törvényszéki bíró, Dömötör Sándor kir. közjegyző, Való Mihály, Szabó Ferencz és Balázsi József főgymn. tanár urak.

A jutalmat Bucsy László, k. r. n. p., VIII. oszt. tanuló nyerte.

IV. Aesthetikai dolgozatul ki volt tűzve: Petőfi „Dalaim“ cz. költeményének aesth. fejtegetése, tekintettel Petőfi költői egyéniségére. — Beadott 6 dolgozat, melyeknek bírálói voltak: Horváth Béla kir. ügyész, S. Kovács József kir. járásbíró, Szabó Ferencz, Pintér Kálmán és Szántó József főgymn. tanár urak.

Az első jutalmat, vagyis méltóságos Horváth Döme kir. táblai tanácselnök úr szivességéből 2 db. aranyat, Bucsy László, k. r. n. p. nyerte meg.

A második helyen tek. Domokos Boldizsár ügyvéd úr szivességéből 1 db. arannyal jutalmaztatott Fischer László, VII. oszt. tanuló.

Dicséretet érdemeltek: Kiss Pál, k. r. n. p., VII., Lantos István és Zsigmond János, k. r. n. p., VIII. oszt. tanulók.

V. A költői dolgozatul benyújtott két pályamű fogyatékoságai miatt figyelembe nem vétetett.

VI. Műfordításra kitűzetett: Höltynek „Elegie bei dem Grabe meines Vaters“ cz. költeménye. — Beérkezett 4 dolgozat, melyeknek bírálói voltak: Domokos Boldizsár ügyvéd, Fekete István v. tanácsos, Balácsi József, Merényi Lajos és Szántó József, főgym. tanár urak.

Az első jutalmat, vagyis mélt. Horváth Döme úr részéről néhai Horváth Cyrill emlékére ajánlott 2 db. aranyat elnyerte Hám Antal, k. r. n. p., VIII. oszt. tanuló.

A második helyen t. Tóth László könyvnyomdatulajdonos úr szivességéből egy db. arannyal jutalmaztatott Bucsy László.

VII. A természettan köréből a következő tétel volt kitűzve: „A léghajózás fizikai elve, fejlődése, mai állása és gyakorlati haszna“. — A benyújtott 4 dolgozatot bírálták Zimay Károly ügyvéd, Szegedy György városi alkapitány, Kovács István telekkönyvvezető, Tóth Antal főgymn. igazgató, Kecsenovics Pál és Sárgay Antal tanár urak.

Az első jutalmat, mélt. Horváth Döme úr részéről 2 db. aranyat, Hám Antal, k. r. n. p., VIII. oszt. tanuló nyerte.

A második díjjal, tek. Szegedy György úr szivességéből, 1 db. arannyal Gáll Endre, VIII. oszt. tanuló jutalmaztatott.

7) Ösztöndíjak, jutalmak; segélyezések.

A nmlt. m. kir. pénzügyminiszterium adományozásából évi 100 frt ösztöndíjat kap Tóth János 5. oszt. tanuló.

Ő nagyméltósága Peitler Antal váczai püspök úr által az intézethez kötve alapított 50 frtnyi ösztöndíjat Gudra Gyula 3. oszt. tanuló élvezi.

B. e. Hoffmann János prépost, néhai kecskeméti lelkész ösztöndíjának (24 frt) részese Ládai István 3. oszt. tanuló.

Fektor József prépost, volt kecskeméti lelkész által alapított ösztöndíjban (24 frt) Bajtay Ferencz 7. oszt. tanuló részesült.

Mltgs. Horváth Döme úr ösztöndíját (20 frt) Szűcs István 6. oszt. tanuló kapta.

Ipacs Szabó Imre és H. Kovács Anna által alapított jutalomdíj (14 frt) Firtling Sándor 8. oszt. tan.,

b. e. Ferenczy László alapítványának kamatja (12 frt) Geday József IV. oszt. tan.,

b. e. Major János alapítványának kamatja (2 frt) Kovács László 5. oszt. tan.,

Biró Magdolna özv. Bakonyi Pálné alapítványának kamatja (6 frt) Országh Béla 1. oszt. tanulónak adatott.

Nsg. és Főtiszt. Bogyó Pál apát-plebános úr adományából és főtiszt. dr. Polák Ede k. r. kormánysegéd úr alapítványának kamatából 1 drb. arannyal és 6 frttal jutalmaztatott Bite János, kecskeméti születésű, jó magaviseletű 4. oszt. tanuló a hittanban tanúsított jeles előmenetelért.

Főtiszt. dr. Csósz Imre, nyitrai főgymn. igazgató úr adományából 1 drb. arany- és 1 drb. ezüst forinttal jutalmaztatott Kovács Gergely 1. oszt. tan. a hittanban tett jeles előmeneteleért.

Özv. Erdélyi Ferenczné úrnőnek adománya, 1 drb. arany, Fodor Imre 2. oszt. tan.

Özv. Zimmermann Józsefné úrnőnek adománya, 1 drb. arany, Beke Ferencz 4. oszt. tanulónak adatott.

A kecskeméti Takarékpénztár-egyesület 25 frtnyi adományából egyenlő részben 12 frt 50 krral jutalmaztattak: Tóth Lajos 3. és Bimbó Mihály 2. oszt. jó viseletű és jeles előmenetelű tanulók.

A kecskeméti kereskedelmi-, ipar- s hitelintézet 30 frtnyi adományát Szabó László 2. oszt. tanuló kapta.

Nsg. Kisfaludi Liphay Pál országgyűlési képviselő úr adományát (10 frt) jó magaviselete és jeles előmenetelének jutalmazására Zana János 3. oszt. tanuló kapta.

Tek. S. Kovács József kir. járásbíró úr által adományozott 20 frtból 10—10 frtot kaptak: Vrazsda Lajos és Kis Gyula 1. oszt. tanulók.

Tek. Dömötör Sándor kir. közjegyző úr 16 frtnyi adománya Hám Antal k. r. n. p. 8. oszt. tanulónak adatott az énektanítás és vezetésben tanúsított szép sikerű buzgalmának jutalmazására. — Ugyancsak a tek. kir. közjegyző úrnak 1 drb. arany adományát Mészáros István 3. oszt. tanuló nyerte el.

Tek. Kovács József kir. trvsz. bíró úrnak 5 frt adományát Honthy István 5. oszt. —

boldogult Horváth Cyrill emlékére mlt. Horváth Döme úrnak 2 drb. aranyból álló adományát Harkay Elek 2. oszt. —

tek. Fekete István városi tanácsos úrnak 1 drb. arany adományát Szabó Nándor 2. oszt. —

tek. Machleid Alajos gyógyszerész úrnak 1 drb. arany adományát Gallia Béla 6. oszt. —

tek. Zimay Károly ügyvéd úrnak 1 drb. arany adományát Tirczka Károly 5. oszt. tanuló kapta.

T. Gallia Emma úrnőnek díszkötésű ajándékkönyveiből: Gáspár, „Babérok“, Reichrath József 5. oszt. — „Petőfi költeményei“, Reichrath Miklós 7. oszt. — „Nemzeti dalkönyvecske“, Gáspárics Lajos 2. oszt. — „Andersen Meséi“, Kummergruber Károly 1. oszt. — és „Magyar dalnok“ Gáspárics Gyula 1. oszt. tanulóknak adományoztatott.

T. Scheiber József úrnak díszkötésű ajándék-könyveiből: Kiss J. „Mese a varrógépről“, Fischer László 7. oszt. — Madách, „Az ember tragoediája“, Ernyey István 7. oszt. — Kisfaludy K. „Válogatott munkái“, Hajagos Illés 7. oszt. — Kisfaludy S. „Regéi“, Liphay Sándor 3. oszt. — és „Hatszáz nemzeti dal“, Besser Húgó 4. oszt. tanulóknak ajándékozott.

Örökemlékű gr. Koháry Istvánnak és az ifjúság több nemeskeblű jótévőinek örökített alapítványai kamatjaiból 10 szegénysorsú, jó magaviseletű és szorgalmas tanuló kapott segílyt, mire 60 frt fordított.

A tanév elején ugyanezen alapítványok kamatjaiból 93 frt és 96 kr. értékű tankönyvek osztattak ki használatra a szegény tanulók közt.

Ezek szerint:

ösztöndíjakban kiosztatott	198 frt — kr.,
jóviseletű és szorgalmas tanulók jutalmazására adatott	156 „ — „
és 10 drb. arany, pénzértékben	53 „ 10 „
könyvajándékban	16 „ 90 „
pályaművek jutalmazására fordítottatott pénzben	75 „ — „
és 11 drb. arany, pénzértékben	60 „ — „
szegény tanulók segélyezésére fordítottatott pénzben	60 „ — „
tankönyvek vásárlásában	93 „ 96 „

Mindezen czimeken kiosztatott: készpénzben 582 frt 96 kr., 21 drb. arany 113 frt 10 kr. pénzértékben, ajándékkönyvek pénzértékben 16 frt 90 kr., vagyis összesen: 712 frt 96 kr.

Intézetünknek s evvel együtt a hazai nevelés- és oktatásügynek áldozatkész pártfogói fogadják szívesen becses adományaikért mély köszönetünket!

VIII.

Értesítés a jövő tanévről.

A jövő 1885—86-iki iskolai évre a tanulók fölvétele augusztus 29., 30. és 31-ik napjain fog történni; 29.-én és 31.-én délután tartatnak a fölvételi-, javító- és pótló-vizsgálatok. Az iskolai év szeptember 1. napján veszi kezdetét. — Ezen időn túl csak a késedelem alapos okának kimutatása mellett vehető még fel a tanuló; szeptember 8-án túl csak a tan-

kerületi kir. főigazgató és szeptember 15-ikén túl csak a nmlt. vall. és közoktatásügyi miniszter adhat segédelyt a fölvételre.

A tanulók fölvételére, a javító- és pótló vizsgálatokra vonatkozólag az 1883. XXX. t.-cz. a következőleg intézkedett:

10. §. Az I. osztályban csak oly növendékek vétetnek fel, kik életük 9. évét már betöltötték és vagy nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő arról, hogy a népiskola négy osztályát jó sikerrel végezték, vagy pedig felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű előkészültséggel bírnak.

11. §. Felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki a megelőző osztályban minden rendes tantárgyból legalább is elégséges osztályzatot nyert.

Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanártestülete megengedheti, hogy a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot tehesen. A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az csak rendkívüli esetben, a nmlt. vall. és közoktatásügyi miniszter engedélyével tehet javító vizsgálatot. A ki kettőnél több tantárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító vizsgálatra semmi esetben sem bocsáttatik.

A javító- és pótló-vizsgálatot azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melynél az elégtelen osztályzatot kapta, illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta; más tanintézethez csak a nmlt. vallás és közoktatásügyi miniszter engedélyezheti a vizsgálatot.

A javító-vizsgálatok letehetéseért, vagy áttételéért a folyamodványok a nmlt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz czimzendők, 50 kros bélyeggel szabályszerűen ellátandók, az iskolai bizonyítvány hozzájuk melléklendő, a folyamodó tartózkodási helye rájuk irandó s így kellőleg fölszerelve és kiállítva az intézeti igazgatóságnál legkésőbb július 5-ig benyújtandók.

Később érkező, vagy közvetlenül a miniszteriumhoz küldött folyamodványok figyelembe nem vétetnek.

12. §. Más intézetbeli tanulók, a fölvételnél iskolai bizonyítványokon kívül kötelesek a bizonyítványt kiállító intézetnek nyomtatott „Értesítő“-jét is bemutatni.

Az intézetnél fölvételre először jelentkezők elengedhetetlenül tartoznak keresztleveleket, illetőleg születési okmányukat is magukkal hozni.

Fölvételre minden tanuló atyjának, vagy anyjának, vagy gyámjának, illetőleg ezek helyettesítőjének kíséretében jelentkeznek az igazgatónál és az osztályfőnöknél.

Vidéki illetőségű szülék, vagy gyámok a fölvételkor kötelesek oly helyettest bemutatni, a kire a házinevelés és felügyelet tekintetéből, valamint az iskola követelései szerint is a reájuk háramló kötelességeket átruházták. Ebben a tekintetben a körültekintő és lelkiismeretes gondoskodást a szüléknek kiválóan figyelmébe ajánlja az igazgatóság.

Tanintézetünknel a tanuló iskolapénz czimén, beleszámítva a könyvtár- és értesítő-díjat is, 2 frt 50 krt fizet egész évre, más intézetből jövő ezen fölül még 2 frtnyi fölvételi díjat is.

Szolgáljon még a vidéki szüléknek tájékoztató tudomásul, hogy a városi róm. kath. egyházközség tápintézetet tart fönn, melyben a középiskolai szegény tanulók havonkint előre fizetendő 7 frtért reggelivel, ebéddel és vacsorával láttatnak el, szállás nélkül.

Kelt Kecskeméten, 1885. évi június 29. napján.

Tóth Antal
igazgató.

Kiigazítandók:

51. lapon a 9. sz. a. megnevezett tanulónál a magaviselet rovatában 3 helyett olv. 4.
51. és 52. lapon a tornázás rovatában — helyett olv. fm.

